

ПРИДНІСТРОВСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ім. Т. Г. ШЕВЧЕНКА
Філологічний факультет

**МОВИ І СВІТ: ДОСЛІДЖЕННЯ
ТА ВИКЛАДАННЯ
У ПРИДНІСТРОВ'І**
(до 25-річчя кафедри української філології)

*Матеріали Республіканської науково-практичної
конференції 24 вересня 2019 року*

Тираспол

*Видавництво
Придністровського
Університету*

2021

УДК 811.161.2+821.161.2.09+37.02(082)=161.1=161.2
ББК Ш 141.14 я 431+Ш1(4Мол5) я 431
М741

Редакційна колегія:

Єремєєва О.В., в.о. декана філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, доцент

Якимович О.А., завідувач кафедри української філології філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, доцент.

Фокиш М.В., ст. викладач кафедри романо-германської філології філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Третьяченко А.В., доцент кафедри української філології філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Леонтьєва О.О., доцент кафедри української філології філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Щербина В.І., ст. викладач кафедри української філології філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Пазіна Н.В., ст. викладач кафедри української філології філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Якубовська А.А., ст. викладач кафедри іноземних мов філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Descrierea CIP a Camerei Naționale a Cărții

"Мови і світ: дослідження та викладання у Придністров'ї" : (до 25-річчя кафедри української філології), науково-практична конференція (2019 ; Тираспол). Мови і світ: дослідження та викладання у Придністров'ї» : (до 25-річчя кафедри української філології) : Матеріали Республіканської науково-практичної конференції, 24 вересня 2019 року / редакційна колегія: Єремєєва О. В [и др.]. – Тираспол : ПДУ, 2021. – 173, [3] р. : fig., fig. color.

Cerințe de sistem: PDF Reader.

Antetit.: Придністр. державний ун-т ім. Т. Г. Шевченка, Філологічний фак. – Texte : lb. rusă, ucr. – Rez.: lb. engl., ucr. – Referințe la sfârșitul art.

ISBN 978-9975-150-86-6 (PDF).

811.161.2+821.161.2.09+37.02(082)=161.1=161.2

М 741

У збірнику вміщені матеріали доповідей Республіканської науково-практичної конференції «Мови і світ: дослідження та викладання у Придністров'ї (до 25-річчя кафедри української філології)», що відбулася на базі філологічного факультету Придністровського державного університету ім. Т.Г. Шевченка.

Видання може бути корисним викладачам, аспірантам, учителям, студентам.

УДК 811.161.2+821.161.2.09+37.02(082)=161.1=161.2
ББК Ш 141.14 я 431+Ш1(4Мол5) я 431

© Колектив авторів, 2021

© Придністровський державний університет ім. Т. Г. Шевченка, Видавництво, 2021

УВАЖАЕМЫЕ КОЛЛЕГИ!

Примите мои самые искренние поздравления по случаю юбилея кафедры украинской филологии. Без сомнения, это знаковое событие не только для филологического факультета, но и университета в целом.

Кафедра украинской филологии, являясь структурным подразделением филологического факультета, объединяет профессорско-преподавательский состав, осуществляющий учебно-методическую, научно-исследовательскую, воспитательную работу на украинском языке.

Коллектив кафедры обладает огромным потенциалом, имеет богатый опыт педагогической деятельности, регулярно повышает профессиональную квалификацию. Благодаря целеустремлённости, огромной созидательной энергии, творческому поиску, высокому профессионализму, умению бережно хранить заложенные традиции Ваш коллектив неизменно добивается успехов в осуществлении самых смелых планов и идей.

В условиях глобальной интеграции культур и растущей мобильности населения владение украинским языком, как одним из трех официальных языков нашей республики, становится жизненной потребностью, необходимым условием включения специалиста в мировое информационное пространство.

Решение проблем обучения украинскому языку требует консолидации всего научно-методического потенциала школ и вузов. С этой целью кафедра проводит Республиканскую научно-практическую конференцию «Язык и мир: исследование и преподавание в Приднестровье».

Подобные конференции позволяют обобщать уже накопленный опыт преподавания украинского языка, обсуждать трудности языкового образования, выдвигать новые теоретические положения, предлагать инновационные методики, как в области изучения, так и в области обучения украинскому языку.

От всей души желаю всему коллективу крепкого здоровья, неиссякаемого энтузиазма, творческого вдохновения, благополучия и дальнейшего процветания, плодотворной научной и учебной работы на благо науки и нашего университета!

*И. о. декана филологического факультета,
к.п.н., доцент О.В. Еремеева.*

Кафедра української філології є однією з молодих кафедр Придністровського державного університету ім. Т.Г. Шевченка, у 2019 році відзначає свій 25-ти річний ювілей. З моменту свого заснування та донині кафедра є центром наукового та культурно-просвітницького життя Придністровського державного університету та славиться своїми традиціями та блискучими, висококваліфікованими викладачами, які передають молодим фахівцям не тільки знання, вміння та досвід, а й душу, любов до мови, тим самим показуючи приклад справжнього наукового та педагогічного служіння.

Кафедра української філології зробила за останні десятиліття стрімкий стрибок у розвитку та стала однією з ключових фігур у справі просування вітчизняної педагогічної науки.

Протягом багатьох років викладачі кафедри навчають студентів українській мові та беруть активну участь у житті філологічного факультету та університету в цілому.

Головне завдання колективу кафедри — вдосконалення якості підготовки фахівців зі знанням української мови, поліпшення якості викладання для студентів денної та заочної форм навчання. Успішне вирішення цього завдання неможливе без пошуку нових форм і методів навчально-виховної роботи, які базуються на високому професіоналізмі співробітників кафедри і забезпечуються постійною підтримкою рівня кваліфікації працівника вузу.

Результати діяльності викладачів відображені в численних публікаціях в журналах республіканського значення, а також РІНЦ і ВАК; в складанні навчально-методичних посібників, методичних рекомендацій, словників.

Кафедра української філології, в силу своєї специфіки, є міжфакультетською, навчання пов'язане з усіма галузями людської життєдіяльності — юридичною, економічною, інженерною та ін., тому підготовка фахівців кафедри завжди проводиться на належному рівні.

Це складна робота, і її можна виконати лише за підтримки та консолідації зусиль усіх зацікавлених сторін: університету, держави та широкої громадськості.

Матеріали, представлені у збірнику, відображають основний вектор науково-методичної роботи кафедри української філології філологічного факультету ПДУ ім. Т.Г. Шевченка та сучасні тенденції науково-методичної думки представників освітніх закладів Придністров'я та країн ближнього зарубіжжя.

*Завідувач кафедри української філології,
к.ф.н., доцент О.Л. Якимович*

УДК.371.3:811.161.2

Алексєєва Олена

ДОЗ «Республіканський український теоретичний ліцей-комплекс»

ВІДБІР ТЕКСТІВ ДЛЯ АУДІЮВАННЯ УКРАЇНСЬКОЮ МОВОЮ У ШКОЛАХ З РОСІЙСЬКОЮ МОВОЮ НАВЧАННЯ

Пропонована праця лежить в основі визначення видів і методів оцінювання навчальної діяльності школярів. Створення інноваційного навчального середовища в умовах діалогу культур констатується важливістю для розвитку усного мовлення двох видів мовленнєвої діяльності: аудіювання і говоріння.

Ключові слова: інформаційно-комунікативні технології, аудіативні вміння, самопізнання, полікультурний діалог, молодші школярі.

SELECTION OF TEXTS FOR LISTENING IN THE UKRAINIAN LANGUAGE IN SCHOOLS WITH THE RUSSIAN LANGUAGE STUDYING

The offered work is the basis for determining the types and methods of assessing the educational activities of students. The creation of an innovative educational environment in the context of a dialogue of cultures, the importance of the development of oral speech of two types of speech activity: listening and speaking is stated.

Key words: information and communication technologies, audio skills, self-knowledge, multicultural dialogue, elementary school students.

Сучасні вимоги до навчання української мови орієнтують учителя на забезпечення інтенсивного мовленнєвого та інтелектуального розвитку учнів, що є пріоритетною ідеєю оновленої програми для загальноосвітніх навчальних закладів з українською мовою навчання. Вміння активно орієнтуватися в динамічному, інформативному просторі можливо лише за умови сформованих у комуніканта текстотвірних умінь належного рівня: умінь сприймати текст (використовуючи візуальний і слуховий канали), осмислювати, з почутого добирати необхідне, відтворювати, створювати висловлення. Тому мовленнєвою змістовою лінією чинної та оновленої програм пе-

редбачено систему роботи з усіх видів мовленнєвої діяльності, у тому числі аудіювання.

Термін «аудіювання» було введено в 50-ті роки для позначення процесу сприйняття, розпізнавання та розуміння чутних сигналів.

Аудіювання — це розуміння сприйнятого на слух мовлення. Визначальними рисами аудіювання вважаються такі:

1. За характером мовленнєвого спілкування аудіювання, як і говоріння, відноситься до видів мовленнєвої діяльності, що реалізують усне безпосереднє спілкування.

2. За своєю роллю у процесі спілкування аудіювання є реактивним видом мовленнєвої діяльності, так само, як і читання.

3. За спрямованістю на прийом і видачу мовленнєвої інформації аудіювання, як і читання, є рецептивним видом мовленнєвої діяльності.

4. Форма перебігу процесу аудіювання — внутрішня, невиражена, на відміну від говоріння та письма, які актуалізуються в зовнішньому плані. Предметом аудіювання є чужа думка, яка закодована в аудіотексті та яку необхідно розпізнати.

5. Продуктом аудіювання є умовивід, результатом — розуміння сприйнятого смислового змісту і власна мовленнєва та немовленнєва поведінка.

Аудіювання є комплексною мовленнєвою розумовою діяльністю. Воно базується на природній здатності, яка удосконалюється у процесі індивідуального розвитку людини та дає їй можливість розуміти інформацію в акустичному коді, накопичувати її в пам'яті.

Вміти слухати означає одночасно розуміти та запам'ятовувати інформацію, визначати головне і другорядне, сформувати своє ставлення до прослуханого. Таке вміння тісно пов'язане з умінням відповідати на запитання вчителя.

Уміння міркувати — це вміння пов'язувати між собою різні знання, щоб мати змогу переказати текст, змінивши особу, від якої ведеться розповідь; скласти задачу, сформулювати задачу обернену даним; змінити умову задачі, залишивши запитання; на встановлення закономірностей; визначення причинності описаних подій; висловлення своїх міркувань щодо прочитаного; складання задач за загальними характеристиками даних, за виразом, за поданим запитанням; добір слів, близьких за значенням; відгадування загадок, ребусів, кросвордів тощо.

З огляду на значущість розвитку усного мовлення на уроках рідної мови сучасної початкової школи, згідно з Державним стандартом початкової освіти та навчальній програмі з української мови для 1–4 класів, визначено основну змістову лінію — комунікативну, яка передбачає розвиток усного й писемно-

го мовлення учнів, їхнє вміння користуватися мовою як засобом спілкування, пізнання, впливу.

Процес сприймання нерозривно пов'язаний із аналізом-упізнаванням і розумінням. Саме вміння сприймати текст створюють міцний фундамент для його адекватного розуміння, що і доведено науковими дослідженнями психологів В.А. Артемова, М.І. Жинкіна, І.А. Зимньої, С.Л. Рубінштейна, С.Р. Соколова ін. Розуміння почутого — дуже складна пізнавальна операція осмислення та засвоєння усних висловлювань на підставі сприйняття їх семантичного змісту, мисленнєвого опрацювання із залученням імпліцитного (прихованого) плану тексту, процедур пам'яті, тобто власного тезауруса (словника) та знань норм комунікації, притаманних певній культурі. Розуміння передбачає опору на різноманітні мисленнєві операції та попередній досвід дитини.

Щодо вітчизняної методики, то перші спроби перенести зарубіжну методику навчання аудіювання у рідну знаходимо у В.Г. Андросюка (дослідив психологічні особливості розуміння наукового тексту учнями), М.С. Антонюка (дав порівняльну характеристику розуміння учнями мовленнєвої інформації залежно від способу її сприймання); І.П. Гудзик (розробила аудіативні вправи та завдання переважно для початкових класів, обґрунтувала необхідність навчання школярів аудіювання на уроках рідної мови, Г.М. Іваницької (розробила модель навчальної діяльності учня під час сприймання усного мовлення), Н.В. Правова (розробила методику з подолання труднощів під час аудіювання в початкових класах українською мовою в умовах російсько-українського білінгвізму).

Аудіювання (слухання, розуміння прослуханого) дає можливість перевірити здатність учнів, сприймати на слух незнайоме висловлювання з одного прослуховування.

Учні повинні:

- а) розуміти фактичний зміст, головну думку висловлювання, причинно-наслідкові зв'язки;
- б) знаходити наявні в тексті образи;
- в) давати оцінку прослуханому.

Особливо ефективний такий вид мовленнєвої діяльності на уроках української мови з російською мовою навчання. Адже учні, вивчаючи мову, сприймають на слух особливості звучання, наголошування слова та різницю між схожими словами українською та російською мов, чують особливості інтонації.

Успішність аудіативної діяльності учнів залежить від вдало дібраного матеріалу, що пропонується для сприймання.

Під час добору аудіоматеріалу слід враховувати те, що учні володіють рідною російською мовою, яка є спорідненою з українською. Це необхідно,

щоб враховувати те спільне, що існує у цих двох мовних системах, і запобігти негативному впливу вмінь і навичок, пов'язаних з відмінностями у двох мовах.

Так в 1 класі, коли учні навчаються лише усного українського мовлення, використовуються окремі звуки, слова, словосполучення та речення з метою формування умінь розрізняти фонетичні, орфографічні, лексичні та граматичні особливості російської та української мов. Школярі повинні розпізнавати різницю у вимові звуків, граматичних форм (беґу—біжу, тенью—тінню, землей—землю), відмінності у вимові схожих, але не зовсім однакових слів (капля—крапля, астра—айстра, волк—вовк, куст—кущ), їх форм (на земле—на землі, на столе—на столі, в комнате—в кімнаті). Аудіотекст у системі навчання російськомовних учнів української мови виконує естетичну, навчальну, мотиваційно-спонукальну, літературознавчу та розвивально-виховну функції.

Таким чином, добираючи текст для аудіювання українською мовою, слід ураховувати її тематику, зміст, доступність, новизну, виховний потенціал. Аудіотексти повинні сприяти також інтелектуальному розвитку учнів. Тематика текстів для аудіювання визначається темами, запропонованими програмами з розвитку мовлення.

Слід пам'ятати що ці тексти повинні мати чітку структуру, як правило, виділяти три частини: зачин (вступ), основну частину, кінцівку (висновок).

Необхідно пропонувати для навчання і тексти-описи. Застосування цих текстів привчає учнів уважно слухати, прогнозувати подальший хід висловлювання, адже опис будується у певній логічній послідовності, сприяє розвиткові слухової пам'яті.

Добре сприймаються учнями тексти з елементами гумору.

Важливе значення надається мовленнєвому оформленню під час добору україномовних аудіотекстів. Відомо, що значна кількість невідомих граматичних та синтаксичних конструкцій заважає розумінню основної думки повідомлення.

Велика кількість нових слів утруднює розуміння тексту. Занадто складні тексти можуть викликати розчарування учнів. Але занадто легкі аудіоматеріали також небажані, оскільки аудіювання втрачає розвивальну функцію у процесі навчання.

Навчання аудіювання текстів української мови слід починати з найкоротших текстів, які поступово збільшуються як за обсягом, так і за тривалістю.

Це може бути невелика за розміром казка або уривок, оповідання, сюжетний віршик.

Так у 1 класі використовуються тексти обсягом 80–120 слів тривалістю 1–1,5хв.; у 2 класі — 120–160 слів на 1,5-2 хв.; у 3 класі — 160–200 слів, час звучання 2–2,5 хв.; у 4 класі — 200–240 слів на 2,5–3 хвилини.

Способи перевірки аудіативних умінь учнів

Контроль — невід’ємна частина навчального процесу. Він виконує цілий ряд важливих функцій: навчальну, корекційну, діагностичну, оцінюючу, стимулюючу.

Контроль аудіативних умінь учнів пропонуємо здійснювати як у процесі їх формування, так і в кінці чверті, року. Система контрольних вправ і завдань з аудіювання повинна включати раніше засвоєний учнями матеріал, а також надбані вміння та навички, які допомагають закріпити засвоєне на попередніх уроках.

Контроль аудіювання можна здійснювати як немовленнєвими прийомами (особливо на початковому етапі оволодіння мовою), так і мовленнєвими (на наступних етапах) в усній або письмовій формі.

До немовленнєвих прийомів відносяться:

- а) виконання учнями прохань, наказів і команд учителя;
- б) виконання дій, пов’язаних з використанням сигнальних карток, малюнків;
- в) тестова перевірка, коли учні записують число — номер правильної відповіді;
- г) малювання якогось епізоду, героя, одягу чи його деталі тощо за змістом тексту.

Мовленнєві прийоми:

- а) відповіді на запитання за прослуханим текстом;
- б) добір заголовка до прослуханого тексту;
- в) переказ сприйнятого на слух тексту (повний, з опорою на зорове унаочнення, без опори, з використання опорних слів, переказ за планом, стислий переказ тощо);
- г) складання плану до прослуханого тексту.

Велику увагу приділяють тестам, як одному з видів перевірки розуміння аудіотексту.

Пропонуємо використовувати альтернативні тести, які передбачають відповіді «так» чи «ні» на запропоновані запитання після сприймання усного повідомлення; тести вибору (після сприймання аудіоматеріалу учням треба з трьох-чотирьох запропонованих варіантів вибрати правильний).

Показниками розуміння прослуханої інформації є глибина, точність і зрозумілість.

Щоб перевірити глибину розуміння, пропонуємо учням:

- прослухати текст і виділити головну думку;
- прослухати текст і підтвердити чи заперечити твердження словами «так» чи «ні».

Для перевірки точності розуміння інформації пропонуємо:

- прослухати текст і дати відповідь на одне запитання «Про що говориться в тексті?»;
- прослухати текст і відповісти на два-три запитання за конкретними фактами.

Перевірка навичок аудіювання українською мовою здійснюється з 1 класу. Перевіряється розуміння фактичного змісту (про кого або про що розповідається в тексті, що саме).

У 2—4 класах, крім фактичного змісту, перевіряються розуміння основної думки, причиново-наслідкових зв'язків.

Першокласники повинні сприймати на слух незнайомий текст і розуміти його з одного-двох прослуховувань, учні 2—4 класів — з одного прослуховування.

У 1 класі учні навчаються лише усного українського мовлення і тому найбільш ефективними є немовленнєві прийоми контролю з використанням різноманітних засобів зорового унаочнення: вибір пропонованих малюнків, розташування їх відповідно до змісту тексту, малювання. У 2—4 класах наряду з немовленнєвими прийомами використовуються і мовленнєві.

Таким чином, застосовуючи різні види контролю, вчитель може здійснювати перевірку рівня сформованості в молодших школярів умінь сприймати, аналізувати, розуміти, критично оцінювати усну інформацію.

Контроль у навчанні небайдужий учням. Завдяки йому деякі отримують задоволення від результатів своєї діяльності й відчують прагнення удосконалювати надбані знання, інші — усвідомлюють необхідність виправити свої недоліки.

Список використаних джерел

1. Бадер В.І. Взаємозв'язок у розвитку усного і писемного мовлення молодших школярів: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання». — К., 2004. — 36 с.
2. Гудзик І.П. Проблеми аудіювання українською мовою // Рідні джерела. — 2004. — № 2. — С. 14—19.
3. Пометун О., Пироженко Л. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання. — К.: А.С.К., 2004. — 192 с.

4. Пономарьова К.І. Компетентісний підхід до перевірки усних видів мовленнєвої діяльності молодших школярів / К.І. Пономарьова // Початкова школа. — 2009. — № 10. — С.34—38.

5. Правова Н.В. Відбір текстів для аудіювання та способи перевірки аудіативних умінь учнів / Н.В. Правова // Початкова школа. — 2006. — № 6. — С.39—42.

УДК 372/882+821.161.2

Беленька Тетяна
МОЗ «Бендерська гімназія № 2»

ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО У ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ

У статті порушуються актуальні питання вивчення сучасниками творчості І. Нечуя-Левицького. Досліджено майстерність використання письменником яскравих художніх образів та деталей. Охарактеризовано сучасні форми вивчення творчості письменника у школі.

Ключові слова: творчість, фольклор, художня мова твору, урок, форми роботи.

STUDY OF THE WORKS BY I. NECHUI-LEVITSKYI AT COMPREHENSIVE SCHOOL.

The article is devoted to acute problems of analysis of the works by Ivan Nechui-Levitskyi in our days. The skill of the writer's use of bright artistic images and details has been studied. The author also describes some modern forms of study of the writer's works at the lessons.

Key words: literary work, folklore, the language of the literary work, lesson, forms of work.

Суть проблеми полягає в детальному дослідженні та осмисленні неопізнаних художніх образів митця, що утворені на фольклорному підґрунті, а також форм передачі літературної інформації сучасним школярам Придністров'я.

Мета дослідження — ознайомити із художньою мовою прозових творів письменника, стимулювати бажання школярів вивчати твори майстра сло-

ва, розвивати творчі здібності учнів та надати практичну допомогу вчителям-словесникам.

Іван Нечуй-Левицький — майстер художнього слова, це відома, визначна постать української літератури. Це письменник, який майстерно змалював життя різних верств населення та створив образи для нашого уявлення про побут, настрої людей того часу, в який жив і творив сам митець. Неоцінним матеріалом його прозових творів (оповідань, нарисів, повістей, п'єс) є інформація народознавчого характеру, яка стала своєрідною енциклопедією життя простого люду, зокрема, селянства. Мовні скарби селян — простота, крилаті вислови, інтонація, жвавість, барвистість — це основа художньої мови його творів, і саме вони свідчать про велику авторську любов до героїв. Тому так легко, зацікавлено цей матеріал школярі сприймають на уроках. Іван Нечуй-Левицький — один із багатьох письменників курсу шкільної програми, твори якого сучасні школярі із задоволенням читають, самостійно опрацьовують, аналізують, розвиваючи творчі здібності.

Із творчим доробком автора учні детально ознайомлюються в 7 і 10 класах, вивчаючи повісті «Микола Джеря» та «Кайдашева сім'я», тому завдання вчителя-словесника на уроках полягає в тому, щоб допомогти дітям торкнутися душею до краси та багатства народного слова, яке має фольклорне забарвлення та пов'язане із побутом, звичаями, повір'ями, віруваннями українців. Цей зв'язок можна простежити на уроках літератури, вивчаючи, наприклад, повість «Микола Джеря». Так, коли Микола відпочивав під старою грушею, йому приснився дивний, пророчий сон про птаху із золотим пір'ям, що співала тонким голосом, яку парубок не впіймав. Коли він простягнув руку, із золотих крил посипались іскри, що обпекли парубка. Як бачимо, це не тільки пророча сцена зустрічі із Нимидорою, а й версія народної легенди, переказу чи казки. А які ж яскраві художні деталі опису скромної, доброї, бідної Нимидори подає автор:

«Микола вгледів її тонкий стан, сорочку з товстого полотна, червоне намисто на шії; вгледів її лице з чорними бровами...» [6; 117].

Дана портретна характеристика розкриває її бідність (дешева сорочка із грубого полотна), але «тонкий стан, червоне намисто, чорні брови» переносять нас у поетичний світ українських народних пісень. Варто зупинитись також на художніх образах пейзажних малюнків із повісті. Мальовнича краса села Вербівки в сукупності дає уявлення про красу природи всіх українських сіл: «По обидва береги Раставиці через

ую Вербівку стеляться сукупні городи та левади, неогороджені тинами. Один город одділяється од другого тільки рядками верб або межами. Підеш тією стежкою, глянеш кругом себе, і скрізь побачиш зелене-зелене море верб, садків, конопель, соняшників, кукурудзи та зеленої осоки» [6; 119].

Наступні поетичні рядочки передбачають сцену одруження молодих людей, і, як у весільних піснях, зароджене почуття порівнюється письменником із співом калини і синім небом: «...що він не бачив стежки під своїми ногами. Йому здавалося, що разом з Нимидорою заспівала калина, заспівало синє море» [6; 125].

Прикінцевий уривок повісті також привертає нашу увагу хвилюючею миттю та вимагає певної відгадки (розшифровки) народної загадки «про повернення Миколи додому»: «Груші вже не було й сліду. Микола ледве налапав ногами в кропиві сухий спорохнявілий пеньок...» [3; 112].

За народними приказками трухнявілий пеньок — це прототип старого Миколи Джері, який повертається з бурлакування в рідне село, але, на жаль, ні гіллястої груші, ні судженої на подвір'ї не застав.

Отже, наведені приклади свідчать про тісний зв'язок художніх образів повісті із українськими фольклорними мотивами.

Вивчення творів І. Нечуя-Левицького на сучасних уроках літератури у 7 і 10 класах проходить, в основному, традиційним шляхом: як правило, із використанням цілісний, пообразний, проблемний, послідовний аналіз твору. Так, аналіз повісті «Микола Джеря» у 7 класі здійснюємо за таким планом:

1. Історія створення повісті, її життєва основа, сюжет.
2. Тематика та проблематика повісті.
3. Образи твору. Микола — непримиренний борець проти кріпацтва. Змалювання долі жінки в образі Нимидори.
4. Жанрова своєрідність і духовно-естетичне значення твору.

Але не потрібно забувати, що сучасний урок української літератури — це лабораторія досліджень, практичної роботи учнів, де реалізуються їхні нахили та знання. Тому слід поєднувати традиційні форми роботи із сучасними, які розвивають творчі здібності, уміння самостійно опрацьовувати запропонований матеріал.

Наприклад, урок знайомства із життєвим шляхом митця можна провести на основі підготовлених старшокласниками рефератів (групи учнів готують повідомлення за розділами «Безтурботне дитинство», «Навчання грамоти»,

«Вчителювання», «Творчий доробок»), але їх розповідь обрамити заздалегідь оформленими творчою групою відеосюжетами за темами розділів. Старшокласники можуть самостійно підготувати презентацію. Цікавими видами роботи під час аналізу повістей письменника є підготовка творчими групами кіносценаріїв (за окремими розділами), вистав, невеличких інсценізацій (як правило, комічних уривків), зйомки буктрейлера за поданим сюжетом. Перевірити знання тексту прозових творів пропонуємо за опорним конспектом: на картках пишемо початкову фразу, а учні на уроці закінчують її, відповідаючи на поставлені питання. Знання змісту повісті можна перевірити шляхом взаємоперевірки: учні готують самостійно по 4—5 питань, які адресують однокласникам. Відбувається своєрідна «перестрілка питаннями». Наступна форма роботи: закінчити побачений чи прослуханий матеріал. Учні слухають аудіозапис чи переглядають певні уривки кінофільму, а подальшу сюжетну лінію твору вже розповідають, демонструючи знання тексту. Рекомендовано у старшій ланці проведення уроків проблемного характеру у формі «круглого стола». На таких уроках, аналізуючи повість «Кайдашева сім'я», школярі вирішують проблемні питання, наприклад:

1. У чому секрет живучості повісті?
2. Роль побутових сцен, інтер'єрів, описів природи?
3. Проти чого спрямована сатира?
4. Які суспільні процеси вплинули на мікроклімат у родині?
5. У чому полягає художньо-естетичне значення повісті?
6. Як автор висвітлює одвічну проблему батьків і дітей?
7. Кого з молодого покоління персонажів засуджуєте, а кому симпатизуєте?
8. Окресліть проблематику повісті та ін.

Проведення літературної вікторини на певному етапі уроку також зацікавить учнів. Вміння міркувати, аналізувати, аргументувати, розвивати усне мовлення на уроці допоможе «мозковий штурм»: «Як ви розумієте...?» Цікавим результатом вивчення повістей стане і проєктна діяльність учнів. Найкращий матеріал для проєктів — етнографічний, фольклорний на основі крилатих висловів, прислів'їв, приказок, пісень, елементів побуту, одягу, пейзажних картин та ін. Можна закінчити вивчення твору складанням кросвордів або сенкану.

Отже, яскраве художнє слово творів І. Нечуя-Левицького — це невичерпні джерела українського фольклору, з якими проводилась паралель під час нашого наукового дослідження. А використання різноманітних сучасних форм і методів засвоєння матеріалу на уроках спроможне викликати інтерес у школярів, стимулює бажання вивчати прозові твори письменника, розви-

ває комунікативні, творчі здібності, активізує самостійну, дослідницьку, пошукову діяльність учнів.

Список використаних джерел

1. Баран Є. Творець національних типів і характерів. Сторінки біографії. // Усе для школи. Укр.літ.10 кл. — 2002, № 10. — С. 4—8.
2. Баран Є. Хрестоматійний-нехрестоматійний Нечуй. // Усе для школи. Укр.літ.10 кл. — 2002, № 10. — С. 3—7.
3. Грицюта М. Іван Нечуй-Левицький // Повісті, оповідання, нариси. — К.: Веселка, 1988. — 112 с.
4. Іванченко Р. Іван Нечуй-Левицький: Нарис життя і творчості. — К., 1980. — 152 с.
5. Хропко П. Українська література: Підруч. для 10 кл. середн.шк., ліцеїв, гімназій, коледжів. — К.: Освіта, 1998. — 528 с.
6. Цимбалюк В. Українська література: Підруч. для 7 кл. — К.: Освіта, 2004. — 533 с.
7. Телехова О. Українська література. Методичні матеріали до вивчення шкільного курсу. — Харків, Ранок, 2001. — 272 с.

УДК.372.882+821.161.2-311.6

Бондарева Валентина

МОЗ «Рибницька українська СЗШ № 1 з г/кл. ім. Лесі Українки»

Лозан Тетяна

Рибницька філія Придністровського державного університету
ім. Т.Г. Шевченка,

МОЗ «Рибницька українська СЗШ № 1 з г/кл. ім. Лесі Українки»

СПІВІДНОШЕННЯ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ ТА ІСТОРИЧНОЇ ПРАВДИ В ТВОРЧОСТІ І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

У статті розглядаються історичні твори Івана Нечуя-Левицького, а саме співвідношення в них художніх образів та історичної правди. Розкривається проблема типовості і творчих особливостей написання історичних творів.

Ключові слова: історичний роман, проза, п'єса, українська література, творчість, дослідження.

THE CORRELATION OF ARTISTIC IMAGE AND THE HISTORICAL TRUTH IN THE WORKS OF I. NECHUI-LEVITSKYI

The article deals with the historical works by Ivan Nechui-Levitskyi, namely the correlation between them in artistic images and the historical truth. The problem of typology and creative features of the writing of historical works is revealed.

Key words: historical novel, prose, play, Ukrainian literature, literary works, research.

З моменту становлення української літератури як «нової» особлива увага приділяється історичному буттю людини, оскільки відбувається намагання охопити історичний протяг народного життя [2; 9].

Історична проза другої половини XIX століття — це неоднорідне явище як за проблемно-тематичними, жанровими параметрами, так і за принципом художнього освоєння минулого. Митці завжди звертаються до історичних періодів, коли у середовищі українців пробуджується національне самоусвідомлення і державницькі устремління [1; 176].

Історична проза стала художньою ємкістю національної літератури другої половини XIX століття, насамперед твори І. Нечуя-Левицького. Творчість цього прозаїка як автора історичних романів і повістей переконливо представлена історичним плином часу, людиною й суспільством в історії, в її драматичних конфліктах і складних та протилежних протиріччях і інтересах. Унаслідок багатьох історичних обставин це стало темою України: першочерговий інтерес зосереджено на національно-історичному розвитку, на особистості як основного діяча і творця української історії та культури [3; 10].

Аналіз досліджень і публікацій. Творчість І. Нечуя-Левицького досліджували на порубіжжі XIX і XX століть С. Єфремов, Н. Кобринська, О. Огоновський, І. Франко та ін. У наступні десятиліття цю справу продовжили інші дослідники — Є. Баран, М. Грицютя, Р. Іванченко, Є. Кирилюк, Н. Крутікова, Р. Міщук, В. Поважна, М. Тараненко, М. Ткачук, С. Хаврус, П. Хропко, В. Шевчук.

Історичні романи І. Нечуя-Левицького у свій час не впливали на духовне життя України. Літературні критики протягом довгого періоду неоднозначно оцінювали його художні твори. Особливості творчості письменника стали об'єктом дослідження у кінці 20—30-х рр. Необ'єктивністю відзначилися погляди В. Коряка («І.С. Нечуй-Левицький»), М. Мироненка («І.С. Нечуй-Левицький. Нарис»), І. Ізотова («Нова повість І. Нечуя-

Левицького»), які називали І. Нечуя-Левицького як одного з головних постачальників художньої літератури для певних кіл, а герої його історичних романів — це схеми, рупори ідей автора, а не живі люди.

У 1970–1980-ті роки дослідження, головним чином, велися навколо творчості письменника, а саме: досліджувалися народні джерела його творів [2; 9], аналізувалися окремі твори [7; 82] та їх історична основа [5; 85]. Так, дослідник О. Курочкін звернув увагу на те, що життя у творах Нечуя-Левицького показано на конкретних матеріалах газети «Надросся»: селянські заворушення («Микола Джеря») та безпосередні наслідки реформи 1861 р., опис праці на цукроварнях («Бурлачка»), що властиво для майже всіх районів України.

Об'єктивний аналіз історичних романів І. Нечуя-Левицького почався лише в кінці 80-х рр., коли почали відкривати архіви, дослідники дістали дозвіл до спецховищ. Літературознавець Інституту літератури ім. Т.Г. Шевченка НАН України Р.С. Міщук, провівши клопітку роботу, видав у видавництві «Дніпро» у 1991 р. історичні романи «Князь Єремія Вишневецький» і «Гетьман Іван Виговський».

Метою статті є спроба проаналізувати історичні твори І. Нечуя-Левицького, визначити співвідношення художнього образу та історичної правди, розглянути проблему типовості обставин характерів.

Як відомо, жанр історичної драми в українському літературному процесі ХІХ століття започаткував М. Костомаров «Сава Чалий» (1835), «Переяславська ніч» (1841). Традиції М. Костомарова були успішно продовжені Т. Шевченком, Б. Грінченком, І. Карпенком-Карим, М. Старицьким, І. Франком та іншими митцями. Не був винятком у цьому плані й І. Нечуй-Левицький. Він вирішив внести свою частку у розвиток вітчизняної історичної драматургії.

І. Нечуй-Левицький в історичних романах виявив пошукові процеси української літератури кінця ХІХ століття. П'єси митця можна поділити на дві тематичні групи: історичні та звичаєописові твори. Зацікавленість минулим України виявилась у ряді розвідок І. Нечуя-Левицького «Унія і Петро Могила Київський митрополит» (1875), «Перші київські князі Олег, Ігор, Святослав і святий Володимир і його потомки» (1876), «Татари і Литва на Україні» (1876), «Українські гетьмани Іван Виговський та Юрій Хмельницький» (1879), «Руїна на Україні. Українські гетьмани Дорошенко, Многогрішний та Самойлович» (1879), «Історія Русі» (1878–1881), «Гетьман Виговський та Юрій Хмельницький» (1881), «Українські гетьмани Брюховецький та Тетеря» (1899), «З давніх часів: про Богдана Хмельницько-

го» (1902) «Наша історія» (1909), «Хто були скіфи й сармати» (1915). Подібний інтерес помічено і в художніх текстах митця — романах «Князь Єремія Вишневецький» (1897), «Гетьман Іван Виговський» (1899), казці «Запорожці» (1873), історичних драмах «Маруся Богуславка» (1875) і «В диму та в полум'ї» (1911).

Конфлікт п'єси І. Нечуя-Левицького «В диму та в полум'ї» соціально-історичний. Сюжетна основа твору — події на Виговщині. Автор змальовує складну політичну обстановку II половини XVII ст., коли представники різних політичних орієнтацій змагались за булаву. Героїв поділено на два політичні табори. Прихильники польської сторони виступають на чолі з Іваном Виговським, а промосковської — під орудою Остапа Золотаренка. У творі діють реальні історичні постаті (Іван Виговський, Юрій Хмельницький, Остап Золотаренко та ін.). Найбільш повно висвітлено постаті Івана Виговського та Остапа Золотаренка. Першій дії драми передують розлога ремарка, в якій відчутний стиль прозаїка: «Дія діється в Чигирині в домі небіжчика гетьмана Богдана Хмельницького. На сцені простора світлиця, багато й гарно убрана по-старосвітському...» [6; 318].

Для п'єси І. Нечуя-Левицького характерні довгі монологи, в яких персонажі висловлюють свої думки, прагнення, наприклад, монолог Івана Виговського: «Велике, але небезпечне діло задумала моя голова. Треба б повернути колесо України на інший бік, не туди, куди повернув його старий Богдан...» [6; 347]. У фіналі твору на тлі складної політичної ситуації щасливо завершується любовний конфлікт — кохання перемагає всі труднощі й перешкоди.

Історична п'єса «Маруся Богуславка» написана за мотивами народної думи. Дія твору відбувається в XVI ст. за часів гетьманування Байди Вишневецького. Макроконфлікт твору — боротьба українського народу з турецько-татарськими загарбниками. На широкому історичному тлі подано картини з життя козацької старшини, передусім це барвистий опис весілля Марусі Богуславки та полковника Василя Тетері, перерваного нападом татар. Це опис козацької ради, на якій обирають гетьманом Байду [6; 185].

Автор використовує фрагмент з думи, підкреслюючи драматизм вибору героїні. І. Нечуй-Левицький акцентує увагу на внутрішньому стані Марусі. Трагізм ситуації посилюється, коли з'являється мати невільників. «Маруся. Мамо! (Біжить до Насті). Не розривайте мого серця!» [6; 203]. У п'єсі використано історичні й ліричні пісні українського народу, які допомагають розкрити внутрішній світ героїв.

І. Нечуй-Левицький розвивав історичний роман, віддавши перевагу конкретним історичним подіям (період Хмельниччини), постатям: Б. Хмельницькому, Є. Вишневецькому, І. Виговському та ін.

Події в романі «Князь Єремія Вишневецький» розгортаються в середині XVII ст. Центральний образ — нащадок славного Байди-Вишневецького, покатоличений і нещадний до українців. Автор найперше показує те, що стало причиною зради переконань Вишневецького, знехтування благаннями матері не зраджувати свій народ, свою землю, віру. Ярема бореться з внутрішнім «Я»: бути українцем чи стати власником королем будь-якою ціною. Автор показує події визвольної боротьби народу під проводом Богдана Хмельницького, наголошуючи на тому, що найстрашніше зло, за яке чекає страшна кара, — це стати перевертнем, відректися од своєї віри і мови, стати катом власного народу.

Роман «Гетьман Іван Виговський» розкриває не менш трагічну сторінку в історії України — політичну ситуацію в останні місяці життя Богдана Хмельницького та боротьбу за гетьманську булаву після його смерті. Центральним образом роману є постать гетьмана Івана Виговського, який, хоч і не позбавлений недоліків, постає зі сторінок роману патріотом України, оскільки бажав їй процвітання, хотів піднести свою державу до рівня розвинених європейських країн. Роман «Гетьман Іван Виговський» звучить актуально і сьогодні: братовбивчі сутички, пролиття братньої крові ніколи не принесуть добра.

В історичних романах І. Нечуй-Левицький на перший план виносить духовну сферу. В той час, як романтики створювали історичну особу, як позитивного героя, І. Нечуй-Левицький доводив, що вона неоднозначна, оскільки постає перед проблемою морального вибору. Ніби відсторонючись від свого персонажа, автор надавав перевагу у творенні образів принципам самохарактеристики, розкриття психології персонажів через дії та вчинки; внутрішньому монологу, паралельному зображенню життєвих доль головних героїв; зв'язку із соціальним, національним.

Підбираючи певну лексику, будуючи речення, створюючи діалоги та внутрішні монологи персонажів, автор намагався розкрити їхні думки й почуття. І. Нечуй-Левицький умів глибоко відтворювати переживання героїв, через які розкриваються мотиви поведінки персонажів.

Історичним творам письменник пред'являв великі вимоги. Основною вимогою до історичного художнього твору була історична правда. Тому Нечуй-Левицький ретельно дотримувався історичної правди, бо вигадувати історичні твори і подавати народу їх — це шкідливо.

Отже, історичні твори І. Нечуя-Левицького стали важливим етапом розвитку української історичної літератури. Письменник у своїй творчості керувався загальнонаціональними, загальнонародними інтересами як минулого, так і майбутнього політичного і соціального розвитку. В його історичних творах правдиво зображені герої у відповідності з історичною правдою. Саме тому його твори не втратили своєї актуальності і сьогодні, оскільки висвітлюють злободенні проблеми сучасної України.

Список використаних джерел

1. Бойко Н. Історична проза І. Нечуя-Левицького у контексті літератури другої половини ХІХ ст.: проблемно-тематичні та жанрові пошуки / Н. Бойко // Збірник праць Всеукраїнської наукової конференції. — Черкаси, 2008. — С. 176–179.
2. Вертій О. Народні джерела психологізму творів І. Нечуя-Левицького. До 150-річчя з дня народження. / О. Вертій // Народна творчість та етнографія — 1988. — № 6. — С. 9–18.
3. Історія української літератури ХІХ ст. / 70-90 ті роки: У 2 кн. Підручник / О. Д. Гнідан, Л. С. Демянівська, С. С. Кіраль та ін. (За ред. О.Д. Гнідан). Кн. 1. — К.: Вища школа, 2002. — 575 с.
4. Калинчук А. Історичні романи І. Нечуя-Левицького: особливості поетики. К., 2001. — 20 с.
5. Курочкін О.В. Історична основа народних повістей Нечуя-Левицького // Укр. іст. жур. — 1973. — № 3. — С. 85–93.
6. Нечуй-Левицький І. Зібрання творів: у 10 томах. / І.С. Нечуй-Левицький. — К.: Наукова думка, 1965. — Т. 9. — 475 с.
7. Поважна В.М. Соціально-побутова повість «Микола Джеря» // В.М. Поважна. Багатогранність змістовної форми художнього тексту. — К.: Вища шк., 1978. — С. 82–107.
8. Пода О. Історичний роман І.С. Нечуя-Левицького «Князь Єремія Вишневецький: роздуми над рукописом. К.: Вітчизна. — 2004. — № 9–10. — С. 44–57.

УДК.372.881.116.12

Бойко Наталія

МОЗ «Бендерська середня загальноосвітня школа № 2»

ЗАСОБИ СУБ'ЄКТИВІЗАЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЙНА ТЕХНОЛОГІЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті покладено іноваційна методика використання засобів суб'єктивізації на уроках української мови, запропоноване поетапне використання цієї методики.

Ключові слова: суб'єктивізація, антиципація, творчі вправи, знання, вміння, навички.

MEANS OF SUBJECTIVIZATION AS AN INNOVATIVE TECHNOLOGY IN THE UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES.

The article discusses the innovative method of using means of subjectivization in the Ukrainian language classes. It proposes the step-by-step use of this technique.

Key words: subjectivization, anticipation, creative exercises, knowledge, skills, skills.

Сучасне життя стрімко мчить вперед, прагнучи йти в ногу з часом.

Прогрес властивий не тільки технічним наукам, а й гуманітарним і мовознавство не є винятком. Початкові методики викладання настільки застаріли, що перестали викликати в учнів інтерес до уроків мови та літератури. Прогресу і змін тепер зажадали і вони.

У сучасній лінгводидактиці інтенсивно використовується методика навчання української мови, обумовлена засобами суб'єктивізації. Ця методика передбачає якісно новий рівень усвідомленої і активної діяльності учня на уроці, його безпосередню участь у процесі навчання, по суті, учень на уроці перестає бути лише об'єктом процесу навчання, він бере на себе роль суб'єкта процесу навчання.

«В основу нової методики в якості системоутворюючого фактора, — пише методист Г.А. Бакуліна, — вперше покладена суб'єктивізація, регулярно забезпечувана такими методичними засобами, як антиципація, системою інтелектуально-лінгвістичних вправ, що сприяють формуванню та розвитку логічного мислення в поєднанні з підвищеною мовленнєвою активністю учнів» [1; 6].

Метод суб'єктивізації забезпечує необхідні умови для активізації пізнавальної та мовленнєвої діяльності кожного учня, надаючи йому можливість осмислити і усвідомити мовний матеріал, отримати достатню практику для формування не тільки комунікативних умінь і навичок, але і орфографічних, і пунктуаційних, і мовних.

Основними засобами суб'єктивізації є:

- систематичне використання антиципації майже на всіх структурних етапах уроку;

- цілеспрямований розвиток логічного мислення учнів;

- підвищення мовленнєвої активності учнів.

За допомогою антиципації (тобто випереджального відбиття навколишньої дійсності), учень зумовлює види і зміст своєї навчальної діяльності, тобто в нього виникає готовність до засвоєння знань.

Прогнозування або передбачення ґрунтується на активній роботі пам'яті, уваги, мислення, мовлення та стимулює їхню увагу і розвиток.

Логічне мислення є найважливішою інтелектуальною якістю. Логіка (наука про мислення) лежить в основі алгоритмів використання низки орфографічних правил, порядку проведення різних видів розбору (морфемного, морфологічного, синтаксичного).

У свою чергу процес мислення неможливий без участі уваги, пам'яті, мови і, отже, забезпечує їх розвиток.

Широке включення усного мовлення в навчальну діяльність також стимулює увагу, пам'ять, мислення учня, тобто добре розвинене усне мовлення благотворно впливає на підвищення якості письмового мовлення.

Для організації процесу навчання в руслі суб'єктивізації використовуються поряд із загальноприйнятими низка нових принципів проведення уроків української мови:

- принцип випереджального відбиття у свідомості учня, яке передбачає поступове збільшення ролі учня в плануванні, організації і проведенні уроків української мови;

- принцип комплексного впливу на інтелект учня вимагає, щоб учитель використовував на уроках української мови такі методи і прийоми, підбираючи і складаючи такого роду творчі вправи, які формували б в учнів лінгвістичні знання, вміння та навички і одночасно виробляли і вдосконалювали їх інтелектуальні якості;

- принцип обґрунтованості, аргументованості, доказовості відповіді учня припускає установку на повне, послідовне, доказове висловлення своєї думки в процесі всіх або більшості виконуваних учнями творчих вправ з української мови.

Зміст цього принципу полягає в спеціально організованій навчальній діяльності, коли колпед перед учнями стоїть мета обґрунтовувати свою точку зору, свій варіант вирішення проблеми.

Реалізація принципів суб'єктивізації на уроках української мови дає позитивні результати:

- по-перше, різко підвищується активність учнів і усвідомленість дій школярів;
- по-друге, істотно підвищується якість знань учнів;
- по-третє, різко інтенсифікується інтелектуальний і мовленнєвий розвиток школярів.

Творчі вправи, створені засобами суб'єктивізації, — одне з дієвих засобів у боротьбі за міцні знання учнів.

Умовою ефективної реалізації всіх перерахованих принципів є опора на принцип співробітництва, ділового партнерства вчителя і учня, яка передбачає поєднання розумної вимогливості і строгості учителя з глибокою повагою до думки, точки зору учня. Надання психологічної свободи, створення атмосфери тепла і довіри дає можливість кожному учневі, висловити свою думку, озвучити нові ідеї, без страху отримати у відповідь різке зауваження або засудження.

При використанні на уроці української мови засобів суб'єктивізації вводиться новий етап уроку — мобілізуючий, який проводиться на початку уроку. На цьому важливому етапі відбувається самостійне визначення та формулювання учнями теми уроку, актуалізація і поглиблення знань з конкретної теми, а також вдосконалення найважливіших якостей інтелекту (мови, уваги, пам'яті, мислення), їх подальший розвиток.

Для вирішення вказаних завдань учні здійснюють зазначені вчителем розумові операції: порівняння, зіставлення, знаходження спільностей та відмінностей; групують, класифікують і т.д. — із запропонованим лінгвістичним матеріалом і приходять до потрібного висновку.

Суб'єктивізація процесу навчання реалізується і в ході вивчення мовної теорії. Нові знання не даються учням в готовому вигляді — вони повинні добути їх у процесі пошукової діяльності. Ця діяльність не хаотична: її хід заздалегідь продумується і чітко організовується вчителем на уроці.

Кожна пошукова операція, намічена вчителем, допомагає відкрити учням нову грань лінгвістичного явища, що вивчається, і відточує розумові здібності учнів.

Учитель виконує організуючу і коректуючу функцію, перше слово в цьому процесі належить учням, тобто їм на уроці передається частина функцій учителя.

На етапі закріплення нового матеріалу (повторення або узагальнення) використовується новий тип лексико-орфографічних вправ — вправи комплексні інтелектуально-лінгвістичні.

Комплексність вправ такого роду виражається в тому, що з їх допомогою одночасно стимулюється й інтелектуальний, й лінгвістичний розвиток учнів.

У свою чергу лінгвістичні знання, вміння, навички здобуваються учнями в процесі активної мовленнєвої діяльності. При цьому під час виконання кожного навчального завдання учень здійснює кілька розумових операцій (порівнює, групує, аналізує, робить висновки, узагальнює) і включає різні види мовлення: внутрішню і зовнішню, усну та письмову, монологічну і діалогічну.

Комплексний вплив на свідомість учня в такого роду творчих вправах реалізується через специфічний набір, незвичайну компоновку мовного матеріалу і постановку нетрадиційних завдань.

Відповідно до базових положень теорії суб'єктивізації провідне місце на уроках української мови посідає робота з текстом, що має пізнавальний характер, текстом, що впливає на морально-етичні якості особистості учнів і тому сприяє вдосконаленню їх знань про навколишній світ і одночасно формує міцні орфографічні вміння та навички.

Важливою умовою в роботі з текстом є використання спеціальних завдань, які покликані стимулювати мовленнєву діяльність учнів, розвивати творчу уяву, образне мислення, словесно-логічну пам'ять і мовлення.

Від тексту до тексту завдання змінюються й ускладнюються.

Значне місце в навчанні української мови займають текстові вправи.

Послідовність у роботі з текстовими вправами у руслі суб'єктивізації відбувається в кілька етапів:

1. Текст не дається в готовому вигляді, тому на першому етапі відбувається його відновлення або його складання (за схемами, за таблицями, за змістом і планом-схемою і т. д.).

2. На другому етапі роботи відновлений або складений текст записується повністю.

3. На третьому етапі роботи відбувається перевірка правильності виконання завдання, що включає виконання завдання, що включають питання з орфографії, лексики, синтаксису, фонетики, морфології, пунктуації та інших розділів української мови, зазвичай складених в нетрадиційній формі.

Мета використання в роботі з текстовими вправами з української мови методом суб'єктивізації полягає в тому, щоб зробити кожного учня:

1. Індивідуально сильнішим в його особистій позиції;
2. Розвинути в учнів певні комунікативні, мовленнєві якості;
3. Сформулювати на цій основі міцні орфографічні та пунктуаційні вміння й навички.

Робота з текстовими вправами засобами суб'єктивізації має ряд явних і яскравих достоїнств — вона ґрунтовно розширює масштаби творчої діяльності учнів на уроках української мови, робить її різноплановою, неординарною, універсальною.

Творчі вправи є більш ефективними і результативними, оскільки вони створюються самими учнями. Вони розвивають логічне, образне, лінгвістичне мислення, сприяють розвитку моторної, зорової, слухової пам'яті, в них виявляється індивідуальність кожного учня і самореалізація особистості, вони дисциплінують увагу і волю учнів, виховують навички самостійної роботи, є прекрасним засобом повторення, закріплення та перевірки знань учнів.

Список використаних джерел

1. Г.А. Бакулина Инновационные технологии при обучении учащихся языкам. — М., 2003. — С. 5—13.
2. Н.П. Волкова. Педагогіка. Посібник. — К.: Видавничий центр «Академія», 2001. — С. 46—48.
3. Актуальні проблеми викладання української мови та літератури в організаціях освіти Придністров'я. — Тирасполь, 2009.

УДК.81'373'45

Бойко Наталя

МОЗ «Бендерська середня загальноосвітня школа № 2»

ВОЗДЕЙСТВИЕ ИНОЯЗЫЧНЫХ СЛОВ НА СОВРЕМЕННУЮ РУССКУЮ ЛЕКСИКОЛОГИЮ

В данной статье рассматривается влияние иностранных слов на русскую лексикологию, причины употребления учащимися иностранных слов.

Ключевые слова: лексикология, словарный запас, заимствование, активный словарь.

THE INFLUENCE OF FOREIGN LANGUAGE WORDS ON MODERN RUSSIAN LEXICOLOGY.

The article discusses the influence of foreign words on Russian lexicology, the reasons for students to use foreign words.

Key words: lexicology, vocabulary, borrowing, active dictionary.

Современный русский язык находится в непрерывной динамике. Изменениям подвержены все ярусы языкового строя. Основным путем для расширения лексического состава родного языка является заимствование. Как правило, оно обогащает язык и не отражается на его самобытности, сохраняя основной словарь, оставляя грамматический строй языка неизменным, не нарушая законы внутреннего развития языка. Но заимствование слов может привести как к улучшению культуры речи, так и к её ухудшению, следовательно, есть положительные стороны и отрицательные.

Положительное влияние заимствований в современной речи состоит в том, что мы можем использовать иностранные слова, делающие речь более выразительной. Многие из иноязычных слов украшают нашу речь, делая её более экспрессивной и интересной. Заимствованное слово считается нужным и полезным лишь тогда, когда в родном языке у предмета нет однословного названия, например, **кемпинг** — придорожная гостиница; называет новый предмет, не получивший ещё своего названия, например, телевизор, компьютер; является более благозвучным, например, форма защитного цвета — **камуфляж**. Бывает и наоборот. Заимствованные слова не приживаются в родном языке и заменяются русскими, более подходящими по смыслу, например, русский ученый М.В. Ломоносов заменил **абрис** словом **чертёж**, слово **аэроплан** заменилось словом **самолёт**, **думпкар** словом **самосвал**, **геликоптер** стал **вертолёт**ом.

Нужно помнить, что обилие иностранных слов в родном языке может привести к пагубным последствиям: наша речь может «утонуть» в огромном количестве заимствований и потерять свои корни и свою сущность. Этого не должно произойти.

Изменения, произошедшие в 90-е гг. XX века во всех сферах нашей жизни, серьезным образом отразились на словарном составе русского языка. Именно в лексике отражены те изменения, которые происходят в жизни общества. На современном этапе средства массовой информации (радио, телевидение, Интернет) являются основным источником для пополнения активного запаса. Современным состоянием русской речи озабочены, в первую очередь, филологи и писатели, имеющие дело со словом профессионально, а также политики, общественные деятели, ученые, журналисты.

До сих пор в ученых кругах не утихают споры о том, нужны ли заимствования. Одни утверждают, что заимствованные слова — дело есте-

ственное. Другие считают, что чрезмерное использование иностранных слов приводит к засорению речи.

Что же происходит с нашим языком? Какие приобретения и потери можно в нем наблюдать за последние двадцать лет?

У многих словесников все чаще и чаще возникает вопрос: «Зачем что-то брать у других, если можно обойтись средствами родного языка?» Зачем нам иностранный **имидж**, если есть русское **образ**, к чему чужеродный *саммит*, если можно сказать **встреча в верхах**? Чем модный **ремейк** в кинематографе лучше самой обычной **переделки**? И разве мало кому понятное **консенсус** прочнее русского **согласия**?

Современное поколение подростков считает иностранные слова более престижными, по сравнению с соответствующими словами родного языка. Так, например, слово **презентация** выглядит более респектабельно, чем русское **представление**, **эксклюзивный** — лучше, чем **исключительный**, шоу гораздо эффектнее, чем зрелище, инновация заманчивее, чем новинка.

Основным источником информации для подростков является интернет-пространство. Именно в социальных сетях подростки проводят большую часть своего свободного времени, общаясь друг с другом. Интернет оказывает огромное влияние на формирование лексического строя речи современного поколения. Наблюдая за речью современных подростков, можно выделить ряд часто употребляемых иноязычных лексем, имеющих русскоязычные аналоги:

- гуглить — искать информацию при помощи интернет-сайтов;
- лайкнуть — выразить одобрение;
- шопинг — делать покупки;
- мейк-ап — умелое использование косметики;
- селфи — фотографирование самого себя;
- кутюрье — портной;
- бой-френд — друг, кавалер;
- хакер — взломщик;
- гаджет — приспособление, устройство;
- фейк — подделка.

Итак, анализируя речь современных подростков, окружающую их действительность, основные средства получения информации, можно сделать вывод, что иностранные лексемы употребляются подростками довольно часто, являются понятными и общепринятыми. Средства массовой информации (радио, кино и телевидение, Интернет), рекламные плакаты и магазины активно используют заимствования, в том числе написанные на английском

языке. Молодое поколение постоянно слышит подобную лексику, поэтому англицизмы уже не являются иноязычными и непонятными, а входят в их основной словарный запас.

Нельзя отрицать влияния заимствований на развитие русского языка. Но нельзя забывать и о том, что заимствования обогащают язык лишь тогда, когда используются при необходимости. Когда же происходит чрезмерное употребление иностранных слов в речи, они оказывают пагубное влияние на речь подрастающего поколения.

Список использованной литературы

1. Барлас Л.Г. Русский язык. Введение в науку о языке. Лексикология. Этимология. Фразеология. Лексикография: Под ред. Г.Г. Инфантовой. — М.: Флинта: Наука, 2010. — 240 с.
2. Большой словарь иностранных слов. — М.: ЮНВЕС, 1999 — 784 с.
3. Кузнецов С.А. Современный толковый словарь русского языка. — М.: Ридерз Дайджест, 2004. — 1536 с.
4. Крысин Л.П. Русское слово, свое и чужое: Исследования по современному русскому языку и социолингвистике. — М.: Языки славянской культуры, 2004. — 888 с.
5. Маринова Е.В. Иноязычная лексика современного русского языка. — М.: Флинта: Наука, 2012. — 288 с.

УДК.372.881.116.12+372.882.161.2

Брижко Марина

МОЗ «Тираспольська гуманітарно-математична гімназія»

СУЧАСНЕ МЕТОДИЧНЕ СПРЯМУВАННЯ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ І ЛІТЕРАТУРИ З АКЦЕНТУВАННЯМ НА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНОЇ ОСОБИСТОСТІ

У статті порушено актуальну проблему розвитку інноваційної особистості, розкрито суть методичного спрямування викладання української мови та літератури на сучасному етапі.

Ключові слова: українська мова, українська література, викладання, розвиток інноваційної особистості, інноваційні технології, сучасні технології.

MODERN METHODOICAL DIRECTION OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE TEACHING WITH EMPHASIS ON THE DEVELOPMENT OF INNOVATIVE PERSONALITY

The article touches upon the actual problem of development of innovative personality, reveals the essence of the methodical direction of the Ukrainian language and literature teaching at the present stage.

Key words: Ukrainian language, Ukrainian literature, teaching, development of innovative personality, innovative technologies, modern technologies

Вже ні для кого не є таємницею, що традиційна система навчання дещо відстає від потреб суспільства.

Ми живемо в час, коли навколишній світ дуже швидко змінюється, нам треба адаптуватися так само швидко, інакше упустимо і у навчанні, і у вихованні майбутнього покоління. Сучасна освіта, на нашу думку, повинна бути спрямована насамперед на розвиток особистості. Хочеться, щоб прийдешнє покоління мало свою власну думку, свої переконання, не забуваючи про історію та традиції предків. Саме вчитель є творцем людської душі та дає поштовх для подальшого розвитку. І саме перед педагогом стоїть складне завдання: дати дитині не тільки знання, а й виховати Людину, у якої і внутрішній світ буде прекрасним, і знання та творчість — на відповідному рівні розвитку.

Мета професійної діяльності вчителя визначена концепцією сучасної освіти, а це значить є необхідність у формуванні в учнів здатності до успішної соціалізації в суспільстві та активної адаптації на ринку праці.

Без знання мови та літератури, уміння вільно висловлювати свої думки, аналізувати вчинки, робити висновки, без вміння знаходити вихід з будь-якої ситуації, без критичного мислення буде дуже важко реалізувати себе та виглядати компетентним.

Кожен учень повинен усвідомити: мова не просто засіб спілкування, а генетичний код, порушення якого породжує хаос у душі, розриває генетичний зв'язок між поколіннями. К. Ушинський писав: «Відберіть у народу все — і він усе може повернути, але відберіть мову, і він більше ніколи не створить її».

Майбутнє, — зазначає О.В. Заболотний не «за вчителем-керівником, а за вчителем-партнером, організатором пізнання, відкривачем неосвоєного

матеріалу — дитячої обдарованості, за вчителем, який уміє уникати шаблонності, стереотипності, одноманітності, байдужості» [3; 6].

Найкраще себе у навчанні зарекомендували — інноваційні технології, орієнтовані на сучасні методи і форми, пронизані новими ідеями; з певною гарантією досягнення запланованих результатів. Ось що значить зовсім новий стиль організації навчально-пізнавальної діяльності учнів.

Сучасні педагоги підкреслюють, що саме технологія проблемного навчання відкриває максимальні можливості для розвитку творчих здібностей особистості.

Значний внесок у розвиток педагогічних технологій зробили такі вчені та педагоги, як: Г.С. Сковорода, А.С. Макаренко, К.Д. Ушинський.

У ХХ ст. педагогічні технології набули особливого розвитку під впливом І. Франка, П. Біланюка, К. Левицького, Д. Донцова та ін. Сучасні дослідники теж не стоять осторонь, цікавими є праці І.П. Підласого, А.М. Алексюка, В.І. Бондаря та ін..

Саме інноваційний підхід може забезпечити навчальний процес не тільки корисним й необхідним, а й цікавим для учнів, а також сприяє вихованню інноваційної особистості. І, може бути, саме на такому уроці, як говорив Цицерон, «запаляться очі слухача через очі мовця».

Для того, щоб охарактеризувати інноваційну особистість, треба розкрити поняття «інноваційного навчання» та його особливостей.

Визначення «інновація» як педагогічний критерій зустрічається досить часто і зводиться, як правило, до поняття «нововведення», «новизна». Але точний переклад нам говорить, що інновація з латинської мови позначає не «нове», а «в нове». Саме це смислове навантаження було вкладено у термін «інноваційне» наприкінці минулого століття вченим Дж. Боткіним.

Актуальність інноваційного навчання не можна перебільшити. Адже разом з використанням інноваційних технологій долаються авторитарний стиль викладання; робиться акцент на самостійній творчій діяльності; відбувається пошук та реалізація певних умов для того, щоб розкрити творчий потенціал учня. І, нарешті, інноваційне навчання відповідає соціокультурній потребі сучасного суспільства та концепції гуманізації освіти.

Перед інноваційним навчанням стоїть багато цілей, серед них — розвиток здібностей учнів (інтелектуальних, комунікативних, лінгвістичних і творчих) та розвиток різних типів мислення; також робиться акцент на формуванні особистісних якостей учнів; вироблення певних умінь, що впливають на навчально-пізнавальну діяльність і перехід на рівень продуктивної творчості.

Партнерство, взаємодопомога та співпраця, обов'язкова наявність творчих елементів, бажання бути відкритим до усього нового і майбутнього взагалі — це особливості інноваційного навчання.

Технології, які лягли в основу інноваційних:

1. Особистісно-орієнтовані технології навчання.

Учень сьогодні прагне досліджувати, спостерігати, творити діалог, гру. Тому, максимально спираючись на досвід дітей, їхні інтереси, в роботу можна впроваджувати особистісно зорієнтовані технології. «Особистість завжди повинна розглядатися як ціль і ніколи як засіб» [2; 10].

Саме особистісно зорієнтоване навчання дає можливість побудувати урок на діяльнісній основі, де і учень, і вчитель є суб'єктами навчання. На такому уроці переважають інтерактивні методи, робота в групах та парах. Учні вчаться самостійно визначати цілі уроку, аналізувати, обирати найдоцільніші прийоми та методи відповідно до етапу року.

У рамках цих технологій створюємо на уроці атмосферу зацікавленості, пробуджуємо в кожного учня інтерес до заняття. Тут і пісня, і гарний жарт, цитата, загадки стануть в нагоді. Стимулюю до висловлювань, заохочуємо, намагаємось розкрити суб'єктний досвід учнів, аналізуємо роботу інших, створюємо усі умови для реалізації талантів, оцінюю весь процес діяльності учня.

2. Предметно-орієнтовані технології навчання

Так, матеріал ми обов'язково вивчимо та засвоїмо, але все-таки на першому плані стоїть особистість.

3. Інформаційні технології (ІКТ, технології дистанційного навчання).

Використання інформаційних засобів у навчанні сприяє збільшенню частки самостійної навчальної діяльності й активізації здатності учня до освіти, самонавчання, самовиховання, самореалізації [1; 59].

4. Технології оцінювання досягнень учнів (технологія «Портфоліо», технологія рейтингу, безоціночне навчання).

5. Інтерактивні технології (технології проведення дискусій та дебатів, тренінгові технології, технології розвитку критичного мислення).

Серед усього розмаїття технологій ми виділяємо найефективніші при вивченні української мови та літератури:

1. Інформаційні технології (як комплекс заходів, пов'язаних з насиченням освітньої системи інформаційними засобами (комп'ютерами, аудіо- та відеозасобами, інформаційною продукцією).

2. Проектна і дослідницька діяльність як засіб всебічного розвитку дитини.

3. Нестандартні, в тому числі інтегровані уроки як засіб розвитку творчості, креативності мислення і соціалізації особистості.

4. Індивідуальні освітні технології: а) створення ситуації успіху для кожного учня; б) індивідуальна робота з обдарованими дітьми.

Користуючись успішно інноваційними технологіями, надаємо перевагу таким прийомам: круглий стіл, кластери, перехресну і групову дискусію, дослідження тексту, ключові терміни, відеофільм, дидактичну гру, есе, картинну галерею, джерела інформації, відстрочену загадку, фантастичну добавку, «Лови помилку», інсерт (при самостійному вивченні теоретичного матеріалу), роботу з тестами, асоціативний ряд, місткий кошик, «Так-Ні», «Вірю-Не вірю», диктант для шпигуна, опорний конспект, лото, пінг-понг, світлофор, ромашка Блума, сенкан, розумовий штурм, традиційні форми домашнього завдання, завдання креативного типу.

Кожен вчитель підбирає ті прийоми та методи, які є ефективними саме для нього та його учнів. Проте зазначимо, що інтерактивні технології підвищують та поглиблюють інтерес дітей до навчання, розвивають творчі здібності учнів шляхом формування компетентності у сфері пізнавальної діяльності, розширюють кругозір, розвивають допитливість та критичне мислення.

У школярів з'являються навички роботи з великим обсягом інформації, виробляються комунікативні вміння.

Адже взаємодіючи між собою в групах і поза ними, в учнів виховується взаємна повага, довіра, вони залучаються до активної самостійної діяльності. Створення на уроці атмосфери довіри та ситуації успіху забезпечує встановленню кращих зв'язків між вчителем та учнем, а відповідно — і підвищенню знань.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що із плином часу з'явилося нове ставлення до життя, нова організація суспільства, змінилися вимоги до методики викладання української мови та літератури.

Сьогодні говорять нам про те, що основна мета навчання зводиться не тільки до накопичення знань, але і до підготовки учня як самостійного суб'єкта, до розвитку інноваційної особистості, яка зможе критично і творчо мислити, добре орієнтуватися у великому потоці інформації та ефективно переробляти її в значущі ідеї, які з успіхом можна використовувати на практиці. Інноваційна особистість — це людина, яка з успіхом працює самостійно, в групах та команді, володіє багатьма іноземними мовами, конкурентоспроможна та здатна до розумного ризику.

Для того, щоб виховати таку особистість, треба правильно організовувати свій урок, звертаючись не тільки до традиційних методів та форм роботи, а й активно використовувати інноваційні технології. Вчитель повинен дбати про комфортні умови для навчання, забезпечувати емоційну готовність до уроку, бути другом та порадиником, розвивати в учнів здатність до самовдосконалення та самостійного пошуку знань.

Завжди слід пам'ятати, що особистість учня не посудина, яку потрібно наповнити знаннями, а факел, який слід запалити.

Якщо вчитель любить українську мову та літературу, захоплений своїм предметом, володіє глибокою ерудицією, щиро переймається долею кожного учня, то він постійно підвищує свою методичну майстерність, а це краще за все забезпечує успіх викладання.

Список використаних джерел

1. Костікова І. Роль комп'ютерних технологій у навчанні студентів [Текст] / І. Костікова // Новий колегіум. — 2006. — № 2. — С. 55–64.
2. Пилипенко В.Д., Коваленко О.А. Особистісно орієнтовані технології у школі. — Х.: ВГ «Основа»: «Тріада +», 2007. — 160 с.
3. Таїна обдарованості: Практико-зорієнтований збірник на допомогу тим, хто працює з обдарованими дітьми / Укладач О.В. Заболотний / За заг. ред. Н.І. Клокар. — Біла Церква: КОІПОПК, 2005. — 160 с.

УДК.372.882.161.2:398

Брижко Марина

МОЗ «Тираспольська гуманітарно-математична гімназія»

ФОЛЬКЛОР ЯК ДЖЕРЕЛО НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ НА ПРИКЛАДІ ТВОРІВ І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «БАБА ПАЛАЖКА ТА БАБА ПАРАСКА» ТА «КАЙДАШЕВА СІМ'Я»

У статті порушено актуальну тему збереження національної культури шляхом вивчення фольклору на прикладі творів українського письменника І. Нечуя-Левицького. Показано й розкрито значення фольклору та його вплив на формування духовності та національної ідентичності.

Ключові слова: фольклор, українська література, національна культура, Іван Нечуй-Левицький, «Кайдашева сім'я», «Баба Палажка та баба Параска».

FOLKLORE AS A SOURCE OF NATIONAL CULTURE ON THE EXAMPLE OF NECHUI-LEVITSKYI «BABA PELAGEYA AND BABA PARASKA» AND «THE KAIDASHEV FAMILY»

The article raised the actual theme of the protection of national culture by studying folklore on the example of the works of the Ukrainian writer Nechui-Levitskyi. The significance of folklore and its influence on the formation of spirituality and national identity are shown and revealed.

Key words: folklore, Ukrainian literature, national culture, Ivan Nechui-Levitskyi, the Kaidashev family, Baba Pelageya and Baba Paraska

*Українська народна творчість — безцінна духовна
скарбниця нації.*

*«Іван Левицький — се великий артист зору,
се колосальне, усеобіймаюче око України»*

І. Франко

Для того, щоб зберігати мову, духовність та національну ідентичність необхідно зберігати й розвивати культуру. А якщо ще й дбаєш про перспективи на майбутнє існування, то взагалі забути про культурну спадщину — рівнозначно смерті усього народу, усієї держави.

Для України збереження національної культури завжди було на першому місці. Суспільство й сьогодні повинно усвідомлювати значення певної системи людських цінностей. Інакше тотальна глобалізація призведе країну до національно-культурної кризи. Якщо суспільство позбавлене ідеалів, мети та єдності, консервативні та ліберальні ідеї більше не спрацьовують [2; 7].

Відомий академік М. Жулинський у своєму виступі на Міжнародному конгресі висловив таку думку, що світова цивілізація переживає духовне знекровлення, бо наступ глобалізації вимагає видозмін у національних культур. Внаслідок запровадження нової ідеології світового розвитку, втрачаються національна свідомість та культура. «Глобальний корпоративізм — веде до глобального технотронного закабалення людської особистості і «виведення»

її з органічної для її саморозвитку й самоздійснення національної системи цінностей».

Від «хвороб цивілізації» є чудовий порятунок. Це фольклор. Тому що саме він на презентує душу народу, його філософію, етику та естетику. При цьому створює «неповторний, унікальний національний образ світу» [4; 162].

Олександр Потебня зазначав, що фольклор твориться скрізь й повсюди, без перерви, кожної хвилини та години там, де розмовляють, думають. Одним з найкращих прикладів відображення фольклору в українській літературі є творчість Івана Нечуя-Левицького, відомого українського письменника, справжнього майстра слова.

Виходячи з усього вище сказаного можна виділити об'єкт дослідження цієї статті. Це фольклор як джерело національної культури в працях І. Нечуя-Левицького. Предметом дослідження є твори І. Нечуя-Левицького.

Мета роботи — показати значення фольклору в національному відродженні України, проаналізувати деякі твори І. Нечуя-Левицького з боку насичення їх фольклором.

Що ж таке фольклор? Це колективна творчість або діяльність народу, яка за допомогою слова зберегла й донесла до нас знання про різні сфери життя, вірування, давні культи, природу. Фольклор є відображенням світу думок, переживань та почуттів народнопоетичної уяви та фантазії.

Фольклор (англ. folk-lore, букв. — народна мудрість; народне знання) [4; 480]. Саме фольклор покладено в основу світової художньої культури, тому що в усній народній творчості відбита система духовного життя народу, цінності людей, моральні та естетичні погляди. Поезія, танці, музика, а також — декоративно-прикладне мистецтво — це яскраве відображення творчої діяльності людини.

Іван Нечуй-Левицький запам'ятався багатьом як справжній майстер реалістичної прози, людина, яка щиро вболівала за долю України. Просвітитель, митець, спостерігач народного життя з неабияким талантом і вмінням описував тогочасну дійсність, майстерно змальовуючи картини побуту, епоху панщини та пореформений час, з гумором або з ліризмом — все вдавалося йому однаково гарно.

В дитинстві майбутній письменник часто чув народні фантастичні перекази про нечисту силу, слухав пісні, які співали жінки та дівчата, приказки та загадки, якими вправно оперували більш дорослі люди; був свідком та учасником багатьох народних звичаїв та обрядів, які не могли не накласти відбиток на його становлення та розвиток.

Анна Лук'янівна, мати І. Нечуя-Левицького, була освіченою жінкою, знала багато пісень, прислів'їв. Мова її була багатою та соковитою. У подальшій творчості письменник використовує те, що чув від матері в дитинстві. Особливий вплив на І. Нечуя-Левицького справили історичні пісні, в яких оспівувалися Заїзенька та Гонта, яких народ вважав своїми визволителями та заступниками.

Творчість І. Нечуя-Левицького досліджувала велика група вчених таких, як П. Лісовий, О. Білецький, Я. Поліщук, С. Єфремов, В. Підмогильний та ін.. Дослідниця С. Єрмоленко по-інакшому поглянула на твори письменника, виявивши мовно-естетичні знаки культури та звернувши увагу на гру кольорів, порівняльні конструкції, синонімізацію дієслівних ознак. Дослідниця стверджує, що у письменника в творах яскраво відображено міфологічне сприйняття дійсності. Єрмоленко вважає, що засобами міфологізації у І. Нечуя-Левицького є персоніфіковані образи, епітети та порівняння. Дослідниця підводить підсумки, вважаючи, що характерні для ідіостиля письменника мовно-естетичні знаки національної культури несуть у своєму змісті архетипні ознаки ліричного, епічного, гумористичного мовомислення українського народу [3; 121].

Повісті письменника відзначаються такими характерними рисами як емоційність, образність, тяжіння до яскравих епітетів, народнопісенні звороти, порівняння фольклорного характеру, детальне змалювання портретів та побуту, реалізм описів.

В оповіданні «Баба Параска та баба Палажка» І. Нечуй-Левицький майстерно й гумористично в розмовах двох жінок зміг висміяти пересуди, забобони, а також — приватновласницьку психологію. Письменник зміг поетично відтворити позитивні сторони життя народу та засудити негативне в психології та поведінці селян.

Дві баби змагаються одна з одною в красномовстві, але спрямовують його в негативне русло, щоб зачепити, образити суперницю. При цьому баба Параска та баба Палажка постають перед читачами жінками, повними забобон, бажання сваритися, кричати, а за нагоди — навіть битися. Героїнь твору дратує все навкруги, викликаючи скарги та сварки.

І. Нечуй-Левицький змалював комічні ситуації у творі, створивши класичні образи сільських сварливих бабів.

Прокльони та лайки — це звичне життя двох жінок, вони не вміють по-інакшому спілкуватися, витрачають своє життя на безглузді сварки. В прокльонах простежується звернення до вищих сил та демонічних: «покарає тебе бог...», «Ой господи милостивий! візьми мою душу до себе!», «... до

відьомства й бабиних жаб». Так простежується вірування у вищі сили та їх можливості.

Баба Параска та баба Палажка розуміють, що Бог може покарати, але не усвідомлюють того, що своїми лайками, штовханами, жорстоким поведінням самі можуть накликати на себе й свою родину кару.

Фольклоризм, комічні ситуації, гра слів, оригінальне переплетення авторських ідей, вплив на читача — це все оповідання І. Нечуй-Левицький «Баба Параска та баба Палажка».

Повість «Кайдашева сім'я» — це яскрава енциклопедія українського народознавства. У цьому творі автор зумів показати та розкрити всі реалії життя пореформеного селянства. При цьому І. Нечуй-Левицький не використовував ніяких прикрас. Перед читачем постає життя родини Кайдаша, характер членів якої розкривається під час різноманітних життєвих ситуацій. Письменник яскраво й докладно описав обряд сватання, смотрин та весілля, особливості приготування національних страв, є в творі й обряд похорон, ворожіння та знахарств. Всі ці обряди невіддільно пов'язані з багатою народною мовою, насиченою художніми засобами.

Описи національного одягу настільки яскраві, що в читача неодмінно виникають образи дівчат, жінок.

Всі обряди українців були нерозривно пов'язані з народною піснею. Незважаючи на труднощі та важке життя, в побуті українців було багато музики. На вечорницях та на весіллі грають музиканти, співають дівчата. Лаврін грає на сопілці. Стара Кайдашиха співає за роботою, Мотря співає на зло лютий свекрусі.

Народні прислів'я та дотепи, приказки та афоризми — справжні перла повісті «Кайдашева сім'я». «В гурті каша їсться, а гуща дітей не розгонить» (слова старого Кайдаша до Карпа), «Хоч між дровами, аби з чорними бровами» (Лаврін про одруження), «Будь же, дочко, здорова, як риба, гожа, як рожа, весела, як весна...» (Свекруха до Мелашки), «В мене свекруха — люта змія: ходить по хаті, полум'ям на мене дише, а з носа гонить дим кужелем» (словами з казки Мотря про свекруху) та ін. [5].

І. Нечуй-Левицький показав у творі також неучтво селян та забобонність: «Пом'яни, господи, раба божого Омелька та ті книжки, що в церкві читають: ермолой, бермолой, савтирю і ще тую, що телятиною обшита....» (замовлення хворого Кайдаша).

Гумор та сатира, майстерно виписані діалоги, гіпербола та порівняння — все це зробило повість яскравою та образною.

А неповторності національного колориту повісті «Кайдашева сім'я» надало використання автором саме фольклору.

В сучасній Україні згасає інтерес до усної народної творчості, забувається поступово обрядовість, пісенність, оповідальність. Відсутність загальнодержавницької ідеології негативно впливає на культурну свідомість людей. Глобалізація загрожує знищенню духовності та культури. Протистояти можна й треба. За допомогою усної народної творчості — основи основ всієї світової культури. Фольклор є не тільки джерелом національних традицій, а й яскравим виразником самосвідомості. Для Культури не існує кордонів та обмежень, але вона має автора, свого творця. Її творець — це народ. Фольклор і мова кожного народу — це творчість, яка не підлягає цензурі і являються основою національної безпеки. Матеріальне й духовне процвітання народу залежить від кожного з нас та від владної верхівки та її ставлення до мови та фольклору.

Талановитий письменник Іван Нечуй-Левицький в багатьох своїх творах, зокрема в повісті «Кайдашева сім'я» та оповіданні «Баба Палажка та баба Параска», показав багатий український фольклор, звичаї та обряди.

Відтворенням кращих рис співучої й талановитої української нації та критичним й засудженням гірших, які стали наслідком знищення національних святинь, відображенням обрядів, звичаїв, духовних поривів І. Нечуй-Левицький хоче затвердити віру у вічність та невмирущість українського народу.

Список використаних джерел

1. Дзюба І. Національна культура як чинник майбуття України // Дзюба Іван. Починаймо з поваги до себе: Статті, доповіді. — К.: Просвіта, 2002. — С. 40–57.
2. Дмитренко М. Український фольклор і глобалізація: проблема збереження генетичного коду // Фольклористичні зошити: Зб. наук. праць. — Вип. 10. — Луцьк, 2007. — С. 3–10.
3. Єрмоленко С.Я. Ословлений український пейзаж і портрет / С.Я. Єрмоленко // Мовно-естетичні знаки української культури: моногр. — К.: Ін-т укр. мови НАН України, 2009. — С. 119–130.
4. Муромцева О. Іван Нечуй-Левицький в історії української літературної мови / О.Г. Муромцева // З історії української літературної мови. — Вибрані праці. — Харків, 2008. — С. 149–161;
5. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я. — Харків: Клуб сімейно-дозвілля, 2010. — С. 10–43.
6. Словник іншомовних слів / Уклад.: С.М. Морозов, Л.М. Шкарапута. — К.: Наукова думка, 2000. — 680 с.

УДК.372.882.161.2-31

Бурдужа Ольга

МОЗ «Тираспольська середня школа № 16»,
ДООЗ ДПО «Інститут розвитку освіти і підвищення кваліфікації»

СУЧАСНА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ ТВОРЧОСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО: ОСОБЛИВОСТІ СПРИЙНЯТТЯ ТА РОЗУМІННЯ ПОВІСТІ «КАЙДАШЕВА СІМ'Я»

У статті озвучено важливу проблему сприйняття сучасними учнями повісті «Кайдашева сім'я» в процесі вивчення творчості Івана Нечуй-Левицького. Йдеться про місце повісті в програмі вивчення предмету «Українська мова та література», її мету, деякі порушені проблеми (проблема «батьків і дітей», алкоголізму, морального зубожіння).

Ключові слова: повість, Кайдашева сім'я, батьки, діти, Іван Нечуй-Левицький.

MODERN INTERPRETATION OF IVAN'S WORK NECHUI-LEVITSKY: FEATURES OF PERCEPTION AND UNDERSTANDING OF THE STORY «KAIDASHEV'S FAMILY»

The article outlines the important problem of contemporary students' perception of the «Kaidashev family» story in the process of studying Ivan Nechui-Levitskyi's work. It is about the place of the story in the program of studying the subject «Ukrainian language and literature», its purpose, some of the problems raised (the problem of «parents and children», alcoholism, moral impoverishment).

Key words: story, Kaidashev family, parents, children, Ivan Nechui-Levitskiy.

Про творчість Івана Нечуя-Левицького написано багато наукових праць. Досліджувати творчість письменника стали ще ХІХ столітті. У 20-і роки вчених вже цікавила епістолярна спадщина митця. Пальма першості належить М. Возняку, Ю. Меженкові, Є. Кирилюку. Активно цікавитися творчістю Нечуя-Левицького стали у 1950–1960 рр. минулого століття. Автори нових досліджень — Н. Крутікова, М. Бернштейн, О. Білецький та інші.

Дослідників цікавило те, в яких умовах формувався талант неперевершеного майстра слова, які напрямки його цікавили, у чому він виступив новатором і т. п. Найбільша кількість курсових, магістерських, докторських та кандидатських стосується саме його соціально-побутової повісті — «Кайдашевої сім'ї». Але якщо проаналізувати тексти підручників та критичних статей, які пропонуються сучасному учневі, стає зрозумілим, що для школярів нічого нового там немає. Сучасні науковці чомусь не звертають увагу на те, як діти ХХІ століття зараз, у нових умовах, сприймають інформаційний та глибокий психологічний зміст повісті. Але викладачі, які знайомлять дітей із творчим доробком Івана Нечуя-Левицького, не можуть робити це так само, як і 20–30 років тому. Час змінюється, змінюється і розуміння повісті «Кайдашева сім'я».

Придністровські школярі знайомляться із цим твором у 10 класі. За 3 уроки, які відводяться за програмою у першій чверті, учні повинні розібратися із такими темами: «Сім'я — осередок суспільства. Будні родини Кайдашів», «Типовість характерів. Індивідуалізм егоїстичних натур», «Картини побуту. Автор у творі». Зробити це успішно за такий короткий проміжок можна тільки тоді, коли діти зацікавляться його творчістю, інтерпретують твір по-своєму, пристосують персонажів та події до сьогоденних умов, сучасного життя.

Яка мета повісті? Кожний учитель української мови та літератури в загальноосвітній школі скаже, що автор намагався висміяти негативні риси характеру родини Кайдашів, викрити «некрасивість» їх вчинків, допомогти читачеві зрозуміти, що сварки та чвари принижують гідність людини. Боротьба за «мое» і «твое» не варта того, щоб заради них псувати найцінніше, що є в цьому світі — сімейні стосунки. Це — те, що повинен був зрозуміти читач після знайомства із «Кайдашевою сім'єю». Як же твір великого майстра психологічної повісті сприймається зараз, чи є він актуальним?

Якщо підштовхнути дітей до спроби «приміряти» події, які відбувалися півтора століття тому до сьогодення, то можна почути зовсім несподівані, дуже розумні думки.

Спочатку повість сприймається як «розважальна», але із поринання учня в сюжетну «катавасію» цього твору сміх зникає.. На жаль, і зараз є ті ж самі «баби Палажки та Параски», яких «хлібом не годуй», а дай посваритися з будь-якої, навіть дуже несуттєвої причини. Діти починають аналізувати: чому так стається? Хтось каже, що це — через матеріальні нестатки, а хтось приходить до думки, що це — результат невихованості, відсутності найважливішого — культури спілкування, поваги до інших.

Із проблемою «батьків та дітей» десятикласники знайомилися на уроках російської літератури, тому читати про неповагу до батьків для них не є якоюсь новиною. Ця проблема не нова, але актуальна до цього часу. На уроках літератури діти, можливо, неохоче, згадують приклади із свого власного життя, наведуть приклади, які стосуються їх самих або знайомих, близьких. Багато хто із 10-класників розуміє таку непереможну істину, що у власній сім'ї не буде поваги та пошани, якщо зневажливо відноситися до своїх батьків. На жаль, спілкування між рідними зараз не завжди взірцеве. Але якщо Іван Нечуй-Левицький розповідав про забитих та затурканих панщиною неосвічених людей, то чому сучасники до цього часу залишаються такими ж злими один до одного? Чому в нашому суспільстві і зараз існує така проблема? Чому ми не можемо піднятися над ними? Заздрощі, ворожнеча — настільки звичне явище, що люди вже не сприймають їх як трагедію вселенського масштабу. Сучасна інтерпретація твору І. Нечуй-Левицького полягає якраз у тому, що школярі, вивчаючи твір «Кайдашева сім'я», «приміряють його до свого власного життя та життя оточуючих. Із кожною прочитаною сторінкою смішного стає все менше. До учнів приходять важка думка. Виявляється, цивілізація та розвиток сучасних технологій аж ніяк не позбавили людство від тих страхів, про які застерігав І. Нечуй-Левицький. Діти приходять до висновків, що люди за півтора століття нічому не навчилися.

А як добре автор написав про пияцтво! Трохи смішно, але, це тільки на перший погляд. Потім, коли стає зрозумілим, що саме через негаразди в родині старий Кайдаш спивається, що призводить до трагічного, зовсім не смішного фіналу, учні задумуються. Виявляється, все взаємопов'язане. Чому люди починають пиячити? Тому, що не можуть змінити якусь життєву ситуацію і через свою слабкість віддаються на «милість зеленого змія».

Не випадково І. Нечуя-Левицького називають «баштовим українським дозорцем», «неперевершеним заступником і виразником душі народу». Саме цей митець намагався застерегти людство від моральної катастрофи, яка спіткає кожного, хто забуде про доброту, взаємоповагу, любов.

«Кайдашева сім'я» ще довго буде популярним твором, який в жодному разі не можна прибрати із програми. Читаючи цю веселу та захопливу повість, кожен має проїнятися не радісними почуттями, а смутком та соромом. За себе, за своїх сучасників. Історія працьовитих та, в принципі, непоганих Кайдашів, які через свою злість та жадібність знищують найсвятіше, що в них було — родинну любов та повагу, повинні навчити кожного дивитися на себе зовсім по-іншому. Кайдашева сім'я — це модель не якоїсь окремої родини.

Список використаних джерел

1. Бернштейн М.Д. Українська літературна критика 50–70-х років XIX ст. — К., 1959. — 492 с.
2. Нечуй-Левицький І.С. Сьогочасне літературне прямування // Історія української літературної критики та літературознавства: У 3 книгах. — Кн. 2. — К.: Либідь, 1998. — С. 212–222.
3. Історія української літератури XIX століття: у 2 кн. Кн. 2: підручник. За ред. акад. М. Г. Жулинського, К.: Либідь, 2006. — С. 392–393.

УДК.371.12 (478)

Бурдужа Ольга

МОЗ «Тираспольська середня школа № 16»

«ФОРМУЛА УСПІХУ» СУЧАСНОГО ВЧИТЕЛЯ В УМОВАХ РЕАЛІЗАЦІЇ НОВИХ ОСВІТНІХ СТАНДАРТІВ У ПРИДНІСТРОВ'І

У статті порушено проблеми сучасного вчителя, пов'язані із переходом навчання в загальноосвітніх закладах Придністров'я на нові освітні стандарти. Озвучуються вимоги до викладача, подаються критерії успішності.

Ключові слова: успішний вчитель, діяльність, навчання, досягти успіху, державні освітні стандарти нового покоління.

THE «SUCCESS FORMULA» OF THE MODERN TEACHER IN THE CONTEXT OF THE IMPLEMENTATION OF NEW EDUCATIONAL STANDARDS IN PRIDNESTROVIE.

The article deals with the problems of the modern teacher, related to the transition of education in educational institutions of Pridnestrovie to new educational standards. Requirements to the teacher are voiced, criteria of success are submitted.

Key words: successful teacher, activity, learning, succeed, state educational standards of the next generation.

В умовах сучасних соціально-економічних реформ та активного впровадження Державних освітніх стандартів нового покоління в Придністров-

ській Молдавській Республіці змінилися вимоги до професійної підготовки фахівців, становлення та розвитку їх професійної свідомості і самосвідомості (Б.З. Вульфів, О.А. Дубасенюк, Н.В. Кузьміна, Л.І. Хомич, С.Д. Максименко, А.К. Маркова, О.П. Ситніков, О.М. Пехота та ін.).

Якщо розглядати свідомість як усвідомлене буття, то професіонал — це людина, яка володіє знаннями, тобто усвідомленням сутності своєї діяльності, яка системно організується в інваріантних характеристиках довкілля та вміє виявляти їх у кожному випадку. Із психологічної точки зору становлення будь-якої діяльності є завжди формуванням професійно визначеного, на відміну від життєвого, способу усвідомлення об'єктивного світу, який перетворюється у предмет діяльності. У зміст професійної свідомості входить система усвідомлених, професійно необхідних аспектів діяльності, узагальнених та оперативних знань про цілі та засоби, плани та програми, про суб'єкти та об'єкти взаємодії, норми та критерії оцінки успішності й ефективності діяльності [1; 58].

На початку професійної діяльності майже всі педагоги-початківці зустрічаються із низкою навчально-виховних проблем, які вимагають від учителя не тільки знання предмета, а й вміння застосовувати психолого-педагогічні знання, отримані під час навчання [2; 112].

Потім, з часом та досвідом, деякі із проблем зникають, але на зміну їм приходять нові, з якими справлятися вже набагато складніше. Рано чи пізно, перед учителем постає нове питання, від успішної реалізації якого залежить, стане він успішним педагогом чи ні. Це питання звучить так: «Як стати успішним?», — і чим раніше воно виникне, тим краще для самого вчителя та його учнів. Чому? Тому що тільки у успішного викладача, вихователя та наставника діти можуть стати по-справжньому успішними.

В умовах сучасності, коли освітній процес у Придністров'ї не може бути реалізований за допомогою старих методів, прийомів та підходів до навчання, у розгубленому становищі вчителя-початківця опинилося багато досвідчених педагогів-практиків, які звикли працювати «по-старинке». Перед новачками в педагогічному процесі та досвідченими професіоналами постають однакові питання. Як подолати труднощі у взаєморозумінні з учнями? Як стати взірцем для своїх учнів? Чи є якась «формула успіху», і коли вона є, то як її реалізувати? Як визначити найкращі методи та прийоми для досягнення поставленої мети? Як сягнути вершин педагогічної майстерності? Щоб знайти відповіді на зазначені питання, потрібно чітко уявити, якими рисами повинен володіти вчитель ХХІ століття.

Розвиток соціальної сфери та економічних відносин, активне впровадження інтерактивної продукції та комунікативно-локальної системи при-

звели до того, що суспільству потрібен не просто викладач, а всебічно обдарований педагог, який не «застряв» у ХХ столітті, а відповідає вимогам сучасного суспільства. Тому кожному викладачеві, як початківцю, так і педагогу із досвідом роботи, дуже важливо мати перед собою модель успішного вчителя. Таку модель повинен побудувати кожен фахівець, інакше реалізація Державних освітніх стандартів нового покоління пройде тільки «на папері».

Кого можна назвати успішним педагогом?

Успішним можна назвати того педагога, який на високому рівні володіє предметними та психологічними знаннями, йому притаманні високопрофесійні якості; він здібний допомогти своїм учням знайти шлях до самореалізації, самопізнання, допомогти учням стати самостійними, творчими та впевненими у собі [1; 59].

Сучасний вчитель має бути комунікативним, ерудованим, він повинен володіти логічним перспективним мисленням і проєктивними, адаптаційними та організаційними вміннями, інноваційними знаннями та навичками. Успішний вчитель повинен керуватися у своїй роботі вміннями контролю та самоконтролю, навичками дослідницької діяльності учнів [1; 62].

Успішний вчитель постійно знаходиться у творчому пошуку, ніколи не зупиняється на досягнутому результаті, чітко визначає нові цілі, оперативно аналізує помилки та недоліки своєї роботи і з великим натхненням рухається разом з учнями до більш високих досягнень, щомиті робить все, аби бути цікавим своїм учням, відкриває щоразу для них скарби освітніх просторів.

Успішний вчитель має бути уважним до своїх учнів, терплячим, ввічливим, артистичним, справедливим, цілеспрямованим, оригінальним, знахідливим, вимогливим до учнів та до себе, креативним, впевненим у собі [3; 225].

Усе вище зазначене можна назвати моделлю успішного вчителя, але, щоб досягти справжніх результатів, потрібно навчитись мріяти про значно більше, набути готовність брати на себе відповідальність в разі поразки, шукати причини злетів та падіння в собі, вміти планувати своє майбутнє.

У кожної людини є свій Шлях — дорога, яку вона вибирає та йде по ній до своєї мети. Мій шлях — це свідомий вибір бути вчителем, моя мета — бути успішною в своїй професії. У кожного викладача є свої «секрети», ті, що допомагають якнайшвидше досягти успіху під час реалізації навчально-виховного процесу. Можливо, серед моїх секретів ви знайдете свої?

Секрет перший. Успішний вчитель знає і любить свій предмет, любить свою роботу. Дітей важко обманути, тому якщо учитель любить свій предмет, учні любитимуть його уроки. Доведено на практиці.

Секрет другий. Успішний вчитель володіє різноманітними методами навчання. Так, немає одного якогось вдалого метода, який можна застосовувати в будь-якій ситуації. Чим більшою кількістю методів опанував педагог, тим швидше він зрозуміє, як зацікавити дитину та допомогти їй оволодіти необхідними знаннями.

Секрет третій. Успішний вчитель вміє викликати і утримати інтерес учнів, порівнює темп навчання з темпом засвоєння знань, керує увагою учнів. Уміння зацікавити дітей дуже важливо, тому на уроці я часто використовую ігрові технології (на те вони й діти: і матеріал засвоюють швидше, і урок проходить продуктивніше). Дуже люблю використовувати схеми, бо вважаю, що схеми, кластери, таблиці активізують процеси запам'ятовування. Що ж стосується темпу, то обстановка повинна бути робочою: не потрібно давати розслаблятися, не повинно бути й нудно, не треба припускати того, щоб в дітей залишався час для безцільного малювання на полях. Але темп не повинен бути і занадто швидким, щоб учні встигали осмислити почуте. Потрібно навчитися управляти увагою. Коли вчитель оволодіє цим вмінням, то учні НЕ помічають, як проходить урок.

Секрет четвертий. Успішний вчитель має чітку, заздалегідь обумовлену систему контролю, об'єктивно оцінює знання. Усні відповіді однокласників на моїх уроках нерідко оцінюють самі діти, використовуючи для цього спеціально розроблену пам'ятку. Це допомагає учням бачити неточності і помилки не тільки у відповідях інших, але й у себе, що підвищує об'єктивність оцінки та не викликає в учнів відчуття несправедливості і невдоволення.

Секрет п'ятий. Успішний вчитель — людина різнобічно розвинена, вона артистична, має почуття гумору, не боїться робити помилки. Яким повинен бути вчитель, щоб досягти успіху? По-перше, він повинен бути особистістю, а не просто людиною «без обличчя», тому що якщо вчитель безособовий, то і предмет безособовий, звичайний. Тому я експериментую, помиляюся, граю. Уміння «зачепити» аудиторію, утримати увагу — талант актора, який повинен жити в кожному вчителеві, не зважаючи на його вік, категорії та якісь досягнення.

Секрет шостий. Успішний вчитель поважає учнів, пам'ятає їхні імена, вміє поставити себе на місце учня. Навіть дотримуючись субординації, потрібно пам'ятати, що взаємини учня і вчителя, все-таки, є відносинами людини з людиною або особистості з особистістю. Тому притримуюсь правила «Стався до людей так, як хочеш, щоб вони ставилися до тебе». На мій погляд, педагог однозначно викличе прихильність до себе учнів, якщо буде уважний до них, з розумінням поставиться до їх життєвих успіхів та невдач. Взаємоповага — найміцніша опора будь-яких міжособистісних відносин.

Секрет сьомий. Успішний вчитель має особисту концепцію навчання і постійно розвивається. На своїх уроках я намагаюся завжди формувати мотивацію до навчання, розвивати творчість і самостійність учнів, допомагати виробляти адекватну самооцінку, надавати кожному учневі можливість вибору рівня складності навчального матеріалу. Таким чином, створюю умови для цікавої та ефективної роботи школярів. Вся моя робота націлена на формування міцних знань, умінь, навичок, стійкого інтересу до уроків української мови. Для того щоб щось «дати», необхідно самій «мати», тому я намагаюся самовдосконалюватися і йти в ногу з часом. Велику увагу приділяю власному розвитку та самоосвіті, адже вчити інших може лише той, хто сам уміє вчитися [4; 56].

Цілком природно, що секрет успішності у кожного вчителя свій. Бути успішним складно, але це, перш за все, просто добра звичка.

Якщо примусити себе бути успішним, таким можна і стати. Обов'язково щоразу налаштовуйтеся на перемогу. Пам'ятайте, що тільки успішний вчитель зможе вирішити будь-які освітні та виховні задачі, внести у освітній процес нові погляди та перспективи, вивести придністровців на новий високопрофільний рівень наукового надбання та зростити професійно-значущих спеціалістів різногалузевих установ та підприємств.

Список використаних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Типологический подход к личности профессионала / К. А. Абульханова-Славская // Психологическое исследование проблемы формирования личности профессионала: [сб. науч. тр. / под ред. В. А. Бодрова]. — М., 1991. — С. 58—67.
2. Димченко Н.С. Професійна рефлексія майбутнього менеджера як предмет психологічного дослідження / Н.С. Димченко // Професійна освіта. — С. 110 — 121.
3. Пехота О.М. Підготовка майбутнього вчителя як система особистісно-професійного розвитку: концепція, структура, зміст, технології // Психолого-педагогічні проблеми підготовки вчительських кадрів в умовах трансформації суспільства: між нар. наук. — теор. конф. до 80-ї річниці НПУ ім. М.П. Драгоманова. — Вип. 2. — К.: Вид-во НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2000. — 225 с.
4. Трубачева С.Е. Умови реалізації компетентнісного підходу у навчальному процесі / С.Е. Трубачева // Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики [за заг. ред. О.В. Овчарук]. — К.: «К. І. С.», 2004. — С. 53—59

УДК.372.882.161.2

Граненко Олена

МОЗ «Дністровська середня школа № 1»

ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ ПРИ ВИВЧЕННІ ТВОРЧОСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

У статті порушено актуальну проблему використання технології формування та розвитку критичного мислення учнів на уроках української літератури при вивченні творчості І. Нечуя-Левицького. Охарактеризовано сучасні методи та прийоми технології критичного мислення.

Ключові слова: І. Нечуй-Левицький, технологія формування та розвитку критичного мислення, інтелект-карта, хмари слів, ілюстративний диктант, цитатник, сенкен.

USING THE TECHNOLOGY OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF CRITICAL THINKING OF STUDENTS IN THE STUDY OF I. NECHUI-LEVITSKYI'S WORKS

The article addresses the actual problem of using the technology of formation and development of critical thinking of students at the lessons of Ukrainian literature in the study of I. Nechui-Levitskyi's works. The modern methods and techniques of critical thinking technology are described.

Key words: I. Nechui-Levitskyi, technology for the formation and development of critical thinking, intelligence- card, clouds of words, illustrative dictation, quote, senechen.

Освіта є засобом відтворення й нарощування інтелектуального, духовного потенціалу народу, виховання патріота і громадянина.

Головна мета учителя — не лише створити умови для всебічного розвитку особистості як громадянина, а й, більшою чи меншою мірою розвивати творчі здібності, виховувати, формувати естетичні смаки та життєві ідеали, збагачувати художнім досвідом.

Залучити школярів до скарбниці української літератури — основне завдання вчителя.

Методика літератури потребує перегляду, зважаючи на ті зміни, що відбуваються в освітньому просторі [5; 4]. До них можемо віднести: використання інформаційних засобів навчання; індивідуалізацію та особистісну зорієнтованість співпраці з учнем-читачем; залучення дистанційних форм організації навчального процесу.

На уроках української літератури ми знайомимо учнів із життєвим і творчим шляхом лідарів українського красного письменства. Одним із них є І. Нечуй-Левицький.

В історію української літератури І. Нечуй-Левицький увійшов як визнаний майстер реалістичної прози, самобутній художник. Вперше в українській літературі письменник змалював широку панораму цілого суспільства, його класів і прошарків. І. Франко називав його майстром «живописання словом», «всеобіймаючим оком України» [3; 12].

У шкільній програмі з літератури приділено достатньо уваги постаті І. Нечуя-Левицького, визначено для опрацювання кращі твори письменника, в яких розкриваються морально-етичні проблеми суспільства.

Упровадження технології критичного мислення в навчальну діяльність має забезпечити в учнів розвиток умінь мислити критично, розширити естетичні обрії учнів, виховати в них кращі людські якості, зацікавити, викликати бажання знайомитися і вивчати твори І. Нечуя-Левицького. Вона базується на дослідженні проблем та ситуацій на основі самостійного вибору, оцінки ситуацій та визначення міри корисності інформації для особистих потреб і цілей [2; 8].

Творчий пошук, участь у конкурсах, підготовка повідомлень, створення презентацій — то практичні завдання, які формуватимуть риси дослідника.

Знайомство з життєвим і творчим шляхом письменника починається у 7 класі з повісті «Микола Джеря», яку письменник завершив під час роботи в Кишиневі, у 10 класі вивчається «Кайдашева сім'я». Існує багато стратегій даної технології. У своїй роботі використовую наступні методи:

- 1) Інтелект — карта.

Життєвий і творчий шлях письменника:

- 2) Паспорт твору. Опрацьовуючи зміст повісті «Кайдашева сім'я» в 10 класі складаємо з учнями паспорт твору

Такі карти пам'яті використовуються для створення, візуалізації, структуризації і класифікації ідей, а також як засіб для навчання, організації, вирішення завдань, ухвалення рішень.

- 3) Хмара слів — це візуальне відтворення списку слів, категорій, міток чи ярликів на єдиному спільному зображенні. За допомогою хмар слів мож-

на візуалізувати термінологію з певної теми у більш наочний спосіб [4; 12]. Це сприяє швидкому запам'ятовуванню інформації.

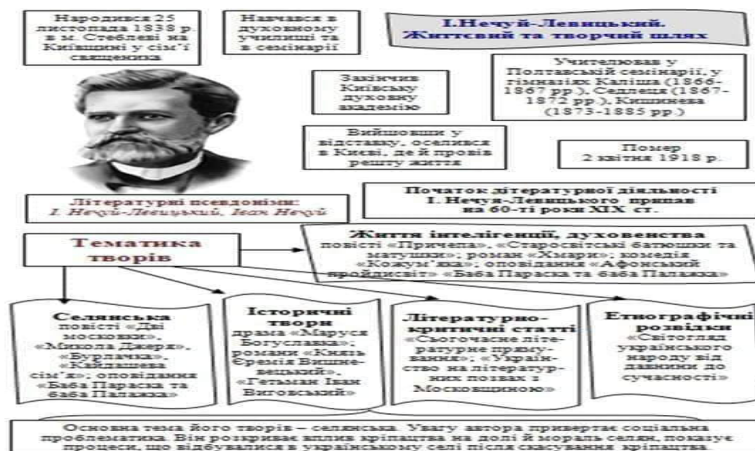

Рис. 1. Інтелект – карта

Рис. 2. Паспорт твору

«Впізнай героя»

5) Сенкен. Цей вид самостійної роботи спонукає учнів до виокремлення головного змісту з великого обсягу інформації.

6) «Читацький театр». Інсценівка творів розвиває акторські здібності, уміння працювати у групі.

7) Лейпбук — інтерактивна папка для дітей та особлива організація навчального матеріалу на певну тему.

8) Створення буктрейлеру.

Перш, ніж почати створювати буктрейлер, «режисеру» проекту необхідно розробити структуру ролика, побудувати сюжет, підібрати музику, створити дизайн титрів.

Таким чином, використання технології формування та розвитку критичного мислення на уроках літератури допомагає учневі не тільки засвоїти певний обсяг знань, а й сприяє розвитку його особисті, творчості.

У методиці вивчення літератури сьогодні активно розвиваються нові підходи в реалізації завдань підготовки інформативно-озброєної людини інноваційної культури, здатної бути креативною, успішною як у житті, так і в майбутньому професійно-фаховому виборі [1; 7].

Описана технологія критичного мислення засвідчує, що вдосконалення системи літературної освіти полягає насамперед у створенні умов для її розвитку.

Формування нового типу мислення вчителя літератури як людини інноваційної культури забезпечить суспільство освітянином, який дасть не тільки високий рівень знань, умінь і навичок в учнів з певної теми, предмету, а й дасть можливість кожному виявити свій творчий потенціал, бути компетентними і вільними у прийнятті рішення, бути успішним у житті, самодостатнім, гуманним і толерантним у просторі різних культур, не втрачаючи своєї особистої самодостатності.

Список використаних джерел

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології / І.М. Дичківська. — К.: Академвидав, 2004. — 47 с.
2. Кроуфорд А., Саул Е.В., Метьюз С., Макінстер Д. Технології розвитку критичного мислення учнів. — К.: Плеяди, 2007. — 303 с.
3. Нечуй-Левицький І. Твори в двох томах. / Упоряд. текстів І.О. Полмазаєва. — Харків: Веста, 2003. — 536 с.
4. Пометун О. Енциклопедія інтерактивного навчання. — К., 2008. — 247 с.

5. Ситченко А. Методика викладання літератури : термінологічний словник / за ред. проф. А.Л. Ситченка. — К.: Видавничий Дім «Ін Юре», 2008. — 186 с.

УДК.372.882.161.2-3

Грудко Катерина

МОЗ «Бендерська середня школа № 2»

ІСТОРИЧНА ПРОЗА ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

У статті піднімається питання необхідності більш повного вивчення та осмислення історичної прози української літератури, роль творчого доробку І.Нечуя-Левицького в вивченні національної історії та потребою нового глибшого прочитання й вивчення його творів.

Ключові слова: І.Нечуя-Левицький, історична проза, творчість, історія, література.

HISTORICAL PROSE BY I. NECHUI-LEVITSKY

The article raises the question of the need for a more complete study and understanding of the historical prose of Ukrainian literature, the role of I. Nechui-Levitsky's creative heritage in the study of national history and the need for a new deeper reading and study of his works.

Key words: I. Nechuya-Levitsky, historical prose, creativity, history, literature.

Історична проза в світовій літературі має давню історію, її появу можна знайти в народних піснях і оповіданнях, драмах, літописах на історичну тему. Зацікавленість письменників національним минулим не випадкова: вона пов'язана із появою нового літературного напрямку, характерною рисою якого було звернення до історії своєї держави.

Розвиток історичного напрямку в художній літературі дав поштовх для відтворення історичного шляху держави в художніх творах. Найбільше уваги письменники приділяли періодам, коли Україна була незалежною, вільною державою.

Івана Нечуй-Левицький один з найколеритніших письменників в історії української літератури, хто усвідомлював, наскільки необхідно в своїй творчості, в умовах бездержавності, звернення до історичного минулого.

Актуальність статті заключається в необхідності повніше розкрити потенціал художнього осмислення національної історії та потребою нового прочитання й вивчення творчого доробку І. Нечуя-Левицького.

Творчість письменника дуже багатогранна. І значне місце в ній посідає історична проза. Вона виявляє пошукові процеси другої половини XIX ст. Маштабне бачення світу автор вміщував в своїх творах.

Однак І. Нечуй-Левицький розумів історичний роман не лише як засіб політичної агітації, а й включав його в систему ідейно-культурних та естетичних цінностей української нації [2; 11]. Тому саме історична проза письменника викликає особливий інтерес читача.

Письменник вважав, що саме художні твори з історичною тематикою здатні викликати живий інтерес до свого минулого у читача. Він бачив своє завдання в тому, щоб подати правильний виклад історії. Його твори спиралися на історичні факти, які могли б викликати справжній інтерес народу до свого минулого.

Історична проза автора виконує одночасно дві функції: з одного боку, являється посібником для вивчення історії України, і має просвітительський характер, а з другого боку в ній письменник відтворює реальні постаті нашого минулого.

Основним джерелом для написання своїх творів були наукові монографії М. Костомарова «Історія України в життєписах визначніших її діячів», «Богдан Хмельницький», «Іван Виговський» та щоденник Богуслава Машковського, слуги князя Ієремії Вишневецького, козацькі літописи.

Автор використовує біографічний сюжет. Глибше розкриття образу головного героя він досягає за рахунок створення образу його антипода, що дає можливість авторові показати індивідуальну неповторність кожного персонажа.

Історична творчість письменника на стільки багатогранна, автор змальовує різні часи, і обирає головних героїв з різних верст населення, що дає можливість повніше описати та розкрити проблеми того часу. І одночасно дає можливість не просто дізнатись про історію свого краю, а й зробити висновок. Його твори дають цікавий матеріал для роздумів над проблемою морального вибору та екскурсу в історію своєї держави.

При обранні історичного періоду для свого твору, автор намагається не стільки змалювати певний історичний період, а звертається до актуальних переломних моментів в історії держави, коли вирішується доля України, і потрібно обрати найефективніший варіант досягнення державності [1; 179].

Розвиваючи історичний літературний напрям, І. Нечуй-Левицький в своїх романах віддавав перевагу конкретним подіям (період Хмельниччини), та конкретним постатям в історії України (Б. Хмельницький, Є. Вишневецький, І. Виговський, митрополит Сильвестр Косів та ін.).

Думки й почуття героїв автор розкриває переважно в їхніх діалогах і монологів, у тональності їхньої розмови, та будові речень. Автор намагається дуже точно відтворити переживання героя, бо саме через них, вважав автор, можна повністю розкрити мотиви поведінки та вчинків персонажів.

Отже, творчість І. Нечуя-Левицького, а саме історичні романи «Князь Єремія Вишневецький» та «Гетьман Іван Виговський» — займають важливе місце у розвитку української історичної романістики.

Історична проза автора спиралась на загальнонаціональні, загальнонародні інтереси як в минулому, так і в перспективі політичного і соціального розвитку на майбутнє. Тому і сьогодні його твори не втратили свого інтересу та злободенності і висвітлюють проблеми глибоко актуальні для України і в наш час.

Список використаних джерел

1. Бойко Н. Історична проза І. Нечуя-Левицького у контексті літератури другої половини ХІХст.: проблемно-тематичні та жанрові пошуки / Н. Бойко // Збірник праць Всеукраїнської наукової конференції. — Черкаси, 2008. — С. 176—179.

2. Історія української літератури ХІХ ст. (70—90-ті роки): У 2 кн.: Підручник / О.Д. Гнідан, Л.С. Демянівська, С.С. Кіраль та ін. / За ред. О.Д. Гнідан / Кн. 1. — К.: Вища школа, 2002. — 575 с.

УДК.372.881.116.12+372.882.161.2

Грудко Катерина

МОЗ «Бендерська середня школа № 2»

Грудко Ольга

МОЗ «Бендерська середня школа № 17»

ФОРМУВАННЯ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ ШЛЯХОМ ВПРОВАДЖЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ ОСОБИСТІСНО-ЗОРІЄНТОВАНОГО НАВЧАННЯ

У статті розкриваються методи і прийоми розвитку комунікативної компетенції учнів. Розкривається поняття особистісно-зорієнтоване навчання та роль його в розвитку особистості учнів.

Ключові слова: комунікативна компетенція, особистісно-зорієнтоване навчання, «Навчання в команді», «Ажурна пила», «Круглий стіл», «Інтерв'ю», «Навчаємось разом», «Дослідницька робота», «Кейс-метод».

FORMATION OF PUPILS' FOREIGN COMMUNICATION COMPETENCE THROUGH THE INTRODUCTION OF PERSONAL-ORIENTED TRAINING

The article reveals the methods and techniques for the developing communication competence of students. The concept of personal-oriented training and its role in development of personality of students is revealed.

Key words: communicative competence, personal-oriented training, «Team training», «Agure saw», «Round table», «Interview», «Study together», «Research work», «Case-method».

*Не так важливо вчити дітей,
як потрібно створити ситуацію,
у якій дитина просто не може не
вчитися і робить це із задоволенням.*

К. Роджерс

На сьогоднішній день традиційне навчання вже не являється провідним у освітньому процесі. Значущими стають складові, які дозволяють розвивати індивідуальність учня, створюють всі необхідні умови для його самовираження, саморозвитку.

Сучасна система освіти в Придністров'ї спрямовує свої зусилля на те, щоб кожен учень мав найсприятливіші умови для свого розвитку й саморозвитку. Випускник середньої школи повинен бути соціально адаптованим у суспільстві. Тож головною задачею освіти є дати учню міцні знання та сформувати вміння самостійно їх отримувати, аналізувати, використовувати на практиці, орієнтуватися в потоці інформації.

Освітній процес особистісно-зорієнтованого навчання надає можливість кожному учню на враховуючи його здібності, нахили, інтереси, ціннісні орієнтири і власний досвід можливість реалізувати себе у навчальній, діяльній та розвивати свої комунікативні можливості.

Таке вчення ґрунтується на принципах варіативності, визначенні змісту, методів і форм навчального процесу, вибір яких повинен здійснюватися

учителем з урахуванням індивідуальних можливостей кожного школяра для його підтримки у навчальному процесі.

Використання особистісно-зорієнтованого навчання на уроках вимагає від вчителя володіння методом диференційованого підходу, який різниться за складністю, методами і прийомами.

Сучасне життя вимагає від вчителя навчити учнів самостійно та творчо вирішувати питання, відшукувати нову інформацію і робити власні висновки, а не давати учням готові знання, відповіді.

Найбільшою цінністю для освіти в наш час являється учень. І основним завданням освіти є створення умов для розвитку та становлення кожного учня як особистості. Сучасний підхід до навчання це розвиток учня в індивідуальності та діалозі культур.

Виходячи із вищесказаного виникає потреба пошуку більш ефективних технологій навчання комунікативної компетенції школярів загальноосвітніх закладів, і це зумовлює актуальність даної статті

Сьогодні навчання в групі визнається науковцями як найбільш успішний метод розвитку комунікативних умінь учнів і реалізувати особистісно — орієнтований підхід у ньому.

Головною метою технології навчання є співробітництво обох сторін навчального процесу, оволодіння кожним учнем потрібними навичками та вміннями на потрібному рівні, який відповідає його можливостям, індивідуальним здібностям, формування комунікативних умінь, які забезпечують кожному можливість здійснювати іншомовне спілкування на відповідному рівні.

Досягти даної мети можливо завдяки основній ідеї навчання у співробітництві — навчання у колективі, та виконання індивідуального завдання, коли учень працює в групі на спільний результат, який залежить від кожного учня.

Назвемо методи і форми, в яких здійснюється розвиток комунікативної компетенції учнів використовуючи особистісно-зорієнтований метод навчання: «Навчання в команді», «Круглий стіл», «Інтерв'ю», «Ажурна пилка», «Дослідницька робота», «Навчаємось разом», «Кейс — метод» та інші такі як:

Навчальна дискусія — дає можливість учителю висвітлювати різні точки зору до того чи іншого питання, а учням дає можливість обґрунтувати свою позицію. Правильні чи помилкові судження закріплюють у свідомості учнів правильні положення та висновки.

Робота в групах — стимулює школярів до обговорення та використання різних шляхів розв'язання завдань і дає можливість кожному проявити свою ініціативу, самостійність, аналізувати свою роботу.

Ігри. Дозволяють засвоювати знання з позитивними емоціями — зацікавленням, радістю. Тому дуже часто на уроках використовуються ігри, тому що саме завдяки грі діти не тільки аналізують явища, а й отримують особистий досвід: «Мікрофон», «Свої та чужі», «Знайди родича», «Ланцюжок», «Вігадай»... І при цьому приймають активну участь усі діти в класі. Формуванню спеціальних здібностей учнів сприяють інтелектуальні ігри, брейн-ринги, природознавчі свята та екологічні акції.

Я вважаю, що критерієм обирання методів та прийомів особистісно — зорієнтованого навчання повинні виступати духовні і психологічні потреби та потрібні для них здібності особистості, що актуалізуються, реалізуються та розвиваються у навчанні. До них психологи відносять: когнітивні (пізнавальні), креативні (творчо-пошукові), дієві (практичні), комунікативні (соціальні), емоційні (потреба в певному ставленні до дійсності), у самоактуалізації та саморозвитку.

Виходячи з вищесказаного, можна виділити головні напрями класифікації методів особистісно-зорієнтованого навчання комунікативної компетенції учнів у школі, та необхідність спрямування навчального процесу на актуалізацію і розвиток:

- 1) психологічних потреб (творчої, пізнавальної, діяльній, творчої, пошукової діяльності);
- 2) різних видів інтелектуальних здібностей: креативних, емоційних, академічних, соціальних, практичних.
- 3) на актуалізацію особистісних емоційно-ціннісних ставлень (пізнавальне, етичне, практичне, естетичне).

Усі ці якості особистості мають у механізмі розвитку тільки один засіб — активну і продуктивну діяльність.

Тож, кожен метод є одним із засобів розвитку потреб і здібностей учня, способом самореалізації, самовизначення і самоусвідомлення в процесі навчання. Саме у процесі навчання учень отримує досвід в праці, творчості, морального і естетичного ставлення, людських стосунків.

Вищесказане дає можливість зробити висновок, що використання методів особистісно-зорієнтованого навчання сприятиме як удосконаленню в розвитку іншомовної комунікативної компетенції, так і розвитку інтелектуальних здібностей учнів, отримання особистих значущих для кожного знань та вмінь.

Щоб навчання другої офіційної (української) мови, яку можна поставити на ряду з іноземною, було ефективним, викладач повинен досконало володіти мовою, та професійною майстерністю в організації навчальної ді-

яльності учнів. Цікавий і продуктивний навчальний процес реалізується завдяки зусиллю двох учасників — викладача і учня. А в керуванні, визначені стратегії і тактики головна роль відводиться вчителю.

Навчати — це значить знати, куди ти можеш піти і створити шлях таким цікавим і привабливим, що твої учні захочуть іти з тобою.

Стефан Коді

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник / Ф.С. Бацевич. — К.: Академія, 2004.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання. — Відділ сучасних мов, Страсбург. — К.: Ленвіт, 2003. — 262 с.
3. Казарцева О.М. Культура мовного спілкування: теорія і практика навчання: учеб. пос. / О.М. Казарцева. — М., 1998.
4. Кравченко Г.Ю. Теоретико-методологічні основи особистісно орієнтованої освіти// Поч. навч. та вихов. — 2005. — № 25. — С. 2—3.
5. Методика навчання української мови в середніх освітніх закладах / Кол. авторів за ред. М.І. Пентиліук. — К.: Ленвіт, 2009.
6. Михайловская Г. Теория и практика формирования коммуникативно-речевых учений у учащихся 5—9 классов в процессе изучения русского языка / Г. Михайловская: автореф. дис. ... д-ра пед. наук. — К., 2001.
7. Омельчук С.А. Формування мовленнєвокомунікативних умінь учнів основної школи на завершальному етапі вивчення синтаксису: автореф. дис...к. пед. н. / С.А. Омельчук. — Київ, 2003.
8. Набой С. Особистісно орієнтоване навчання в початковій школі// Поч. школа. — 2005. — № 11. — С. 1—5.
9. Освітні технології/ За заг. ред. О.М. Пехоти. — К.: А.С.К., 2002. — С. 25—45.
10. Підмазін С. Технологія особистісно орієнтовного уроку// Завуч. — 2001. — № 20—21. — С. 29—31.
11. Савченко О.Я. Особистісно орієнтовне спілкування/ Навчання і виховання учнів 3 класу. — К.: Поч. школа. — 2004. — С. 12—18.
12. Чернега Н. Особистісно-зорієнтоване навчання: сучасні підходи// Рідна школа. — 2000. — № 9. — С. 25—26. 7. Якиманська І. Особистісно орієнтована система навчання// Завуч. — 1999. — № 7. — С. 22.

УДК.881.161.2'271.12

Данилова Наталія

МОЗ «Дністровська середня школа № 1»

ПОГЛЯДИ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО НА НОРМИ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У цій статті подається лінгвістичний аналіз поглядів І.С. Нечуя-Левицького на граматичні норми української мови. Зосереджено увагу на короткому аналізі орфографічних, морфологічних та інших норм.

Ключові слова: І. Нечуй-Левицький, мовна норма, граматичний рівень.

VIEWS OF I. NECHUI-LEVITSKYI ON UKRAINIAN LANGUAGE NORMS

The article shows the linguistic analysis to I. Nechuy-Levitsky's opinion on grammatic norms of the Ukrainian language. Attention is focused on a brief analysis of spelling, morphological and other norms.

Key words: I. Nechui-Levitskyi, linguistic norm, grammatical level.

У сучасній лінгвістичній науці однією із актуальніших і найскладніших проблем є проблема мовної норми. Їй присвячено багато наукових праць, проте, у цій галузі є багато недослідженого. Особливо важливим є питання мовної творчості українських письменників. Бо саме письменник відіграє важливу роль у процесі нормалізації сучасної української літературної мови.

Тож в своїй статті я поставила мету дослідити мовні погляди І. Нечуя-Левицького — видатного українського письменника, етнографа-фольклориста, лінгвіста.

Деякі науковці зазначають, що не все з написаного письменником є рівноцінним. Можливо. Кінець XIX і початок XX століття, коли творив Нечуй-Левицький, позначився мовними дискусіями навколо питань про розвиток української мови та її нормалізацію. Важливим джерелом для дослідження поглядів письменника з цих питань можна вважати його статті «Сьогоднішня часописна мова на Україні» (К., 1907 р.), «Криве дзеркало української мови» (К., 1919 р.).

У цих статтях автор говорить про вплив галицької мови на розвиток загальноукраїнської літературної мови на народній основі. Нечуй-Левицький гостро критикує уживання запозичень, як і були в галицькій мові. Найбільше письменник зупинився у галузі лексики, морфології та орфографії.

У сфері лексики автор пропонує не використовувати галицькі слова польського походження: проценти, тільки, від, а замінити їх на наддніпрянські: відсотки, лише, од. Серед великої кількості слів, що він запропонував, чимало увійшло до сучасної літературної мови: заохочувати, нехтувати, вчинок, хист, житло. О.Г. Муромцева, характеризуючи художні твори І.Нечуя-Левицького, зазначала, що «письменник показав глибину мови, виявляючи багатство лексичного складу і наповнюваність та гнучкість синтаксичних структур української мови, їх образних модифікацій» [3; 161]. Мовознавці засвідчують функціонування в українській мові і другої половини ХІХ століття лексики автора, що належить до різних частин мови: іменників (байдужість, мрія, задума, ідея), прикметників (гумористичний, задумливий, мальовничий), числівників (троє, десять, четверо), дієслів (мудрувати, міркувати, бліднути, оповіщати, марити), дієприкметників (задимлений, кований), прислівників (буйно, жовто, виразно).

У морфології І. Нечуй-Левицький виступає проти вживання частки ся у дієприслівниках (граючися, вмиваючися). Але його думка про нормативність форм ходить (ходити), дивися (дивишся) є помилковою. Однак, справедливим він вважав використання форм цей, оце замість сей, отсе. Автор чітко визначає морфологічні норми, виділяючи дев'ять частин мови. Чітко вказує на усі лексико-граматичні розряди і категорії частин мови, розподіляє їх на змінні і незмінні; докладно описує дієслово і його форми. У своїх статтях письменник аналізує мовні явища, які виникають унаслідок словозміни (чергування, подовження та спрощення). Також автор вважає нормативністю наявність середнього роду в дієслівних формах. Переважна частина морфологічних норм, які запропонував І. Нечуй-Левицький, в подальшому кодифікувалися в сучасній українській мові.

У своїх статтях Нечуй-Левицький гостро дискутує і стосовно орфографічних норм. Він заперечує вживання в мові апострофа та твердого розділового знака [1; 25]. Також, на думку письменника, зайвою і непотрібною для української мови є буква Ї. Ним було запропоновано писати букву І (поіхав), а на початку слова ЙІ (йїхали). При цьому сам автор зазначав, що «писати треба так, як люди говорять» [2; 96].

Дає поради автор і у написанні прийменників З і С. За його рекомендаціями прийменник С треба вживати перед приголосними к п т х с,

а перед всіма іншими — прийменник — *З* (с кого, с хмарою; з чужим, з широким).

Цікавить письменника і морфемний склад слова. У розділі «Словозбудування» він аналізує усі морфеми, докладно описує способи творення нових слів, які є нормативними і для сучасної української мови. Крім теоретичного матеріалу з даної теми, автор подає вправи та тексти для практичного засвоєння.

У розділі «Синтаксис» Нечуй-Левицький аналізує просте і складне речення, головні і другорядні члени речення, однорідні члени, звертання, вставні слова і вставлені конструкції. Більше приділяє уваги складнопідрядному реченню. Норми у цій частині «Граматики» кодифікуються у сучасній українській літературній мові, зокрема тире між підметом і присудком, відокремлення комами звертань, прикладок, дієприкметникових зворотів.

Отже, І. Нечуй-Левицький, на мою думку, був справжнім знавцем українського слова, пристрасним борцем за чистоту рідної мови. Письменник активно брав участь у процесі нормалізації української мови. Велика кількість граматичних форм і лексем, пропонованих автором, перейшли до сучасної мови. Звичайно, певна частина його міркувань була суб'єктивною, десь в чомусь помилявся, але його жива практика сприяла виробленню норм сучасної української літературної мови.

Безсумнівно, І. Нечуй-Левицький підніс українську літературну мову на вищий ступінь розвитку.

Список використаних джерел

1. І. Нечуй-Левицький «Сьогочасна часописна мова на Україні». — Біла Церква, 1906. — С.18—28.
2. І. Нечуй-Левицький «Криве дзеркало української мови». — К. 1912. [Електронний ресурс]. — С. 15 [http://ukrclassic.com.ua/component/attachments/download/338?dl_url=http://ukrclassic.com.ua/katalog/n/nechuj-levitskij-ivan/416-ivan-nechuj-levitskij-krive-dzerkalo-ukrajinskoji-movi]. — Назва з екрану.
3. Муромцева О.Г. «З історії української літературної мови. Вибрані праці». — Харків, 2008р. — С.156—158.
4. Лушпинська Л.П. «Проблема нормалізації української літературної мови». — Івано-Франківськ, 2000 — 18 с.
5. І. Нечуй-Левицький «Граматика української мови: частина 2 (синтаксис)/ І.С. Нечуй-Левицький. — К., 1914. — 94 с.

6. Трифонов Р.А. «Роль мовної дискусії початку ХХ ст. у процесі формування літературних норм української мови»: дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 / Роман Анатолійович Трифонов. — Харків, 2000. — 215 с.

7. Статеева В.І. Нечуй-Левицький Іван Семенович / В.І. Статеева // Українська мова: енциклопедія. — К.: Вид-во «Українська енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 2004. — 411 с.

УДК.811.161.2'276-053.6

Дружинець Марія

Одеський національний університет імені І.І. Мечникова

РЕГІОНАЛЬНИЙ СОЦІОФОНЕТИЧНИЙ ОПИС МОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ МОЛОДІ УКРАЇНИ: ВИМОВА ПРИГОЛОСНИХ ЗВУКІВ

Стаття присвячена українському усному мовленню на синхронному рівні, зокрема вимовним особливостям української мови. На основі соціопитування зроблено спробу визначення відсоткового рівня володіння орфоепією приголосних, зокрема вимовою дзвінких та глухих приголосних звуків, вимовою [в] як [ʏ], [з] у складі префіксів роз-, без-, вимовою префіксів з-, об-, над-, під-, від-, вимовою [дз], [дж] залежно від сфери діяльності респондентів, регіону України (Північна, Південна, Західна, Східна, Центральна). Указано важливі вимовні проблеми та визначено стійкі норми вимови приголосних звуків.

Ключові слова: соціофонетичне опитування, стійкі норми вимови, регіональна вимова приголосних, вимова молоді України.

REGIONAL SOCIAL AND PHONETIC DESCRIPTION OF MODERN SPEECH OF THE YOUTH OF UKRAINE: THE REPRESENTATION OF THE CONSONANTS

The article is devoted to the Ukrainian speech at the synchronous level, in particular, the pronunciation features of the Ukrainian language. On the basis of the poll, an attempt to identify the percent level of possession of the consonants orthoepy, in particular the pronunciation of voiced and voiceless consonants, the pronunciation [в] as [ʏ], [з] in the composition of prefixes без-, роз-, the pronunciation of prefixes з-, об-, над-, під-, від-, the pronunciation of [дз], [дж] depending on the

sphere of activity of the respondents of the region of Ukraine (North, South, West, East, Central). Important problems are stated and stable pronunciation norms are defined.

Key words: social and phonetic poll, stable norms of pronunciation, regional pronunciation of consonants, pronunciation of the youth of Ukraine.

Соціофонетичний опис мовлення сучасної молоді України, зокрема особливостей її вимови — проблема центральна і надактуальна (адже з усіх норм сучасної української літературної мови найменш засвоєними практично є орфоепічні). Дослідження імперативних, деспозитивних орфоепічних норм, а також прагматичної, з якою корелюють поняття слабкої та сильної мовної норми, сприятиме оптимізації національної та міжнаціональної комунікації на всіх рівнях її вияву, перешкоджатиме формуванню неправильних лінгвостереотипів, що заважають виробленню й закріпленню літературних норм у соціумі.

Мовні норми порушують мовні помилки. Рефлексії над мовною нормою, як зазначає С. Єрмоленко, свідчать про явище соціологізації наукової, власне лінгвістичної сфери, з другого — виявляють складні процеси утвердження статусу української мови, проблеми культивування в суспільстві літературного різновиду як вищої форми національної мови [2; 275]. Одним із результатів функційно-комунікативної зорієнтованості сучасної лінгвістики є підвищення інтересу дослідників до особливостей процесу спілкування, породження й сприйняття мовлення, зокрема до різноманітних помилок, відхилень від норм, тобто так званого «негативного мовного матеріалу» [1; 5].

Проблему мовних девіацій, помилок та їх прагматичну сутність сьогодні розробляють такі відомі науковці, як Ю. Апресян, Ф. Бацевич, Т. Булигіна, І. Кобозева, Т. Космеда, О. Кубрякова, О. Кукушкіна, Н. Лауфер. На сучасному етапі розвитку лінгвістичної думки створено концепції, за якими помилки досліджуються задля удосконалення мовлення (Н. Бабич, М. Волошак, Н. Непийвода).

Основна мета нашого дослідження — акцентувати увагу на відхиленнях від загальноприйнятих норм літературної вимови та зробити спробу визначення відсоткового рівня володіння орфоепією приголосних, зокрема вимовою дзвінких та глухих приголосних звуків, вимовою [в] як [ў], [з] у складі префіксів роз-, без-, вимовою префіксів з-, об-, над-, під-, від-, вимовою [дз], [дж] залежно від сфери діяльності респондентів, регіону України (Північна, Південна, Західна, Східна, Центральна).

Об'єктом дослідження є українське мовлення сучасної молоді України.

Предметом дослідження є володіння орфоепічними нормами сучасної української мови, зокрема орфоепією приголосних звуків. Попередниками у дослідженні окремих питань проблеми — передусім соціофонетичного опису українського мовлення — можна назвати Н. Тоцьку, Л. Прокопову, М. Фащенко.

Респондентами нашого опитування була обрана молодь Південної України (мешканці Одеської, Миколаївської, Херсонської областей) — 50 осіб: студенти філологічного факультету українського відділення Одеського національного університету імені І.І. Мечникова; молодь Західної України (мешканці Львівської, Рівненської, Волинської, Хмельницької областей) — 50 студентів філологічного факультету Львівського національного університету імені І.Я. Франка та Рівненського національного педагогічного університету; молодь Північної України (мешканці Київської, Житомирської областей) — 50 студентів філологічного факультету Київського національного університету імені Т.Г. Шевченка; молодь Центральної України (мешканці Черкаської, Дніпропетровської областей) — 50 студентів філологічного факультету Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького та Дніпровського гуманітарного університету; молодь Східної України (мешканці Луганської, Донецької, Харківської областей) — 50 студентів Одеського національного університету імені І.І. Мечникова, Донбаського державного педагогічного університету та Черкаського національного університету ім. Богдана Хмельницького. Завданням респондентів було прочитати вголос записані слова, а нашим — записати їх вимову на диктофон. Було підготовлено такі слова для аналізу вимови приголосних: стежка, Вижгород, вокзал, сніг, обпалений, відхилити, міжпланетний, могти, легкий, впав, вовк, навчання, розписати, безпека, зцідити, зсунути, з кавою, джерело, дзвінок.

Згідно з кодифікованими нормами, дзвінки у кінці слова та перед глухими не оглушуються: [дуб] — дуб, [w ɔ̞r ɔ̞g] — ворог, [рибка] — рибка. Проаналізувавши мовлення 250 респондентів — жителів кожної зони України, ми отримали такі результати: правильно вимовляють слово сніг [сніг] — 36 % респондентів ПнУ, 36 % — ЦУ, 36 % — СхУ, 44 % — ЗхУ, тільки 14 % — ПдУ; правильно вимовляють лексему стежка [стїжка] — 42 % інформантів ПнУ, 42 % — ЦУ, 38 % — ПдУ, 48 % — СхУ, 32 % — ЗхУ; інші виходять за рамки норми й оглушують дзвінки приголосні та замість [г] вимовляють [x], а замість [ж] — [ш]: [сніх]; [стїшка]. Майже не виникло проблем в опитуваних зі словом легкий — 84 % інформантів ПнУ, 80 % — ПдУ, 94 % — ЦУ, 100 % — ЗхУ, 90 % — СхУ показали правильну вимову цього слова: [лехкї], проте 76 % — ПнУ, 88 % — ЦУ, 16 % — ЗхУ, 78 % — СхУ, 20 % — ПдУ вимовили [м ɔ̞хтї], що, звісно, є порушенням норми. За пра-

вилами орфоєпії лише в словах нігті, кігті, легко, дьогтю, вогко та в похідних від них приголосний [г] втрачає дзвінкість і вимовляється як глухий [х].

Кодифікованою нормою є дзвінка вимова глухих приголосних перед дзвінками, але перед сонорними вони не одзвінчуються. Наприклад, слово Вишгород [в'йжг'ор'од], правильно вимовили 70 % респондентів ПнУ, 68 % — ЦУ, 43 % — ПдУ, 76 % — ЗхУ, 80 % — СхУ, а решта інформантів дотримуються орфографічних норм. Однак кінцевий дзвінкий [д] зберігають всі опитані респонденти. У слові вокзал згідно з орфоєпічними нормами маємо звук [г] замість [к] — [w'огзбл], проте 60 % опитаних ПнУ, 40 % — ЦУ, 30 % — ПдУ, 70 % — СхУ виходять за рамки норми і вимовляють згідно з правилами правопису [w'окзбл], але цієї норми стовідсотково дотримується молодь Західної України.

Звук [в] вимовляється як приголосний тільки перед голосними, на початку слова перед приголосним, у середині та в кінці слова після голосного [в] переходить у нескладовий [ў]. Лексему вовк [woўк] вимовили правильно тільки 30 % респондентів ПдУ, 64 % — ПнУ, 52 % — ЦУ, 38 % — СхУ; слово впав [ўпаў] — лише 18 % опитаних ПдУ, 58 %, — ПнУ, 22 % — ЦУ, ЗхУ, 28 % — СхУ, усі інші вимовляють [фпаф], [фпаў], [впаф] та багато інших варіантів; лексему навчання [наўчан':а] — тільки 28 % — ПдУ, 24 % — ПнУ, 20 % — ЦУ і жоден інформант Східної України не дотримується цієї норми. Однак усі респонденти Західної України володіють цією нормою і всі три слова вимовили правильно. Знову ж таки аналогічна ситуація: простежуємо вплив правопису і не знання правил орфоєпії.

Варто також звернути увагу на вимову дзвінкого приголосного [з] у складі префіксів роз-, без- чи прийменника без: перед наступними глухими, крім перед шиплячими, звук [з] допускає подвійну вимову — він може зберігати дзвінкість, а може втрачати голос і переходити у відповідний глухий [с], наприклад: [р'озказати] або [р'осказати]. Отже, у слові розписати зберігають [з] 16 % респондентів ПнУ, 54 % — ПдУ, 32 % — ЦУ, 52 % — СхУ — [р'озпе"сбити] і відбивають асиміляцію за глухістю 84 % — ПнУ, 46 % — ПдУ, 68 % — ЦУ, 48 % — СхУ та 100 % — ЗхУ, оглушуючи кінцевий префікса [с] — [ро'спе"сбити]. Слово безпека з відтворенням асиміляції за глухістю вимовили всі респонденти Західної України, в інших регіонах теж більшість опитаних вимовили з оглушенням [бе"спека] і лише 14 % опитаних ПнУ, 24 % — ПдУ, 26 % — ЦУ, 14 % — СхУ зберігають дзвінкий [з], вимовляючи [бе"зпека]. Інша ситуація зі словом зцідити, адже 44 % респондентів ПнУ, 70 % — ПдУ, 52 % — ЦУ, 96 % — ЗхУ, 46 % — СхУ дотримуються норми і вимовляють [с'ц'ідити], а решта виходить за рамки

норми — [з'ц'ідити], [сц'ідити]. Згідно з кодифікованою нормою звук [з], що є прийменником або префіксом, вимовляється як [с] перед глухими приголосними. Наприклад, слово зсунути більшість інформантів, крім молоді Південної України (34 %), вимовили правильно — [с :ун' ути] і лише 18 % опитаних ПнУ, 36 % — ЦУ, 20 % — ЗхУ, 18 % — СхУ порушують норму. У цьому випадку [з] є префіксом, але така ж ситуація й з прийменником з, наприклад: з кавою правильно маємо озвучувати [с_ка́в' ойу] — цього варіанту дотримується 76 % опитаних ПнУ, 72 % — ПдУ, 82 % — ЦУ, 72 % — ЗхУ, 76 % — СхУ, інші 44 % — ПнУ, 28 % — ПдУ, 18 % — ЦУ, 28 % — ЗхУ, 24 % — СхУ зберігають дзвінкий [з]: [з_ка́войу].

Відомо, що кінцевий дзвінкий приголосний префіксів об-, над-, під-, від- перед глухими приголосними не оглушується. Проте асиміляція дзвінкого до глухого приголосного не наявна у таких словах, як: обпалений, відхилити, міжпланетний — [обпа́ле"ний], [в'ідхи"лити,] [м'іжпла́не"тний]. За нашими спостереженнями, більшість інформантів порушує норму, зокрема ПнУ — 40 %, ПдУ — 75 %, ЗхУ — 4 %, СхУ — 58 %, ЦУ — 28 % респондентів оглушує [б] перед [п] та вимовляє [оп:а́л' е"ний]; більшість замість [д] вимовляє [т], тобто [в'ітхи"лити] замість [в'ідхи"лити] — відсотковий рівень володіння нормою такий: ПнУ — 16 %, ПдУ — 80 %, ЗхУ — 20 %, СхУ — 26 %, ЦУ — 24 %; слово міжпланетний правильно вимовили [м'іжпла-не"тний] лише 36 % північноукраїнських інформантів, 52 % південноукраїнських, 84 % західноукраїнських, 46 % східноукраїнських, 42 % централь-ноукраїнських, інші оглушують [ж] — [м'ішпланетний].

Буквосполучення дж, дз можуть позначати один звук і вимовляються як аффрикати [д̪з], [д̪ʒ]. Наприклад, [д̪з'w'они"к] — дзвоник; [в'ідр'ад̪ʒе"н': а] — відрядження. Роздільна вимова цих звуків є порушенням орфоепічних норм. Як два окремі звуки вони вимовляються тоді, коли належать до різних частин слова, наприклад до префікса та кореня. Звук [д̪ʒ] вимовляють як один злитий звук у слові джерело [д̪ʒе"ре"ло] 40 % опитаних ПдУ, 72 % — ПнУ, 92 % — ЦУ, 36 % — СхУ, 100 % — ЗхУ. Звук [д̪з] — теж злитий звук, який може бути твердим і м'яким. Слово дзвінок правильно вимовляє 80 % респондентів ПдУ, 84 % — ПнУ, 82 % — ЦУ, 72 % — СхУ, 100 % — ЗхУ, ті, хто порушують норму, вимовляють [з] замість [д̪з], вимовляють твердий [д̪з] чи вимовляють роздільно [дз]: [д̪з'v'ін'ок], [зv'ін'ок], [дзv'ін'ок].

Отже, усне опитування, проведене на теренах України, дозволяє назвати стійкими такі орфоепічні норми вимови приголосних, як вимова злитого [д̪з] у слові дзвінок (дотримуються 100 % опитаних), вимова [г] як [х] у слові легкий (90 %), вимова префіксів роз- (100 %), без- (100 %) у сло-

вах розписати, безпека. Норми вимови виробилися досить виразно уже в II половині XIX ст. та фіксуються у рукописах і першодруках, написаних фонетичним правописом. На їх формування впливала традиційна орфографія та живе народне мовлення.

Список використаних джерел

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної девіатології: [моногр.]. — Львів: Видавничий центр Львівського націон. університету, 2000. — 237 с.
2. Літературна норма і мовна практика: [монографія] / С.Я. Єрмоленко, С.П. Бирик, Т.А. Коць, Г.М. Сюта, С.Г. Чемеркін / [за ред. С.Я. Єрмоленко]. — Ніжин: Видавництво «Аспект-Поліграф», 2013. — 320 с.

УДК.372.881.116.12

Дукрін Ірина

МОЗ «Тираспольська середня школа № 8»

ВИКОРИСТАННЯ СУЧАСНИХ ПЕДАГОГІЧНИХ МЕТОДІВ І ТЕХНОЛОГІЙ У ПРОЦЕСІ ФОРМУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІНШОМОВНОЇ КОМУНІКАТИВНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ УЧНІВ

У статті розглядаються сучасні методи й технології вивчення офіційної мови, які сприяють розвитку комунікативної компетенції учнів, наводяться схеми їх застосування.

Ключові слова: компетентнісний підхід, комунікативна іншомовна компетенція, метод навчання, технологія навчання.

THE USE OF MODERN PEDAGOGICAL METHODS AND TECHNOLOGIES IN THE PROCESS OF FORMATION AND DEVELOPMENT OF FOREIGN LANGUAGE COMMUNICATIVE COMPETENCE OF PUPILS

The article deals with modern methods and technologies of learning the official language, which contribute to the development of students' communicative competence. The schemes of their application are given as well.

Key words: competence approach, foreign language communicative competence, teaching method, teaching technology.

Історія вивчення іноземних мов — це цілі сторіччя. Протягом часу змінювалися цілі, методи, прийоми навчання. У наш час стрімкий розвиток суспільства, науково-технічний прогрес, розвиток інформаційних технологій, процеси всесвітньої економічної, політичної, культурної і релігійної інтеграції, зростаюча роль міжкультурного спілкування та розуміння диктують свої вимоги щодо сучасного рівня володіння іноземною мовою.

Державні освітні стандарти нового покоління відображають новий курс розвитку освіти в умовах компетентнісного підходу, відмінною рисою якого є не надбання теоретичної суми знань, умінь та навичок, які складають зміст освіти, як це було раніше, а орієнтування на практичну складову змісту освіти, яка забезпечує успішну життєдіяльність учня [11].

У межах компетентнісного підходу основною метою дисципліни «Офіційна мова (українська)» в Придністров'ї сьогодні стає розвиток іншомовної комунікативної компетенції.

Компетентнісний підхід у вивченні нерідної мови висуває на перше місце практичні вміння вирішення проблеми, тому технології для формування іншомовної комунікативної компетентності повинні мати практико-орієнтований характер, щоб в результаті сформувати здібність учнів до дії та вирішення завдань.

Таким чином, сьогодні все частіше говорять про необхідність цілком оновити зміст вивчення «Офіційної мови (української)», про активне введення сучасних компетентнісно-орієнтованих технологій і методів, які будуть допомагати учню увійти в реальну комунікативну діяльність, будуть спрямовані на практичне володіння українською мовою. До компетентнісно-орієнтованих технологій та методів можна віднести: метод проєктів, метод дебатів і кейс-стаді, рольову гру, використання інтернет-ресурсів під час вивчення української мови. Розглянемо їх детально.

Однією з сучасних технологій навчання є метод проєктів, під яким розуміють спосіб досягнення дидактичної мети через детальну розробку проблеми (технологію), яка повинна закінчитися цілком реальним, відчутним практичним результатом, оформленим тим або іншим чином. Цей результат можна побачити, осмислити, застосувати в реальній практичній діяльності. Щоб досягти такого результату, учням потрібно самостійно мислити, знаходити та вирішувати проблеми, залучаючи до цієї мети знання з різних областей, вміння прогнозувати та можливі наслідки різних варіантів вирішення,

уміння встановлювати причинно-наслідкові зв'язки. Метод проєктів завжди орієнтований на самостійну діяльність учнів — індивідуальну, парну, групову, яку учні виконують протягом певного відрізка часу [8].

Проєкт здійснюється за певною схемою: вибір теми, ідеї, постановка проблеми, обговорення, організація учасників (формування груп, розподіл обов'язків), виконання проєкту (пошук та обговорення інформації, вибір способу реалізації проєкту) та його презентація, як підсумок — обговорення та рефлексія.

Використання наведеної технології у вивченні дозволяє перенести акцент з різного виду вправ на активну розумову діяльність учнів, яка потребує для свого оформлення володіння певними засобами мовної діяльності. Таким чином, метод проєктів є не тільки творчою та заохочуваною діяльністю учнів, але й стимулюючою їх комунікативну діяльність.

Наступний спосіб організації компетентнісно-орієнтованого навчання отримав назву «метод дебатов». Згідно з «Тлумачним словником» В.В. Чумака та «Словником іншомовних слів», «дебати — це обговорення якого-небудь питання, обмін думками на зборах, засіданні» [9]. Однак «дебати», як технологія та метод, мають свої особливості. Це не просто вільний обмін думками з якогось питання. Наведений метод являє собою формалізовану суперечку за певними правилами та має певні рамки викладу. Для дебатов обов'язковою умовою є наявність двох опонентів, які намагаються переконати третю сторону (суддів) у правоті своєї позиції. Метою «дебатов» є найбільш повне всебічне опрацювання якоїсь теми, вироблення критичного мислення, вміння відстоювати свою точку зору [10].

Схему реалізації цього методу на практиці можна представити наступним чином: визначення проблеми (питання), за яким іде обговорення питання в групах чи командах, виступ команд з аргументами «за» — обговорення отриманої інформації, питання, прийняття рішень і виступ команд із аргументами «проти» — обговорення отриманої інформації, знову даються відповіді на питання, і вже після цього — прийняття рішень, рефлексія, висновки.

Метод дебати універсальний за своїм характером, адже може бути наповнений будь-яким змістом, він є одним із засобів розвитку іншомовної комунікативної компетенції з одного боку та навичок соціальної взаємодії з іншого.

«Case Study» (метод аналізу ситуацій), як і метод дебатов, полягає в обговоренні проблемної ситуації та пошуку вирішення проблеми. У зарубіжних публікаціях метод також називають методом ділових історій (casestories),

а в українськомовних виданнях говорять про методику конкретних ситуацій, ділових ситуацій, кейс-метод та метод ситуаційних задач [6].

Вищезазначений метод викладання української мови характеризується комплексністю, інтегрованістю, багаторівневістю. При цьому спостерігається активізація міжпредметних зв'язків, що, у свою чергу, надає освіті учнів більш ємний характер. Багаторівневість характеризується тим, що в межах одного й того ж кейсу можна застосовувати різні підходи для формування міжкультурної комунікативної компетенції [5].

Метод «Case Study» може бути реалізований за наступною схемою: ознайомлення, опис проблеми, самостійний аналіз ситуації чи аналіз ситуації в групах (діагностика проблеми), надання своїх знахідок і вирішень в дискусії з іншими учнями. Підсумком є прийняття рішень, презентація та аргументація прийнятих рішень.

Наведений метод «дозволяє зробити акцент на активній розумовій діяльності учнів, яка потребує для свого оформлення володіння певними мовними засобами» [1; 114].

Окрім того, навчити застосовувати українську мову в практичній діяльності, використовувати мовні навички в умовах «живої» комунікації допомагають рольові ігри.

Відомо, що рольова гра являє собою умовне відтворення її учасниками реальної практичної діяльності. Рольові ігри можуть бути соціально-побутовими та професійними (діловими). Вони мотивують мовну діяльність. В учнів з'являється бажання щось сказати, щось спитати, з'ясувати, довести якусь ідею. Таким чином, рольова гра активізує прагнення учнів до контакту один з одним, вчить долати та руйнувати бар'єри, створює умови рівності в мовному спілкуванні.

Ігрова діяльність має постійну технологічну схему: підготовка (розробка сценарію, опис гри, характеристика ролей), пояснення гри (режим гри, постановка проблеми, вибір ситуацій, знайомство з роздатковим матеріалом), проведення гри, етап аналізу та узагальнення (аналіз гри, рефлексія, оцінка та самоаналіз, висновок, рекомендації).

Ігрові технології можуть застосовуватися на різних етапах навчання. Це може бути повторення нової лексики, перевірка правопису слів, розвиток навичок монологічного та діалогічного мовлення, узагальнення вивченого матеріалу. Рольова гра використовується на різних етапах навчання. У ній завжди представлена ситуація, яка створюється як вербальними, так і невербальними засобами навчання. До них відносяться презентації, графічні, монологічні (діалогічні) тексти [3].

Роль гри в навчанні української мови не можна недооцінювати, адже вона дозволяє зробити навчальний процес привабливим та цікавим, знімає психологічну втому, мобілізує здібності учнів, не просто організовує процес спілкування, але й максимально наближує його до природної комунікації, стимулює самостійну мовно-розумову діяльність учнів.

Говорячи про використання можливостей мережі Інтернет для формування та розвитку іншомовної комунікативної компетенції, слід відзначити, що сама «світова павутина» сьогодні є одним із найпопулярніших засобів масової комунікації, які дозволяють налагоджувати особисті та ділові зв'язки з людьми та організаціями в різних країнах.

Застосування інтернет-технологій у вивченні української мови сприяє вирішенню наступних практичних задач:

- 1) формуванню стійкої мотивації до вивчення української мови;
- 2) розширенню словникового запасу;
- 3) формуванню навичок та вмінь читання, використовуючи матеріали глобальної мережі;
- 4) розвитку здібностей до писемної та усної комунікації [3].

Перегляд і прослуховування інформації українською мовою, пошук інформації українською мовою — все це нові засоби активного самостійного засвоєння української мови.

Таким чином, введення в освітній процес розглянутих нами сучасних технологій та методів надає вивченню української мови практико-орієнтованого характер, сприяє розвитку активності та самостійності учнів, формуванню мотивації до вивчення, активізує розумову та мовну діяльність, внаслідок чого відбувається формування та розвиток іншомовної комунікативної компетенції. При цьому слід розуміти, що формування іншомовної комунікативної компетенції учнів багато в чому залежить від їх активності, самостійності, здатності до саморозвитку.

Список використаних джерел

1. Агафонова К.А. До питання про застосування методу Case-study та використання Інтернет-ресурсів як активних методів навчання іноземної мови в технічному вузі / К.А. Агафонова // Молодий вчений. — Т. 2. — 2011. — № 6. — С. 114–116.
2. Афанасьєва І.В. Методика роботи з соціальним сервісом «Твітер» для розвитку іншомовної комунікативної компетенції учнів [Текст] / І.В. Афанасьєва // Молодий вчений. — 2014. — № 5. — С. 476–477.

3. Батраєва О.М. Ігрові технології як засіб активізації навчального процесу при формуванні комунікативної та соціокультурної компетенції [Текст] / О. М. Батраєва // Теорія і практика освіти в сучасному світі: матеріали міжнар. наук. конф. — СПб.: Реноме, 2012. — С. 311—314.

4. Воронова О.М. Сучасні технології та методи вивчення іноземної мови в ВНЗ / О.М. Воронова // Перспективи науки та освіти. — № 1. — 2014. — С. 189—194.

5. Горська Н.М., Коровін С.В. Педагогічні технології розвиваючого навчання — метод ситуаційних задач // Матеріали III Всеросійської науково-практичної конференції. — М.: РДСУ, 2010.

6. Колесникова І.А. Англо-російський термінологічний довідник з методики викладання іноземних мов: довідковий посібник / І.А. Колесникова, О.А. Долгіна. — М.: Дрофа, 2008. — 431 с.

7. Куїмова М.В. Метод Case-study у вивченні іноземної мови учнів старших класів немовних спеціальностей: в 2 ч. / М.В. Куїмова, Д.Є. Євдокимов, К.В. Федоров // Філологічні науки. Питання теорії і практики. — Ч. I. — Тамбов: Грамота, 2013. — № 3 (21). — С. 88—90.

8. Полат Є.С. Метод проектів на уроках іноземної мови / Є.С. Полат // Іноземні мови в школі. — № 2. — 2000. — С. 31—36.

9. Словник української мови у 20 т. / Укл. В.В. Чумак та ін. // НАН України, Укр. мов.-інформ. фонд. — Т. 4. — К.: Наукова думка, 2013.

10. Фестиваль педагогічних ідей «Відкритий урок» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://festival.1september.ru/articles/419706/> — Метод «Дебати» як один із засобів розвитку комунікативної компетенції при вивченні іноземної мови. — Назва з екрана.

11. Фестиваль педагогічних ідей «Відкритий урок» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://festival.1september.ru/articles/574903/> — Компетентнісний підхід в освіті. — Назва з екрана.

УДК.372.882.161.2-31

Калмацуй Оксана

МОЗ «Рибницька російська середня загальноосвітня школа № 6
з ліцейськими класами»

Ланецька Наталя

МОЗ «Рибницька російська середня загальноосвітня школа № 6
з ліцейськими класами»

ВИВЧЕННЯ ТВОРЧОСТІ ІВАНА НЕЧУЯ- ЛЕВИЦЬКОГО В ЗАГАЛЬНООСВІТНІЙ ШКОЛІ НА ПРИКЛАДІ ПОВІСТІ «КАЙДАШЕВА СІМ'Я»

У статті порушено актуальну багатоаспектну проблему змалювання життя та побуту українського селянства після скасування кріпосного права в повісті «Кайдашева сім'я». На прикладі цього твору виховують в учнів моральні цінності, духовність, любов до ближнього, сприяють зміцненню родинних стосунків між дітьми та батьками, допомагають школярам усвідомити красу душі людини, навчають щирості, щедрості, викликають у дітей співчуття до знедолених.

Ключові слова: Іван Нечуй-Левицький, повість, «Кайдашева сім'я», творчість, твір, батьки, діти, родинні стосунки.

THE STUDY OF WORKS OF I. NECHUI-LEVITSKYI IN SECONDARY SCHOOL ON THE EXAMPLE OF THE STORY «KAIDASHEV FAMILY»

The article touches upon the current multi-aspect problem of describing the life of the Ukrainian peasantry after the abolition of serfdom in the story «Kaidashev family». On the example of this work, moral values, spirituality, love for the neighbour are brought up in students, contribute to strengthening family relations between children and parents, help students to realize the beauty of the human soul, teach sincerity, generosity, cause children's sympathy for the disadvantaged.

Key words: Ivan Nechui-Levitskyi, the story «Kaidashev family», literary works, composition, parents, children, kinship.

Літературний процес другої половини ХІХ ст. формувався під впливом творчості цілої плеяди талановитих письменників: Івана Нечуя-Левицького, Марка Вовчка, Панаса Мирного, Михайла Коцюбинського, Івана Франка, Ольги Кобилянської, Бориса Грінченка та ін. Для літератури того часу характерні різноманітність художніх напрямів та індивідуальних стилів письменства, використання різних жанрів — від епічних романів і повістей до новел, фейлетонів, оповідань тощо.

Іван Нечуй-Левицький належить до числа письменників-реалістів, творчість яких упродовж п'ятдесяти років «працювала» на звільнення народу з-під духовного та національного ярма.

Іван Семенович Нечуй-Левицький — класик української літератури, видатний прозаїк-реаліст другої половини XIX століття. Він створив низку високохудожніх оповідань і повістей, у яких відобразив тяжке життя українського народу. Одним із таких видатних творів письменника є його соціально-побутова повість «Кайдашева сім'я».

Іван Нечуй-Левицький писав про знедолений рідний народ, у творах показував простих людей, красу їхньої душі. За своє життя Нечуй-Левицький написав понад п'ятдесят творів: романів, повістей, оповідань, комедій, в яких відобразив важке життя українського народу. Показавши побут селян, він увів до української літератури нові мотиви, теми. Письменник поєднує літературну мову з розмовною, чим зворушує душі й серця читача.

Своєрідністю його творів є показ впливу соціального середовища на формування особистості. Письменник осуджує соціальні умови, які спотворюють сутність людини.

Вивчення творчості Івана Нечуя-Левицького в загальноосвітній школі передбачає ознайомлення учнів з його життєвим шляхом, усвідомлення та аналіз таких повістей як: «Микола Джеря» та «Кайдашева сім'я». Ці твори виховують в учнів моральні цінності, духовність, любов до ближнього, сприяють зміцненню родинних стосунків між дітьми та батьками, допомагають школярам усвідомити красу душі людини, навчають ширості, щедрості, викликають у дітей співчуття до знедолених. На основі творів письменника відбувається поглиблене вивчення народознавства.

Розглянемо як приклад повість «Кайдашева сім'я», яка вивчається в десятому класі. Темою твору є змалювання життя та побуту українського селянства після скасування кріпосного права. Картини минулого яскраво оживають на сторінках повісті. В цьому творі на фоні прекрасних пейзажів українського села зображується життя типової, її звичай, звички. Поряд з чудовими картинами природи показується жорстока боротьба за власність, яка розділила родину, штовхає дітей проти батьків, невісток проти свекрухи, навіть онуки ворогують проти баби та між собою. Висвітлюється проблема ввічливого ставлення до старших. Розглядаючи ці епізоди, учні усвідомлюють гірку правду життя, розуміють, як боротьба за приватну власність може роз'єднати сім'ю, як деградує людина. Діти навчаються любити та поважати рідних, як би не повернулося життя, розуміють, що майно не варте того, щоб залишитись самотнім, втратити рідню.

Яскраво показано в повісті життя трудового селянства, яке підпорядковувалось хліборобському циклові. Люди з ранку до ночі працювали в полі: орали, сіяли, жали, возили пшеницю та жито, молотили. І навіть тоді, коли

закінчувалась робота на своєму полі, вони не сиділи без діла, а йшли до пана заробляти на снопи. Саме за такою роботою і застає читач родину Кайдашів. Крім того, Омелько Кайдаш був гарним стельмахом і у вільний час робив вози. Такі сцени виховують у дітей повагу до трудового народу, привчають до сумлінної праці, показують, що всяка робота є важливою.

Жінки ж мали дбати про одяг для всіх членів родини. Вони вибирали коноплі, мочили їх, били, терли, сукали нитки в починки, мотали їх, робили полотно, відбілювали його, шили сорочки, вишивали їх. Кожній хотілось, щоб полотно було тонким, сорочки гарно вишиті. По цьому судили, яка господиня.

З твору розуміємо, що жінки приділяли багато уваги чистоті оселі, білили стіни, призьбу. Кожен день замітали, прибирали в хаті, на подвір'ї. Потім пекли хліб і варили обід. З цих рядків учні дізнаються про роль жінки в ХІХ столітті, її обов'язки, права. Розуміють, що за щоденними турботами душа жінки дрібніла, тому починалась колотнеча.

Читаючи повість, учні вивчають звичаї народу про одруження. Дізнаються, що в тогочасному суспільстві батьки визначали час, коли діти одружаться, ходили на оглядини, радили, кого варто сватати, а кого ні, давали згоду. Школярі знайомляться зі звичаєм, за яким старші сини йшли на власне майно, а молодші залишались доглядати батьків, все батьківське майно припадало меншому синові. Також учні дізнаються про такі звичаї як: батьки хлопця, зустрівшись з батьками зарученої, повинні поцілуватись; на заручини дівчина повинна подавати старостам рушники, які сама вишивала; за дівчиною дається придане; вона переїжджає жити в хату нареченого. Виходячи заміж, дівчина повинна вміти все робити по хаті. Після того, як дівчина вийшла заміж, щоб не було, вона повинна залишатись з чоловіком. Весілля гуляють чотири дні. На тому місці, де має будуватись хата, засівалась пшениця. Якщо вона зійшла, місце чисте, можна зводити стіни, родину не обсідатимуть злидні. Побудовану хату повинен освятити піп. У хату приходили з хлібом. Хати в селах ставили вікнами та дверима на південь. До Різдва мазали стіни, мили лавки, мисник, полиці. Перед самим святом кололи кабана. Чоловіки біля церкви та в самій церві знімали шапки.

Втіленням високої народної моралі в повісті є Мелашка. Автор милується своєю героїнею. Вона світла та багата душею, добра та ніжна, прощає всім образи, мова її тиха, мелодійна. Мелашка — ідеал української жінки, що виховує у читача бажання брати з неї приклад.

Чуйним і добрим зображує І. Нечуй-Левицький старого Кайдаша, який дотримувався християнських канонів, ходив до церкви, постив. Але пияцтво призвело до передчасної смерті. Повість навчає дотримуватися заповідей

Божих: поважати старших, не шкодити іншим, не ображати ближніх своїх, не робити шкоди, ставитись до інших, як хотів би, щоб ставились до тебе. Учні розуміють, віра в Бога та життя за його заповідями та законами були й є однією з тих сил, що стримують людську жорстокість.

Протягом вивчення твору школярі проводять паралель між родинними стосунками та суспільними відношеннями ХІХ століття та сучасності, розглядають актуальність порушених у повісті проблем у наш час, розуміють, що за останні два століття мало що змінилось у суспільстві в цілому, роблять висновки, що існують питання, які будуть порушуватись до тих пір, поки не відбудуться зміни в людській свідомості.

На основі розглянутого приклада можемо зробити висновок, що творчість Івана Нечуя-Левицького відіграє важливу роль у вихованні підростаючого покоління та має вплив на становлення цілісної, високодуховної, моральностікової особистості.

Список використаних джерел

1. Бондаренко Ю.І. Вивчення української літератури на філософсько-історичних засадах: плани-конспекти уроків за творами І. Нечуя-Левицького, І. Франка, М. Коцюбинського, П. Загребельного, Л. Костенко, В. Стуса: [посібник] / Ю.І. Бондаренко; Ніжин. держ. ун-т ім. М.В. Гоголя. — Ніжин: НДУ ім. М. Гоголя, 2007. — 139 с.
2. Демчук О. Багата палітра прози І.С. Нечуя-Левицького / Демчук О. // Українська мова і література в школі. — 2001. — № 4. — С. 26—28.
3. Зборовська Н. Український світ у творчості Нечуя-Левицького: гендерний підхід / Зборовська Н. // Українська мова й література в середніх школах, гімназіях ліцеях та колегіумах. — 2000. — № 5. — С.54—66.
4. Іван Нечуй-Левицький — загадка для психоаналітиків: [стаття розповідає про життєвий і творчий шлях відомого українського письменника І. Нечуй-Левицького]. / підгот. О. Маленко // Вивчаємо українську мову та літературу. — 2013. — № 33. — С. 32—34.
5. Ковальчук Г. І. С. Нечуй-Левицький у творчому житті М.С. Грушевського-літератора / Г. Ковальчук // Українська література в загальноосвітній школі. — 2009. — № 12. — С. 35—39
6. Яковенко Т. Богуславське Надросья в житті та творах Івана Нечуя-Левицького / Тамара Яковенко // Українська мова й література в сучасній школі. — 2012. — № 10. — С. 13—17.
7. Шуляр В. Вивчення спадщини І.С. Нечуя-Левицького в школі / Шуляр В. // Українська мова і література в школі. — 2002. — № 2. — С. 23—28.

УДК.372.46

Котовська Ніна

ДОЗ «Тираспольське Суворівське військово училище»

ОСОБЛИВОСТІ ПІДГОТОВКИ І ПРОВЕДЕННЯ УРОКІВ РОЗВИТКУ ЗВ'ЯЗНОГО МОВЛЕННЯ У 8 КЛАСІ

У статті розглянуто теоретичні та практичні аспекти розвитку зв'язного мовлення учнів у 8 класі, а також представлено урок на тему «Твір-опис пам'ятника Т.Г. Шевченку в м. Тирасполь», у якому репрезентовано різноманітні методи та прийоми при складанні твору-опису.

Ключові слова: розвиток зв'язного мовлення, мовленнєва ситуація, твір-опис, творчі вміння.

FEATURES OF PREPARATION AND MANAGMENT OF SPEECH DEVELOPMENT CLASSES IN THE 8 FORM OF SECONDARY SCHOOL.

The article deals with the theoretical and practical aspects of the development of connected speech of students in 8th form. It also presents a lesson: «The composition-description of the monument to T.G. Shevchenko in Tiraspol », which presents various methods and techniques for compiling a composition-description.

Key words: development of cohesive speech, speech situation, composition-description, creative skills.

Вивчення української мови та літератури в нашому регіоні справа достатньо складна, тому що у дітей практично відсутнє україномовне середовище.

Тому створювати мовленнєву ситуацію, навчати учнів мислити, викладати свої думки українською мовою як письмово, так і усно, удосконалювати мовленнєво-мислительні вміння, творчий потенціал учнів покликані уроки розвитку зв'язного мовлення.

Щоб заохотити учнів висловитись, взяти участь в обговоренні будь-якої теми, ці уроки мають бути не просто цікавими, вони повинні бути захоплюючими, обговорювані теми — животрепетними.

Уроки зв'язного мовлення у 8 класі мають ще, на наш погляд, і особливе виховне значення. Так твір-опис місцевості на основі власних спостережень, твір-опис пам'яток історії та культури виховує у дітей патріотичні, громадянські почуття.

Проводячи такі уроки, ми ставимо за мету, в першу чергу, навчити учнів діяти творчо й самостійно, удосконалювати творчі вміння, враховуючи індивідуальні особливості учнів, їхні інтереси.

Для підготовки до таких уроків учні отримують попередні завдання, таким чином долучаючись до проектних технологій.

Хочу запропонувати вашій увазі урок розвитку зв'язного мовлення на тему: «Твір-опис пам'ятника Т.Г. Шевченку в м. Тирасполь».

Цей урок розрахований на 2 години. Готуючись до нього, учні обов'язково йдуть на екскурсію до пам'ятника Т.Г. Шевченку, вставленого у сквері біля одного з корпусів ПДУ, а також отримують завдання описати улюблений пам'ятник свого міста, підготувати презентацію згідно зарання складеної схеми опису пам'ятника.

Тема уроку — Опис пам'ятника Т.Г. Шевченку в м. Тирасполь.

Мета: на основі здобутих знань формувати та удосконалювати мовленево-мислительні вміння, зокрема вміння створювати твори-описи пам'ятників у художньому стилі на основі особистих спостережень і вражень, навчити розрізняти поняття пам'ятка та пам'ятник, виховувати любов до рідного міста, до святинь українців.

Обладнання: комп'ютерні презентації пам'ятників.

Тип уроку: розвиток зв'язного мовлення.

Хід уроку

1. Організація класу.

2. Повідомлення мети та завдань уроку. Мотивація навчання.

Слово вчителя: На сьогоднішньому уроці ми з вами познайомимось з найвидатнішими пам'ятниками України та світу, кращими пам'ятниками нашого міста, навчимося їх описувати, тобто художньо відтворювати, які архітектурні складові до них входять, кому вони присвячені, ким спроектовані і побудовані, з якого матеріалу виготовлені, яке естетичне враження справляють.

3. Актуалізація опорних знань.

Які типи мовлення вам відомі?

Які описи ми робили в попередніх класах?

Що таке культура?

Що таке пам'ятка історії та культури?

Що таке пам'ятник?

Для того, щоб навчитися описувати пам'ятник, вам необхідно знати архітектурні складові.

4. Словникова робота.

Барельєф — скульптурна прикраса на плоских поверхнях, що виступає над площиною фону менше, ніж на половину свого об'єкта.

Бюст — скульптурна зображення людини до пояса; погруддя.

Пам'ятник — скульптурна споруда в пам'ять чи на честь кого-, чогонебудь.

Скульптура — один з видів просторових мистецтв, що створює об'ємні зображення, виліплені з м'якого матеріалу (глини, воску), вирізьблені з каменю, вирізані з дерева або відлиті з бронзи, гіпсу тощо; твори такого виду мистецтва, а також сукупність таких творів.

5. Вивчення нового матеріалу.

Слово вчителя

Але перед тим, як описувати пам'ятники, ми спочатку навчимося розрізняти, які вони бувають за своїм спрямуванням:

1. Пам'ятники історичним особам:

Володимиру Великому, Богдану Хмельницькому в Києві, Дюку Ришельє в Одесі, пам'ятник засновникам Києва.

2. Пам'ятники видатним людям:

І. Котляревському в Полтаві, М. Гоголю та М. Заньковецькій у Ніжині, М. Грушевському в Києві, Л. Утьосову в Одесі.

3. Пам'ятники літературним героям:

Дама з собачкою, Проня Прокопівна та Голохвастов у Києві, мадам Стороженко в Одесі, Остап Бендер в Одесі, Ріо-де-Жанейро, П'ятигорську, Русалочка в Амстердамі, Кармен, Дон Кіхот і Санчо Пансо в Іспанії.

4. Пам'ятники людям певної професії:

Учительці в Харкові, шахтерам Макеевки, тренеру Валерію Лобановському в Києві.

5. Пам'ятники визначним подіям:

Батьківщина-мати в Волгограді, дітям, розстріляним у Бабиному Яру, Голодомору в Києві, солдатам Перемоги, статуя Свободи в Нью-Йорку.

6. Пам'ятники певним предметам:

Курачому яйцю в Харкові, портфелю Жванецького, галушкам у Полтаві та в Канаді, футбольному м'ячу в Києві.

6. Перевірка домашнього завдання.

А зараз я надаю слово вам і прошу представити ваші презентації, розповісти про улюблені пам'ятники нашого міста, не забуваючи вказати на їхнє спрямування.

Пам'ятники історичним особам: О. Суворову, М. Кутузову, В. Леніну, В.Ф. Раєвському, Г. Котовському.

Пам'ятники визначним подіям: Пам'ятник воїнам-авіаторам, Меморіал Слави, Пам'ятник воїнам-визволителям.

Пам'ятники видатним людям: Ю. Гагаріну, В. Соловйовій, Францу де Волану, М. Зелінському.

Пам'ятники певним предметам: Першій електростанції в Молдові, Придністровському рублю в Тирасполі.

Щороку на початку весни у нас в Придністров'ї, як в багатьох інших країнах світу, відзначається важлива для всіх українців дата — 9 березня — день пам'яті видатного поета, письменника та художника Т.Г. Шевченка.

Ім'я пророка українського народу по праву стоїть в одному ряду з такими титанами думки та слова як Гомер і Шекспір, Пушкін і Толстой, Шиллер і Гейне, Данте і Петрарка, Гете і Бальзак.

Батько Тарас, як кажуть українці, врятував від вимирання нашу мову, нескорений дух.

Син кріпаків, він ніколи не був рабом.

Він став духовним лідером мільйонів українців.

У своїх поетичних творах Тарас Григорович оспівував красу України, її чудових людей, писав про невимовні їх страждання та пророче передбачав нову, щасливу долю своєму народові.

Тому скрізь, де живуть українці, на різних континентах, у 32 країнах світу, встановлено пам'ятники Великому Кобзареві. Є пам'ятник Т.Г. Шевченку у нашому місті.

Демонструються пам'ятники Т.Г. Шевченку в Львові, Харкові, Києві, Буенос-Айресі, Вашингтоні, Будапешті, Баку, Москві, Мінську, Запоріжжі та ін.

У 1939 році в цілях увічнення пам'яті 125-річчя з дня народження українського поета-революціонера Молдавському педагогічному інституту в місті Тирасполь було привласнене ім'я Т.Г. Шевченка та споруджено пам'ятник. Але цей пам'ятник був виконаний із нестійких матеріалів. На його місці восени 1980 року, коли інститут святкував свій золотий ювілей, було відкрито новий пам'ятник, який стоїть і нині.

Ми з вами були біля нього.

7. Бесіда.

- Скажіть, будь ласка, з якого матеріалу виконано пам'ятник? (рожевого граніту)
- З яких частин він складається? (постамент, скульптура)
- Параметри пам'ятника? (висота 4,5 метра)
- Хто автори пам'ятника? (московський скульптор Володимир Дерунов та місцевий архітектор Олександр Норольський)
- Де знаходиться пам'ятник? (у мальовничому скверіку біля корпусу Б Придністровського державного університету)

8. Самостійна робота учнів над твором.

Розпочинаємо писати наш твір-опис за поданим планом.

I. Вступ

1. Тарас Шевченко — геній українського народу.

II. Основна частина

Пам'ятник Т.Г. Шевченку в м. Тирасполь

1. Де встановлено пам'ятник, хто його автор?
2. Кому споруджено скульптуру? Чому саме?
3. Опис пам'ятника (скульптури, постаменту).
4. Ваше враження від скульптури.

III. Висновок

Значення твору для культури народу, його місце в національній мистецькій спадщині.

Список використаних джерел

1. В.І. Тихоша, С.О. Караман. Рідна мова. Підручник для 8 класу гімназій, ліцеїв та шкіл з поглибленим вивченням української мови; ред. М.Я. Плющ. — К.: Освіта, 2000. — 239 с.
2. О. Сахарчук. Застосування інтерактивних технологій на уроках. Українська мова та література. Шкільний світ — 2005.
3. Освітні технології. Навчально-методичний посібник / О.М. Пехота, А.З. Кіктенко, О.М. Любарська та ін.; За заг. Ред. О.М. Пехоти. — К.: А.С.К., 2001. — 256 с.

УДК.372.881.116.12+372.882.161.2

Кравцова Наталія

МОЗ «Тираспольська середня школа № 3 ім. А.П. Чехова»

ОСОБИСТІСНО ЗОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД У ПРОЦЕСІ ВИКЛАДАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті розкривається сутність методики особистісно зорієнтованого навчання на уроках української мови та літератури, що полягає у створенні оптимальних умов для розвитку особистісних структур учня, формування його життєвих компетентностей та вироблення власної освітньої продукції у вивчуваному навчальному предметі.

Ключові слова: особистісно зорієнтоване навчання, цілі особистісно зорієнтованого навчання, етапи особистісно зорієнтованого навчання, етапи оволодіння діяльнісними вміннями, методи інтерактивного особистісно зорієнтованого навчання.

PERSONALITY-ORIENTED APPROACH IN THE PROCESS OF TEACHING UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

The article reveals the essence of the methodology of personality-oriented learning in the lessons of Ukrainian language and literature, which consists in creating optimal conditions for the development of personal structures of the student, the formation of his life competencies and the development of his own educational products in the subject being studied.

Key words: personality-oriented learning, goals of personality-oriented learning, stages of personality-oriented learning, stages of mastering activity skills, methods of interactive personality-oriented learning.

«Школа досвіду, школа життя вимагає неймовірно високої платні, але навчить так, як жодна з будь-яких інших. Якісна освіта, передусім, дає можливість щоденного використання знань, можливість виявити себе компетентною особистістю у певній життєвій ситуації...»

Т. Карлайн

Упродовж останнього десятиріччя в системі освіти відбуваються значні перетворення, спрямовані на заміну унітарної моделі школи. Одним із найефективніших підходів до реформування сучасної освіти названо особистісно зорієнтований підхід. Проте робота щодо розробки теорії та методики особистісно зорієнтованої освіти поки ще далеко від завершення та в першу чергу це стосується її концептуальної основи.

У працях класиків української педагогіки К.Д. Ушинського, А.С. Макаренка та В.О. Сухомлинського містяться всі або майже всі положення, що

можуть бути покладені в основі сучасної концепції особистісно зорієнтованого навчання та виховання.

Особистісно зорієнтоване навчання спрямоване на вирішення ключових проблем гуманізації загальної середньої освіти: підвищення престижу шкільної освіти; розвитку в учнів стійкого інтересу до пізнання, бажання та вміння самостійно вчитися; подолання труднощів, викликаних генетично та соціально обумовленими відмінностями в рівні розвитку дітей; формування основ базової культури особистості.

Метою особистісно зорієнтованого навчання є виявлення суб'єктного досвіду кожного учня та надання психолого-педагогічної допомоги в становленні його індивідуальності, в життєвому самовизначенні, самореалізації.

Термін «суб'єктний досвід» означає досвід життєдіяльності, набутий дитиною до школи в конкретних умовах родини, навколишнього середовища, в процесі сприймання та розуміння нею світу людей і речей. Суб'єктний досвід називають особистим, індивідуальним, життєвим, стихійним тощо. У цих назвах відображені різні джерела придбання цього досвіду, різні його аспекти. Термін «суб'єктний» встановлює належність досвіду конкретній людині. Водночас він не дає оцінку його істинності, науковості, несуперечності з позицій суспільно-історичного пізнання.

Якщо традиційна освіта наближає кожного учня до параметрів особистості з попередньо заданими якостями, то особистісно зорієнтоване навчання виходить з визнання унікальності суб'єктного досвіду самого учня як важливого джерела індивідуальної життєдіяльності. У навчальному процесі відбувається «зустріч» того, що вивчається, та суб'єктного досвіду, його «окультурювання», збагачення.

Головними завданнями особистісно зорієнтованого навчання є:

- розкриття індивідуальних пізнавальних можливостей кожного учня;
- розвиток його індивідуальних пізнавальних здібностей;
- допомога йому в самопізнанні, самоактуалізації, самореалізації, самовизначенні;
- формування культури життєдіяльності, яка дає можливість продуктивно будувати власне життя.

У середній загальноосвітній школі закладається основа практичного опанування українською мовою, на якій базується подальше застосування учнями мови у ВНЗ, самостійно в обсязі, або для поповнення знань в особистих інтересах. Всім відомо, що ефективність навчання значною мірою залежить від зацікавленості учнів, мотивації, яка стимулює їхню активну діяльність. Ми повинні пам'ятати, що кожен учень має навчальну потребу в

особистісному підході, що зобов'язує викладача організовувати навчальний процес, саме звертаючи увагу на особистісні якості студентів. Особистісно зорієнтоване навчання — це навчання, центром якого є особистість дитини, її самобутність, самоцінність. Суб'єктивний досвід кожного спочатку розкривається, а потім узгоджується зі змістом освіти (І. Якиманська). Особистісно зорієнтований підхід поєднує навчання та виховання в єдиний процес допомоги, підтримки, соціально-педагогічного захисту розвитку дитини, підготовку її до життєтворчості. Це співнавчання, взаємонавчання, (колективне, групове, навчання у співпраці).

Сухомлинський В.О. вважав, що педагог повинен відчувати в собі дитинство, розвивати здатність до розуміння дітей і, головне, не ламати дитячу індивідуальність, а виправляти та спрямовувати її розвиток, розуміючи, що дитина знаходиться у стані самопізнання, самоствердження, самовиховання.

В умовах особистісно орієнтованого навчання учень є суб'єктом навчання, а вчитель є не лише носієм певних знань, а й помічником становлення школяра як особистості. Тому, говорячи про уроки української мови та літератури, можна сказати, що їх мета полягає у відкритті неповторного «Я» кожної дитини, створення умов для її самореалізації. Успішному розв'язанню цих завдань сприяють, на нашу думку, нетрадиційні форми навчальної діяльності, інтерактивні технології навчання, оскільки «відчуття новизни — один з великих стимулів у навчанні учнів».

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що навчальний процес відбувається за умови постійної, активної взаємодії всіх учнів. Це співнавчання, взаємонавчання, в якому і учень, і вчитель є рівноправними суб'єктами навчання, які розуміють, що вони роблять, рефлексують з приводу того, що вони знають, вміють і здійснюють.

Коли учень є учасником лише пасивного навчання (лекція, читання, правила), то при цьому спостерігається низький рівень засвоєння матеріалу. Значно вищий рівень буде за умов інтерактивного навчання, навчання інших та застосування знань. Недаремно ж Конфуцій сказав: «Те, що я чую, я забуваю. Те, що я бачу, я пам'ятаю. Те, що я роблю, я розумію». Потрібно, щоб урок став своєрідним майданчиком для самопізнання та самовираження школярів. Учителеві потрібно створити такі умови, за яких учень захотів би докласти додаткових зусиль, та зміг би виявити свої можливості.

Використання інтерактивних технологій дає змогу реалізувати особистісно зорієнтований підхід у навчанні. У методичній скарбниці кожного вчителя української мови та літературі повинен бути великий арсенал прийомів інтерактивного навчання (робота в парах, мозковий штурм, інтерв'ю,

круглий стіл, аналіз ситуації, а також імітаційні ігри, дискусії, дебати, та інші), а також застосування проектних технологій, різноманітних дослідницьких методів, бо вони якраз і спрямовані на самостійну діяльність учнів — індивідуальну, парну або групову, яку учні виконують упродовж певного часу. Систематичне впровадження інноваційних форм і методів роботи дасть змогу вчителю успішно розв'язати порушені проблеми.

У процесі особистісно орієнтованого навчання вчитель формує у школярів специфічні ознаки відповідно до власних інтересів, цінностей, психофізіологічних особливостей.

Як вважає А.М. Фасоля, особистісно орієнтоване навчання має такі ознаки:

1. Повідомлення учням цілей заняття, орієнтованих на конкретний результат. Зазвичай, цілі формуються вчителем, але якщо учні мають навички визначати очікувані результати, то в таких класах практикується визначення цілей заняття самими учнями. У визначенні цілей учитель виходить лише зі змісту навчального матеріалу, загальних цілей теми, а й враховує суб'єктний досвід школяра, для якого ця ціль має бути особистісно значущою.

Важливим принципом роботи вчителя на особистісно орієнтованому занятті має стати такий підхід: там, де можна промовчати, учитель мовчить, там, де можна запитати, запитує, а не розповідає сам.

2. Стиль спілкування, стосунки «учитель — учень» базуються на педагогіці співробітництва.

3. Створення позитивного настрою на уроці, відповідної мотивації, ситуації успіху, взаємопідтримки, переважання діалогічної форми спілкування, індивідуальної, парної та групової роботи.

4. Заняття будується на діяльнісній основі: учень активно працює (самостійно, в парах, групах, кооперативно) на всіх етапах, навчаючись самостійно здобувати знання та застосовувати їх у різних видах діяльності.

5. Учень постійно знаходиться в ситуації вибору (змісту освіти, темпу, виду завдань, способу опрацювання матеріалу).

6. Оволодіння навичками цілевизначення, планування, організації, рефлексії, оцінки, корекції є обов'язковою складовою заняття.

Важливим моментом є рефлексія відчуттів (Що я відчував під час розв'язання проблеми?) та її словесне чи інше вираження.

Для підсумкової рефлексії добираються відповідні запитання (найдоцільніше їх виконання вдома).

Під час рефлексії аналізується й оцінюється досягнення цілі, результат зіставляється із запланованим. Особистісно орієнтоване навчан-

ня передбачає контроль не тільки рівня засвоєння зовнішнього змісту предмета, а й змісту внутрішнього (умінь, навичок, способів діяльності, особистісного розвитку учня). Зіставлення досягнутого результату із запланованим, досягнутого й початкового рівнів розвитку є основою для оцінки.

7. Особистісно зорієнтоване заняття ґрунтується на врахуванні психофізіологічних особливостей школяра, його інтересів, ціннісних орієнтацій.

Отже, особистісно зорієнтоване навчання полягає в тому, щоб підтримувати та розвивати природні якості учня, його здоров'я, індивідуальні здібності, допомагати в становленні його суб'єктивності, соціальності, творчої самореалізації.

Список використаних джерел

1. Акбашева Р.Ш. Проектный подход к личностно-ориентированному образованию. — Уфа: Башгоспединститут, 1999. — 132 с.
2. Клокар Н.І., Слободянюк Н.Г., Стаднюк І.І. Концепція діяльності наукової лабораторії особистісно-орієнтованого навчання та виховання // Організація та зміст діяльності наукових лабораторій інституту / За ред. Н.І. Клокар, О.В. Чубарук. — Біла Церква, 2005. — 209 с.
3. Навчання в дії. Як організувати підготовку вчителів до застосування інтерактивних технологій навчання: Методичний посібник / А. Панченков, О. Пометун, Т. Ремех. — К.: А.П.Н., 2003. — 72 с.
4. Особистісно-зорієнтований урок літератури: З досвіду роботи / Упоряд. Г. Федяй, А. Фасоля. — К.: Шкільний світ, Вид. Л. Галіцина, 2005. — 128 с.
5. Подмазін С.І. Особистісно-орієнтований освітній процес: принципи, технології // Педагогіка і психологія. — 1997. — № 2. — С. 37–43.
6. Селевко С.К. Современные образовательные технологии: Учебное пособие. — М.: Народное образование, 1998. — 256 с.
7. Сухомлинський В.О. Розмова з молодим директором: Вибрані твори в 5-ти томах. — К.: Радянська школа, 1977.
8. Фасоля А.М. Особистісно-зорієнтоване навчання: ціле покладання, рефлексія, оцінка // Українська мова та література. — 2004. — № 7. — С. 2–9.
9. Якиманская И.С. Технология личностно-ориентированного обучения в современной школе. — М.: Сентябрь, 2000. — 176 с.

УДК. 821.161.2

Кравцова Наталія

МОЗ «Тираспольська середня школа № 3 ім. А.П. Чехова»

ІВАН НЕЧУЙ-ЛЕВИЦЬКИЙ: «ВСЕОБІЙМАЮЧЕ ОКО УКРАЇНИ»

У статті висвітлено особливості творчості, майстерність одного із найвидатніших українських прозаїків реалістичного напрямку пошевченківської доби — І.С. Нечуя-Левицького, його реценція в українському літературознавстві.

Ключові слова: українська літературна мова, народнорозмовна мова, принцип реальності, принцип національності, принцип народності.

IVAN NECHUI-LEVITSKYI «COMPREHENSIVE EYE OF UKRAINE».

The article highlights the features of literary works, skill of one of the greatest Ukrainian writers of the realistic direction of the post — Shevchenko period — I.S. Nechui-Levitskyi, his reception in the Ukrainian literary criticism.

Key words: Ukrainian literary language, vernacular language, the principle of reality, the principle of nationality, the principle of nationality.

Колосальним всеобіймаючим «оком України» назвав І. Нечуя-Левицького І. Франко. Він мав на увазі найперше те, що поет створив «зорові» картини народного побуту, мальовничої природи, повнокровно зобразив портрети та характери українців. Він творив як художник-реаліст, але використовував не фарби, а слово — багате, самобутнє, квітчасте українське слово.

Визначне місце в історії української літератури займає творчість І. Нечуя-Левицького. За своє довге життя він написав близько п'ятдесят романів, повістей, оповідань, комедій та історичних драм. Своїми творами він прокладав нові шляхи розвитку української прози. Письменник одним з перших в українській літературі відійшов від традиційної селянської тематики і змалював майже всі верстви населення тогочасної України. Він викрив і різко засудив панську сваволю, в'їдливо осміяв сільську старшину, батюшок, ченців, які вели сите, безтурботне життя.

Творча спадщина письменника — це пошук нової тематики, нових форм зображення, розширення нових жанрів. І в цьому його велика заслуга. Найбільшого успіху письменник досяг у описі життя і побуту трудового народу, у розкритті думок і сподівань бідних селян.

Іван Левицький розширив тематичні та жанрові кордони, проблематику української літератури, привніс нові ідеї в методи та принципи літературного відображення повсякденності. Прозаїк вважав, що в своїх творах повинен зображувати реальне життя свого часу у всій повноті її прояви, показувати різнобічно і яскраво, але в той же час реалістично, правдиво, все, що його оточує.

Творча діяльність Івана Семеновича знаменувала розширення тематичних меж, проблематики та збагачення жанрів і образних засобів українського художнього слова. У своїх естетичних деклараціях письменник закликав літераторів до широкого відтворення життя всіх верств українського суспільства. «Українське життя, — писав Левицький, — то непочатий рудник, лежить десь під землею, хоч по його бралися і такі високі таланти, як Шевченко; то нескінченний матеріал, що тільки чекає робітників, цілих шкіл робітників на літературному полі». Письменник звертав увагу на необхідність змалювати у всій повноті народного життя, показати характерні типи, побут, звичаї, взаємини різних соціальних верств тодішньої України. Ставлячи такі завдання перед літераторами, він і сам прагнув виконати накреслену творчу програму.

У його творах з'являються колоритні постаті селян часів кріпацтва й пореформеної епохи, образи найманих робітників перших капіталістичних промислів і фабрик, рельєфні типи поміщиків, посесорів, фабрикантів, великих і дрібних чиновників, міщан, купців і ціла галерея осіб з стану духовенства. Нечуй-Левицький вийшов далеко за межі тим, традиційних для тодішньої української літератури, створивши, зокрема, епічні полотна з життя української інтелігенції, артистичної богеми та нариси міського побуту людей «дна». Своєю творчістю він заперечував погляди не тільки реакційного слов'янофілства, але і деяких українських критиків на те, що українська література повинна обмежуватися національною селянською темою і, як нібито «домашня», «місцева» галузь художнього слова, не досягати складних характерів, прагнень і думок міської інтелігенції. Він зробив значний внесок у процес прискореного розвитку української літератури.

Саме за широку обсервацію життя, за різноманіття та різнобарв'я людських характерів, за повнокровні опису їх соціально-побутового та природного оточення І. Франко високо цінував Нечуя-Левицького, назвавши його

«великим артистом зору». Заслугою письменника — розширення жанрових кордонів української літератури. Іван Семенович виступає як новеліст, повістяр, драматург, автор художніх, історичних та етнографічних нарисів, літературно-критичних і мистецтвознавчих статей. В його творчості відбувалося становлення і розвиток різноманітних жанрів української літератури.

Нечуй-Левицький відкриває в українській прозі нові явища пореформеної епохи: витoki формування робітничого класу, зростання буржуазних відносин. В своїх повістях Нечуй-Левицький ставив на перший план саме художньо-об'єктивне зображення народних типів. В образах селян правдивість і точність зображення поєднуються з увагою до емоційно-поетичного світу особистості і мальовничого природного середовища, з яким герої тісно пов'язані. Стиль письменника позначений нахилом до мальовничої образності, до насичених, виразних народнопоетичних епітетів і порівнянь.

Письменник набагато розширив можливості образного відображення людської психіки. Важливим елементом психологічної характеристики в його творах поряд з традиційними засобами (розповіді чи діалоги персонажів) стає динамічний портрет героя і фіксує в деталях духовну еволюцію людини під впливом життєвих подій і обставин.

Літературна спадщина Нечуя-Левицького досить велика і жанрово різноманітна: романи, повісті, оповідання, новели, нариси, гуморески, казки, драми тощо. Вони охоплюють життя всіх прошарків суспільства: селян, міщан, духовенства, творчої інтелігенції, жебраків, бурлацтва, наймитства, поміщиків тощо.

Творчість Нечуя-Левицького — це рідкісний зразок єдності ідеологічного, сюжетного, композиційного і стилістично-мовного компонентів літературного твору. Ця єдність зросла на ґрунті художнього виявлення соціальної психології певної суспільної групи. Разом з новими темами і сюжетами Іван Нечуй-Левицький створив і нову манеру письма. Він першим відійшов від етнографічної школи, збагативши реалізм української літератури новими зображальними засобами. Тільки після нього могли з'явитися Панас Мирний, Михайло Коцюбинський, Володимир Винниченко.

Список використаної літератури

1. Власенко В.О. Художня майстерність І.С. Нечуя-Левицького. — К.: Радянська школа, 1969. — 342 с.
2. Грушевський О. Сучасне українське письменство в його типових представниках: І. Левицький-Нечуй // ЛНВ. — 1907 — кн. 2 — 253 с.
3. Єфремов С. Іван Левицький (Нечуй). — К., 1925. — 143 с.

4. Іванченко Р.Г. Іван Нечуй-Левицький. — К.: Дніпро, 1980. — 543 с.
5. Іван Нечуй-Левицький // Українська мова та література. — 2000. — С. 17–28.
6. Іваненко Р.Г. Іван Нечуй-Левицький: Нарис життя і творчості. — К.: Дніпро, 1980. — 146 с.
7. Історія української літератури: У 2-х томах. — К., 1987. — Т.1. — 356 с.
8. Крутікова Ніна. У світі художньої правди і краси // І.С. Нечуй-Левицький. Твори: У 3-х томах. — К., 1988 — Т.1. — 235 с.
9. Міщук Р.С. Співець душі народної. — К.: Знання, 1987 — 246 с.
10. Нечуй-Левицький І.С. Твори в двох томах. — К., 1977 — Т.1. — 632 с.
11. Нечуй-Левицький І.С. Зібрання творів: У 10 томах. — К., 1998 — Т.Х. — 532 с.
12. Приходько І. Тема України і національної зради у творчості І. Нечуя-Левицького // Дивослово. — 2001 — № 3. — С. 48–54

УДК.821.161.2:37.017.4

Крижанівська Галина

«Рибницька російська гімназія № 1»

ВПЛИВ ХУДОЖНЬОГО СЛОВА І.С. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО НА ВИХОВАННЯ УЧНІВ

У статті розглянуто аспекти виховного впливу мови творів І.С. Нечуя-Левицького на учнів. Розглянуто проблеми, порушені у творах митця, та узагальнено духовні чесноти, які формуються в учнів під час їх аналізу.

Ключові слова: І.С. Нечуй-Левицький, творчий доробок, мова, виховний вплив, людина, особистість.

INFLUENCE OF THE ART WORD OF I.S. NECHUI-LEVITSKYI ON THE EDUCATION OF STUDENTS

The article deals with the aspects of the educational influence of the language of works of I.S. Nechui-Levitskyi on students. The problems raised in the works of the artist, and generalized skills that students formed during the analyses of them.

Key words: I.S. Nechui-Levitskyi, creative heritage, language, educational influence, person, personality.

Людина як найвища цінність є основою сучасного виховного процесу. Стан духовної культури, моральні чесноти, традиційні цінності, любов та сім'я потребують нині особливої уваги з боку нашого суспільства і школи зокрема. Тому формування морально-духовної життєвокомпетентної особистості, яка успішно самореалізується у соціумі як професіонал, сім'янин та громадянин, є метою виховання.

Найефективнішими завжди вважалися виховання на прикладах життєдіяльності батьків та змалюванні довкілля, розкриття секретів і величі рідної мови, культури, міжнародної ролі видатних здобутків її славних синів і дочок у всіх сферах світового поступу.

Одним із таких невичерпних джерел пізнання та виховного впливу на школярів є вивчення творів всесвітньовідомого класика української літератури І.С. Нечуя-Левицького. Уже понад століття його твори не перестають захоплювати, дивувати, змушують замислюватись читача. Твори, пронизані іскрометним гумором і тихим смутком, несуть у собі дивну енергетику, яка притягує вже не одне покоління і молодих, і досвідчених читачів. Вони були, є і будуть актуальними.

Мета статті — розібратися, у чому ж секрет такого благодійного й корисного впливу художнього слова письменника на молоді душі?

Івана Нечуя-Левицького по праву називають письменником-гуманістом. «Я люблю людей...» — так висловився митець про себе і про свою творчість зокрема.

І справді, твори прозаїка пронизані наскрізним гуманізмом. Порушуючи у своїх творах одвічні проблеми добра і зла, сімейних стосунків, кохання, взаємин батьків і дітей, проблему людської свободи та гідності, І.Нечуй-Левицький начебто перекидає місток із минулого в майбутнє.

Письменник засуджує жорстокість, егоїзм, дріб'язковість у стосунках між людьми, висловлює сум за людину, за її моральний занепад і самоприниження (яскравий приклад — «Кайдашева сім'я»).

Любов письменника до людини, турбота про її здоров'я втілено в образі Омеляка Кайдаша — типового українського селянина II половини XIX століття. Він працьовитий, господар і водночас затурканий, забобонний, темний, егоїстичний, байдужий до громадських справ (приклад — історія з розкопуванням горба). Омеляко втратив авторитет, коли став безперервно пиячити й пропивати у шинку зароблені гроші. Кайдаш сам розуміє

негідність такої поведінки, але нічого вдіяти вже не може («Був я Кайдаш, а тепер перевівся на маленького Кайдашця...»).

Нечуй-Левицький порушує проблему, важливу на той час і особливо актуальну на сьогодні — проблему алкоголізму як виродження чоловічої сили.

Розуміння трагедійності цього образу дає можливість формувати в учнів ціннісне ставлення до себе, формувати у підростаючої особистості вміння цінувати себе як носія духовно-душевних, фізичних та соціальних сил. Формувати ціннісне ставлення до свого фізичного «Я» — це вміння оцінювати свою зовнішність, фізичну витривалість, працездатність, вольові риси, корисні звички, здоровий спосіб життя, стан свого здоров'я та турбуватися про безпеку власної життєдіяльності.

Виховний вплив справляє також і елемент народності у літературі — епічні та ліричні форми народної поезії. Уже перші твори Нечуя-Левицького привернули увагу та інтерес читачів своїм свіжим голосом, багатством словесних барв, яскравим змалюванням картин реальної дійсності.

Невичерпним джерелом для формування його світогляду, його творчості було життя народу, усна народна творчість. Іван Нечуй-Левицький вважав, що українська література має розвиватися на народній основі, наслідувати ліризм і задушевність народної пісні. Він казав: «Українська усна народна поезія дуже видніється своїми блискучими фарбами. Вона вся закидана букетами поезії, так що тямучий український писалник, *не нагинаючись, може сміливо загібати цілі оберемки квіток і обсіпати ними свої твори*» [8; 112].

Так і робив сам повістяр. Усі його твори, ніби перлами, пересипані уривками з пісень, народними прислів'ями, приказками. Не менш важливим вважає він використання в літературі народної «мужичої» мови, яка повинна «вситатись у літературний, книжний язык, ввійти в його з м'ясом, з кістками, з жилями і зовсім переформувати його на інший, живий, народний лад» [5; 34].

І в мові героїв прози Левицького, і в мові автора ми бачимо тісне сполучення двох струменів, як-от: повсякденної народно-розмовної мови і ритмічної фольклоризованої мови.

Усі літературознавці від часу виходу твору й до наших днів відзначають багатство мови повісті «Кайдашева сім'я». Недаремно І. Нечуя-Левицького називають митцем порівняння («Які в тітки жовті ноги, неначе в нашої зозулястої курки, — сказав голосно, але ніби про себе, старший хлопчик»; «Обидві сім'ї насторочились одна проти другої, як два півні, ладні кинутись один на другого»; «У кімнаті було чисто й гарно, як у віночку») [7].

Автор широко використовує різні види усної народної творчості. Мова героїв пересипана прислів'ями та приказками, народною фразеологією («хоч сядь та й плач», «старе як мале», «не питай, бо старий будеш», «з посміху люди бувають»; «здається, що з того пива не буде дива») [7].

Майже у кожному рядку повісті можна знайти низку епітетів (солодкі меди, пахучі квіти, свята земля, прокляте сміття, ущипливі слова), метафор (Кайдашиха «розпустила на всю хату мед своїм язиком»; «Ховай, невісточко, у свою скриню, що запірвеш. *Швидко сховаєш все наше добро, ще й нас убгаєш у свою скриню*»). Трапляються й гіперболи (Мелашка виплакала всі сльози, що зібрались за всі жнива, і полила ними материн садок»), синоніми («Вона думала, все те якось перетреться, перемнеться та й так минеться») та інші художні засоби [5; 84].

Словами народних пісень розмовляють між собою закохані Лаврін та Мелашка («Я б прикрила твій слід листом. *Щоб його вітер не завіяв, піском не замів*; «*Десь ти, моя мила, з рожі та барвінку звита, що додержала мене до самого світу*») [7].

Мотря розповідає батькам про свекруху словами казки: «У мене свекруха люта змія. Ходить по хаті, полум'ям на мене дише, а з носа гонить дим кужелем. На словах, як на цимбалах грає, а де ступить, то під нею лід мерзне; а як гляне, то од очей молоко кисне» [7].

Використання народнопісенних зворотів торкається найглибших струн серця. Вивчаючи доробок письменника, ми формуємо у наших вихованців духовність.

Акцитування на використанні безцінних скарбів уснопоетичної народної творчості у мові художніх творів письменника сприяє формуванню в учнів ціннісного ставлення до людей, яке полягає в моральній активності особистості, прояві працелюбності, чуйності, правдивості, справедливості, гідності, милосердя, а також формуванню ціннісного ставлення до мистецтва, зокрема усвідомлення старшокласниками того факту, що мистецтво безпосередньо пов'язане з життям народу, його культурою.

Глибокий детальний аналіз мовлення героїв творів письменника допомагає викладачеві формувати ціннісне ставлення учнів до свого психічного «Я», виховує культуру пізнання власного внутрішнього світу — думок, намірів, станів, прагнень, переживань.

Іван Нечуй-Левицький — живописець слова, письменник-естет, закоханий у рідну природу. Його характерною рисою як художника та пейзажиста є вміння уважно спостерігати і зображувати навколишній світ у яскравій живописній манері, у чітких образах [1; 54].

Своїм творчим доробком І. Нечуй-Левицький значно збагатив зображувальні засоби художньої літератури, немов розсунув її можливості бачити й змальовувати оточення. Проза письменника відзначається багатством зорових вражень. Його світосприймання, засоби розкриття характерів досить часто пов'язані із зоровими деталями, образами, порівняннями. Усе це йде від його таланту, закоханості в рідну природу, людину. Це дало підставу І. Франку назвати письменника «великим артистом зору».

Тонко відчувуючи різноманітні кольори, багатство їх переливів, письменник створив яскраві портрети, багаті своєю різнобарвністю ландшафти. Він — майстер передавати світлотіні, чим досягає виразності образів, зримості картин. Письменник зображує і промінь світла, що пронизує темну зелень густого, темного саду («Старосвітські батюшки та матушки»), і миготіння свічок у глибині старого млина («Поміж ворогами»), і біле світло місяця, кинуте в пітьму нічного моря, і червоні та жовтогарячі смуги райдуги, що переливаються на білих гребенях хвиль.

Можна сказати, що стильова манера письменника тяжіла до поєднання реалістичної конкретності й точності в описах побуту з живописною образністю [6; 15].

Читання учнями художніх описів куточків рідної природи, заглиблення у народнопісенну канву мови творів письменника формує ціннісне ставлення до природи, здійснюючи завдання екологічного виховання, зокрема усвідомлення функцій природи в житті людини, самоцінності природи, здатності особистості гармонійно співіснувати з природою, критичну оцінку споживацько-утилітарного ставлення до природи.

Стильовою особливістю творчості письменника є також сатира і гумор, які, як нікому іншому, властиві нашому народові, його багатій творчості. Нечуй-Левицький черпав із народного життя, мов із джерельної криниці, живу силу сміху, жартів і дотепів. Із скарбниці народної мудрості він брав образні засоби для своїх творів. Тому в його оповіданнях та повістях знаходимо неперевершені зразки малювання сміхом і дотепами картин народного життя.

Гумористичній творчості Нечуя-Левицького чужі гротескні фантастичні образи, романтичне протиставлення світу мрії світові дійсності. Його сміх виникає на ґрунті реальних життєвих конфліктів і завжди прибраний у одяг самої дійсності [1; 23].

Фольклорні образи використовує І. Нечуй-Левицький і як композиційний елемент, і як засіб чіткішого змалювання певних сцен, епізодів. Так, гумористичного забарвлення набуває сцена сварки двох сімей завдяки вжитому паралелізму: «Не чорна хмара синього моря наступала, *то виступала*

Мотря з Карпом з-за своєї хати до тину. Не сиза хмара над дібровою вставала, то наближалася до тину стара видроока Кайдашиха, а за нею вибігла з хати Мелашка з Лавріном... Дві сім'ї, як дві чорні хмари, наближались одна до другої, сумно й понуро».

І вже зовсім не смішними, а гостро критичними здаються читачам описані автором сцени, коли невістка виколола око Кайдашисі, а Карпо гнався за матір'ю з дрючком і зупинився аж біля ставка, крикнучи: «Не так шкода мені матері, як шкода чобіт!»

І за описом усіх цих лише на перший погляд кумедних сцен, а насправді — сумних і навіть жахливих, ми відчуваємо біль автора за людей, які так занепали, і осуд обставин, які до цього призвели. Це і є той «сміх крізь сльози».

Дослідження природи гумору творів І.С. Нечуя-Левицького — невід'ємного елементу національної психіки — формує самосвідомість, критичне мислення учнів, змушує замислитись, якими ми є і якими повинні бути насправді.

Отже, залучаючи учнівську спільноту до читання, вивчення творів Івана Нечуя-Левицького, заглиблюючись у художню канву їхньої мови, учитель української словесності формує у школярів загальнокультурні цінності, соціально значущі риси особистості: ціннісне ставлення особистості до суспільства і держави, до мистецтва, до людей, до сім'ї, до себе.

Читаючи різні статті митця, переконуєшся, що основне в його міркуваннях зводиться до того, що школа повинна не тільки давати знання, а ще й прилучати учнів до духовного надбання народу. Вивчення мови має передбачати не лише засвоєння орфографічних та синтаксичних правил, а і любов до рідної мови, її краси та неповторності. Школа покликана розвивати культуру мовлення та культуру поведінки дітей. А спадщина митця — це велика духовна скарбниця, якою у процесі виховання учнів послуговується сучасний учитель.

Список використаних джерел

1. Власенко В. Художня майстерність І. Нечуя-Левицького. — К.: Рад. школа, 1969. — 90 с.
2. Іванченко Р.Т. Іван Нечуй-Левицький: Нарис життя і творчості. — К.: Дніпро, 1980. — 152 с.
3. Історія української літератури: У 2 т. — Т. 1 — К., 1987. — 700 с.
4. Крутікова Н.Є. Творчість І. Нечуя-Левицького. Статті та матеріали. — К.: Вид-во АН УРСР, 1961. — 248 с.

5. Матеріали до вивчення історії української літератури: У 5 т. — Т. 3. — К., 1960. — 594 с.
6. Міщук Р.С. Співець душі народної. — К., 1987. — 48 с.
7. Нечуй-Левицький І. Кайдашева сім'я. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://www.ukrlib.com.ua/books/printit.php?tid=907>
8. Походзіло М.І. Нечуй-Левицький: Літературний портрет. — К.: Дніпро, 1966. — 128 с.
9. Шавловський І.І. Вивчення творчості І.С. Нечуя-Левицького в школі: посібник для вчителів. — К., 1969. — 150 с.

УДК.372.881.111.1

Кузнецова Наталья

МОУ «Тираспольская средняя школа № 3 им. А.П. Чехова»

МЕЖПРЕДМЕТНЫЕ СВЯЗИ И ИНТЕГРАЦИЯ НА УРОКАХ АНГЛИЙСКОГО ЯЗЫКА

Статья посвящена вопросу межпредметных связей предмета «Английский язык», приводятся примеры таких связей с другими предметами школьного курса. Рассматривается проблема интегрированного урока.

Ключевые слова: межпредметные связи, целостное представление о мире, интеграция, интегрированный урок.

INTERDISCIPLINARY RELATIONSHIPS AND INTEGRATION IN ENGLISH CLASSES

The article focuses on the problem of interdisciplinary relationships of the English language subject providing examples of such relations with other school subjects. The problem of the integrated lesson is being considered in the submitted article.

Key words: interdisciplinary relationships, holistic view about the world, intergration, intergrated lesson.

Общеизвестно, что жизнь не стоит на месте, и все меняется в жизни человека и общества. Эти перемены требуют нового взгляда на все процессы бытия.

Система образования также претерпела изменения. В настоящее время происходит усовершенствование системы образования.

В период обучения в школе школьники знакомятся с все увеличивающимся объемом информации, и многие учителя сетуют на то, что знания учащихся разобщены, не имеют цельности, и ученик не может применить то, что изучил на других предметах. В свою очередь трудность преподавания заключается также в том, что программный материал распределяется неравномерно, так, например, ученикам следует усвоить степени сравнения прилагательных английского языка тогда, когда они не имеют представления об этом явлении в русском языке. Вот почему так важно не только овладение учащимися отдельными, специфическими знаниями по данному предмету, а усвоение целостной системы мира.

В процессе обучения иностранному языку ученик осваивает универсальные учебные действия (познавательные, регулятивные, коммуникативные), овладевает ключевыми компетенциями. Иностранный язык — такой предмет школьной программы, который позволяет рассмотреть вопросы, связанные со многими дисциплинами.

При изучении грамматической, словообразовательной стороны речи прослеживается связь с русским и другими языками, на каждом уроке звучат числительные в разных контекстах: как произнесение и написание даты, так и указание выполнить определенный номер упражнения, и это связь с математикой. Кроме того, программой предусмотрены темы, связанные с этим предметом, — изучение темы «Числительные». В программу обучения включены темы, которые связаны с биологией, географией, историей: «Здоровый образ жизни», «Россия», «Англо-говорящие страны», «Праздники и традиции». Во время чтения отрывков из произведений мировой литературы, а также при изучении биографии писателей осуществляется связь с предметом «Литература». Нельзя не сказать о связи иностранного языка с физическим воспитанием, так как к теме «Спорт» обращаются в разных параллелях, а физминутки проводятся на каждом уроке.

Действительно, изучение иностранного языка способствует интеграции знаний об окружающем мире, так как межпредметные связи наблюдаются практически на любом уроке.

Интегрированный урок — это особый тип урока, он объединяет несколько дисциплин при изучении одного понятия, темы. Так как перед современным образовательным процессом стоит задача дать учащимся целостное представление о всех явлениях мира, на интегрированных уроках каждый имеет возможность получить глубокие знания из разных предметов, проанализировать, вновь осмыслить изучаемый объект с точки зрения предметов, осуществляющих интеграцию на уроках. Интегрированные формы обучения

не только содействуют формированию опыта учащихся, повышают мотивацию к изучению того, что предусмотрено программой данного предмета, но и способствуют расширению кругозора.

Интегрированные уроки предполагают усвоение более высокого уровня предметных знаний, чем это происходит на традиционных уроках. Они благоприятно сказываются на развитие творческой активности, раскрытие потенциала обучающихся.

Форма подобных уроков нестандартна, и поэтому привлекает учащихся. Использование разных форм работы обеспечивает предельное внимание учеников, что повышает эффективность усвоения знаний. Проведение уроков в такой форме снижает утомляемость, перенапряжение за счет смены форм работы, связанных с каждым из представленных на уроке предметов.

Учителя, которые планируют проведение интегрированного урока, проводят огромную работу. При подготовке урока важны как постановка целей, так и выбор темы для интеграции. Такая работа носит творческий характер, так как необходимо выбрать форму интегрирования, установить связи между объединяемым материалом, последовательность материала, методы и приемы его предъявления.

В нашей школе был проведен ряд интегрированных уроков английского языка и химии, английского языка и физической культуры, английского языка и музыки.

На последнем уроке хочется остановиться. Он прошел в 6 классе. Целью данного урока было подведение итогов изучения темы «Великобритания». Логично было провести урок-путешествие. Так как урок был интегрированный, учителя предложили учащимся отправиться в путешествие по музыкальной Великобритании. Ученики получили возможность расширить свои знания о стране изучаемого языка, послушать чудесную музыку и отработать навыки, полученные на уроках английского языка, используя новую для них информацию.

Данный урок был целостным с единой структурой. Вначале прошла ролевая игра с обращением в агентство путешествий, затем «работники» агентства рассказали о городах, в которых предстоит остановиться путешествующим. По ходу устного путешествия учитель музыки предлагал новые знания об культурных объектах и событиях, связанных с посещаемым городом. В свою очередь учитель английского языка предлагал выполнить задания: ответить на вопросы, закончить предложения, заполнить пропуски слов в тексте песни. В конце урока учащиеся заполнили анкету путешественника.

В ходе урока роли учителей были продуманы заранее. Учитель музыки не только демонстрировал музыкальные иллюстрации, но и предлагал новую для школьников информацию. Это было сделано на русском языке, но русская и английская речь на уроке были сбалансированы.

Подводя итог, можно сделать вывод, что сам предмет «Иностранный язык» и темы, которые предлагаются для изучения, способствуют расширению кругозора учащихся и созданию целостного представления о мире через межпредметные связи. А интегрированный урок предоставляет благоприятные условия для освоения универсальных учебных действий, приближая процесс обучения к конкретным жизненным ситуациям.

Список использованных источников

1. Глинская, Е.А. Межпредметные связи в обучении / Е.А. Глинская, С.В. Титова. 3-е изд. — Тула: Инфо, 2007.
2. Долгова Л.А. Межпредметные связи как средство мотивации учебно-воспитательного процесса по английскому языку // «Иностранные языки в школе» № 6, 1988 г.
3. Маслыко Е.А., Бабинская П.К., Будько А.Ф., Петрова С.И. Настольная книга преподавателя иностранного языка. Справочное пособие. 8 изд. — Минск: «Вышэйшая школа», 2003.
4. Педагогическая энциклопедия: В 2 тт./ Гл. ред. В.В. Давыдов. — М: Большая Российская энциклопедия, 1993.
5. Плюхина Ю.В. Межпредметные связи на занятиях по английскому языку // Личность, семья и общество: вопросы педагогики и психологии: сб. ст. по матер. XV междунар. науч.-практ. конф. Часть I. — Новосибирск: СибАК, 2012.
6. Харисова Л.В. Межпредметные связи в процессе преподавания английского языка // Иностранные языки в школе. — № 5. — 2006.
7. Шаталова Е.А. Интегрированный урок как средство межпредметного взаимодействия [Электронный ресурс] — Режим доступа: <https://nsportal.ru/vuz/pedagogicheskie-nauki/library/2012/09/25/integrirovannyy-urok-kak-sredstvo-mezhpredmetnogo>. — Назва з екрану.

УДК.811.161. 2'37

Леонтьева Олена

Придністровський державний університет ім. Т.Г. Шевченка

СЕМАНТИЧНІ ТИПИ ІМЕННИХ ПРЕДИКАТІВ У ТВОРАХ І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

У дослідженні проведено детальний аналіз семантичних типів іменних форм предикатів, що дозволило виявити нові семантичні типи та підтипи аналізованих одиниць в сучасній українській мові. Представлений підхід значно розширює уявлення про структуру повних двоскладних речень.

Ключові слова: предикат, семантичний тип предиката, класифікація, категорія.

SEMANTIC TYPES OF NOMINAL PREDICATES IN THE WORKS OF I. NECHUI-LEVITSKY

The study carried out a detailed analysis of semantic types of nominal forms of predicates, which allowed us to identify new semantic types and subtypes of the analyzed units in the modern Ukrainian language. The presented approach significantly expands the understanding of the structure of complete two-part sentences.

Key words: predicate, semantic type of predicate, classification, category.

Іменні предикативні конструкції — це одні з найчастотніших синтаксичних структур сучасної української мови, а аналіз їхніх семантичних та функційних особливостей є важливим аспектом вивчення речення та його складових компонентів. На сучасному етапі розвитку синтаксичної науки питання семантичної класифікації іменних предикатів досі лишається відкритим через відсутність загальноприйнятих чітких критеріїв їх диференціації та системності у їхньому аналізі.

У шкільних підручниках практично не подаються теоретичні відомості про іменні речення з опущеною зв'язкою, хоча з такими конструкціями учні зустрічаються дуже часто на уроках мови та літератури. Найчастіше вони класифікуються як неповні. Такий підхід уявляється нам догматичним.

Мета дослідження — проаналізувати, систематизувати й описати семантичні типи іменного присудка в українській мові на матеріалі творів І.С. Нечуя-Левицького «Невинна» та «Без пуття».

Семантикою предикатів займалися видатні українські та зарубіжні лінгвісти Н.Д. Арутюнова, Г. Брінкманн, І.Р. Вихованець, М.О. Вінтонів, А.П. Загнітко, Г.О. Золотова, О.Г. Межов, М.В. Мірченко, О.В. Падучева, Г.В. Ситар, М.І. Степаненко, О.П. Сулима, У.Л. Чейф та інші.

Запропонована у статті класифікація детермінована низкою формальних ознак: якісна характеристика частини мови, яка виконує функції опорного

слова складу предиката, лексико-граматичний розряд та граматична форма, відображення зв'язків і явищ об'єктивної дійсності, порядок слів у реченні, наявність паузи, демаркаційна лінія, характер логічного наголосу, а також вхождення речення до синонімічного ряду.

Характеристика суб'єкта у плані включення його до класу об'єктів:

- за біологічною систематикою: *А я амфібія*;
- за приналежністю до певного соціального, релігійного, культурного напрямку: *Ти декадент. Я в дечому буддист*;
- за родинними стосунками: *Я не мати Павлуся*.

Іноді у межах одного речення І.С. Нечуй-Левицький апелює не тільки до предикатів включення, а й до предикатів виключення суб'єкта з класу однотипних об'єктів, реперзентуючи більш контрастну та експресивну характеристику суб'єкта: *Це не твій тато, а кат для тебе й для мене. Ти ж, серце Настусю, не панич, а панна*.

2. За способом установлення певної якості або властивості виділяємо предикати зовнішньої та внутрішньої характеристики суб'єкта.

Предикати зовнішньої характеристики презентують:

- довжину суб'єкта: *Борода аж до колін*;
- колір: *Одна чурупка рожева, друга червона, третя жовта, а там далі блакитні та сині, білі*;
- смак: *Вночі ніби й цигара смачніша*.

Предикати внутрішньої характеристики суб'єкта репрезентують комунікабельність суб'єкта (*Ти таки язиката й не дерзка на язик зроду*) його позитивні (*Він був поміркована, статковита й практична людина*) та негативні риси характеру: *Його жінка була непоміркована, розтратлива*.

3. Характеристика суб'єкта за його подібністю: *Щось воно трохи підхоже до того. То були дві вдачі не тільки не схожі, але навіть супротивні одна одній, неначе люті вороги*.

З огляду на гостродискусійність проблеми диференціювання предикатів тотожності, порівняння та подібності виділяємо такі специфічні ознаки предикатів із семантикою подібності: суб'єктивність, градуїзованість, асиметричність структури, відсутність кореферентності, наявність слів-маркерів (схожий, подібний, підхожий). Порівняймо: *Ти як твоя неня*, (порівняння). *Ти — це ти. Ти — Настуся* (тотожність). *Ти й твоя неня (дуже, трохи) схожі* (подібність).

Предикати, призив'язковий компонент яких виражено фразеологізмами *волос у волос, як дві каплі води, з одного тіста, весь в та інші*, вира-

жають найвищий ступінь подібності, але не тотожності: *Вони обидві, як бачу, одним миром мазані.*

4. Предикати порівняльної семантики характеризують суб'єкт через його зближення з іншими предметами. Ідеальна схема речень із предикатом порівняння має тричленну структуру: суб'єкт речення виражає об'єкт порівняння, предикат у реченнях із компаративною семантикою презентує еталон порівняння. Основа порівняння виражає спільну ознаку, що притаманна об'єкту та еталону порівняння. За її формальною реалізацією нами були виявлені такі неповні порівняння: *Усе було ніби намальоване найсвіжішими фарбами. І чорні густі брови були ніби вимальовані на високому гладенькому чолі, і виразні уста були ніби обведені найтоншим пензлем. В його тата і в його самого кишені були неначе якісь безодні.*

5. Характеристика суб'єкта за станом. В аналізованих творах представлені онтологічні підтипи:

- екзистенційно-функціональний стан: *Лампи були позасвічувані. Факетон вже поданий. Вона вже в домовині;*

- людина та її фізичний стан: загальне самопочуття людини: *Ти слаба! Я здоровісінька, як і ви обидві;*

- зовнішній вияв фізичного стану суб'єкта: *Вона була бліда, неначе смерть. Чоло гаряче, неначе розпечене, і якийсь сухе;*

- інтелектуальний стан: *Невже ж таки я такий нетяма. В його зроду голова була не без тями. Ти й розумна в дечому, а в дечому дурніша од курки;*

- характеристика суб'єкта за віком: *Ти ще така молода. Як твоя мама була молода!;*

- людина та її емоційна сфера (стан радості або печалі): *І вони обоє були дуже й дуже щасливі... Ви обидві безщасні люди. Вони обоє були в чарах кохання, неначе в золотих шатах;*

- психічний стан суб'єкта: *Вони обоє з якоюсь ганжею в голові. Я божевільний! Настуся була зроду істерична й трохи психопатка;*

- стан діяльності суб'єкта-істоти: *Я в такому клопоті. Теперечки ми в курзі чистих мрій;*

- стан природи: *Усі лідники в квітках!*

6. Характеристика суб'єкта в плані його приналежності визначеній особі: *Ти навіки моя, а я навіки твій.*

7. Присудки зі значенням локальності можуть позначати абстрактне (*Десь вона, здається, дуже далеко*) або конкретне місце розташування

певного суб'єкта: *От ми вже й у палаці. А за брамою якісь пишні палаци. До цього ж підтипу ми відносимо предикати, які експлікують перебування суб'єкта у якоїсь іншої особи типу: Я оце недавнечко була в Павлуся. У таких конструкціях елемент дома може бути виражений експліцитно або імпліцитно.*

8. Предикати із темпоральним значенням виражають часову характеристику суб'єкта: *Вже година пізня. В його день був уночі, а ніч була вдень.* Такі конструкції нерідко інтерпретуються науковцями як речення із нульовим предикатом (А.П. Загнітко [1; 150], С.О. Караман [2; 351], І.К. Білодід [3; 154], К.Ф. Шульжук [4; 75] та інші). Такий підхід, на нашу думку, не характеризується об'єктивністю, оскільки він заснований на ігноруванні об'єктивно існуючих процесів та явищ, що відбувається у структурі речення: демаркаційна лінія, порядок слів, інтонаційне оформлення речення, смислові акценти та комунікативна спрямованість. Смилова неповнота дієслова призводить до його десемантизації, предикативну функцію виконують компоненти групи присудка.

9. Предикати оцінки характеризують суб'єкт у плані абсолютної (*Мама була свята*) або порівняльної оцінки (*Воно багацько краще й приємніше*). Негативна оцінка, яку нерідко презентовано пейоративами (*Тітка Домаха злодійка!*).

10. Предикати відповідності/невідповідності характеризують суб'єкт за відповідністю до певних квалітативних, локальних або інших критеріїв. Суб'єкт у таких конструкціях виступає в ролі об'єкта прихованого зіставлення з певним «еталоном»: *І ти сотворений не для землі. І ти не цьогосвітня людина. Нам старим не до лиця рожеві суконьки та залицяння.*

11. Предикати кількісної семантики вербалізують визначену, невизначену та приблизну квантитативну характеристику суб'єкта, репрезентуючи його вагу, зріст, довжину, глибину, висоту, ширину, об'єм, ціну, вік або кількісне співвідношення.

Предикати визначеної кількості відображають точну квантитативну характеристику: *Настуся була в свого батька одиниця.*

Предикати невизначеної кількості експлікують експресивно-квантитативне значення великої або надмірної кількості (*А вже тієї нудьги тутечки в Києві хоч мішками бери, хоч лопатами горни! А в мене ще, на моє лихо, і довгів сила! в мене грошей повний міх*) або малої чи недостатньої кількості (*В мене грошей катма*).

Предикати приблизної кількості виражають числове значення близьке до точного: *Попів було з десять.*

12. Під категорією причетності розуміємо багатоаспектну семантичну категорію, що відображає наявність/відсутність зв'язку між суб'єктом та певним об'єктом дійсності, оцінені ним як позитивні або негативні. Предикат виступає в ролі експлікатора зв'язку між суб'єктом та об'єктом: *Це все твоя мати винна. Я невісна; їй-богу, невісна й не винна ні в чому!*

13. Предикати, що характеризують суб'єкт за його соціальним походженням: *Вона була значного, багатого роду, а він ще значнішого й багатішого.*

Прийменниковий компонент у таких предикатів остаточно втрачає своє просторове значення, на відміну від іменних форм із семантикою територіального походження.

Від предикатів походження слід відрізнити предикати із семантикою якісної характеристики: *Я чесного роду, тобто я чесна людина.* Диференційними ознаками є наявність квалітативної семантики призив'язкового компонента.

У аналізованих творах нами було виявлено та проаналізовано 13 семантичних типів іменного предиката та понад 20 семантичних відтінків. Запропонована класифікація охоплює більшість типів речень з іменним присудком. Всі вони беруть участь у вирішенні комунікативних завдань, але частотність їх вживання залежить від особливостей стилю, від характеру відображеного явища об'єктивної дійсності; від комунікативних завдань, які стоять перед текстом.

Семантична класифікація предикатів відбиває мовну картину світу, яка сегментується на окремі відрізки, представлені тим або тим смисловим типом.

Слід відмітити, що іменні предикати — це не тільки частотні синтаксичні одиниці, а й базові компоненти творення художнього образу. Глибока продуманість і філігранна обробка у процесі підбору та використання аналізованих одиниць збагачує їх розмаїттям художніх функцій, робить їх одним з найгостріших видів словесної зброї митця. Аналіз семантичних типів предикатів становить значний інтерес не тільки для розбудови синтаксичної теорії, а й для більш ґрунтового пізнання творчості І. Нечуя-Левицького як видатного майстра українського слова.

Список використаних джерел

1. Загнітко А.П. Теоретична граматики української мови: Синтаксис: монографія. — Донецьк: ДонНУ, 2001. — 662 с.

2. Караман С.О. Сучасна українська літературна мова: навч. посібник для студ. вищ. навч. закл. / за ред. С.О. Карамана. — К.: Літера ЛТД, 2011. — 560 с.
3. Сучасна українська літературна мова. Синтаксис / під ред. І.К. Білодіда. — Київ: «Наукова думка», 1972. — 516 с.
4. Шульжук К.Ф. Синтаксис української мови: Підручник. — К.: Видавничий центр «Академія», 2004. — 408 с.

УДК.37.018.1

Лозан Тетяна

Рибницька філія Придністровського державного університету
ім. Т.Г. Шевченка,
МОЗ «Рибницька українська СЗШ № 1 з г/кл. ім. Лесі Українки»

МОРАЛЬНО-ЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОДИННОГО ВИХОВАННЯ КРІЗЬ ПРИЗМУ ПОВІСТІ І.С. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «КАЙДАШЕВА СІМ'Я»

У статті розглянуто актуальну багатоаспектну проблему родинного виховання. Описані погляди І.С. Нечуя-Левицького на родинне виховання, і розкрито його значущу та провідну роль у формуванні духовних і моральних цінностей школярів під час вивчення повісті «Кайдашева сім'я».

Ключові слова: Нечуй-Левицький, родинне виховання, українська література, родинні відносини.

ETHICAL AND MORAL PROBLEMS OF FAMILY EDUCATION THROUGH THE LENS OF THE STORY BY I.S. NECHUI-LEVITSKYI «KAIDASHEV FAMILY»

The article considers the current multi-aspect problem of family education. It also describes the views of I.S. Nechui-Levitskyi for family education and shows his significant and leading role in formation of the pupils' spiritual and moral values in the study of the story «Kaidashev family».

Key words: Nechui-Levitskyi, family education, Ukrainian literature, family relations.

Родинне виховання дітей завжди було й надалі залишається однією з найактуальніших проблем педагогічної науки і навчально-виховної практики. У наш час вона набула особливої актуальності. Це пояснюється тим, що за останнє десятиліття намітились тривожні тенденції, які свідчать про сімейну кризу, що зачіпають як подружні, так і дитячо-батьківські відносини.

Питаннями родинного виховання займалися М. Стельмахович, О. Духнович, Г. Сковорода, Т. Шевченко, Я. Чепіга, І. Огієнко та інші. З цієї теми написано чимало книг, наукових та дослідницьких робіт. Сьогодні питання сімейного виховання розглядають такі українські науковці, як: В. Давидов, Л. Славіна, В. Семиченко, С. Яценко, А. Рацул, Т.В. Кравченко, В. Кравець, А. Фролова, Т. Кочубей, В. Федяєва, Н. Синягіна та інші. Родинне виховання з різних точок зору досліджували українські літературознавці Н. Бернадська, Г. Грабович, Г. Клочек, Р. Мовчан, В. Неділько, П. Свідер, В. Шевчук.

Реалії існуючої дійсності відображені у творах багатьох українських письменників. Родинні взаємини, як зародок моральності й духовності, каталізатор розвитку духовності підрастаючого покоління, посідають чільне місце у текстах української літератури. Адже відомо, що література акумулює загальнонаціональні надбання, показує приклади життєвої мудрості, зв'язує минуле, теперішнє і майбутнє, є своєрідною чистою душею народу, цілим світом настроїв, роздумів, сподівань та мрій.

Одним із тих письменників, який переймався проблемами родинного виховання був Іван Семенович Нечуй-Левицький. Це один із найвидатніших письменників, класиків української літератури. Його літературна спадщина містить понад п'ятдесят романів, повістей, оповідань, значну кількість науково-популярних нарисів, літературно-критичних статей, комедій та історичних драм.

Метою статті є спроба розкрити значущу і провідну роль родинного виховання як рушійної сили у формуванні духовних і моральних цінностей школярів крізь призму повісті І.С. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я».

У вступній статті до одного з видань його творів Ніна Крутікова зазначала: «В історії української реалістичної літератури творчість Івана Семеновича Нечуя-Левицького займає визначне місце... Вийшовши на українське літературне поле, Нечуй-Левицький блискуче розвинув зміст і форму невеличкого оповідання і дав перші зразки реалістичного романного жанру з сучасного життя...» [3; 5].

Чому творчість письменника і нині залишається актуальною для вивчення в шкільній програмі? Та, мабуть, тому, що українці сьогодні тягнуться до

витоків своєї душі, свого коріння, активно вирішують проблеми буття своєї нації, збереження самобутності й духовності народу. Історія, мова, народна культура, етнічна ідентичність стали невід'ємною частиною наукових розвідок.

Численні статті, нариси, рецензії, розвідки І.С. Нечуя-Левицького присвячені проблемам етнічної ідентичності, особливостям національного характеру українського народу. Проте й в художніх творах важливим став принцип, в основі якого є проблема буття нації, проблема родинного виховання.

І.С. Нечуя-Левицького вважається майстром зображення народного життя, побуту, звичаїв та обрядів українців. Зі сторінок оповідань, повістей і романів митця постають, немов живі, яскраві й виразні постаті людей з різних соціальних станів. Сьогоднішніми сучасниками оцінено видатний талант письменника, який зумів зачарувати всіх багатобарвністю, образністю, дотепним гумором. Саме І. Нечуй-Левицький одним із перших в українській літературі відтворив особливості вдачі героїв, психічний склад характерів, світосприймання і внутрішню душевну сутність [1; 12].

Шкільні програми час від часу оновлюються, але повість І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я», створена 130 років назад, завжди залишається актуальною. Недаремно цю повість називають «енциклопедією народознавства», перлиною української літератури. Адже, на думку самого І. Нечуя-Левицького, об'єктом літератури мусить бути передусім народ, селянство у всій його національній та місцевій різнобарвності... [4].

У першу чергу, повість є повчальною, оскільки формує моральні якості, розуміння про сімейні відносини. Сучасні сім'ї в ході змін, що відбуваються у світі, зазнають суттєвих трансформацій. На жаль, проблема егоїзму та жадібності в родинах стає для нас гострішою з кожним роком. Тому надзвичайно важливим є висловлювання І. Нечуя-Левицького у статті «Напутіння і навчіння для українських селян» будувати стосунки в сім'ї на основі взаєморозуміння і поваги: «В сім'ях наших селян, в домашньому їх житті часто буває така колотнеча та завсідна лайка та сварка, що життя в їх хаті стає якимось пеклом, де ще за життя мучать себе і батьки, і діти, неначе в пеклі. А діти в таких сім'ях навчаються від батьків не добра і правди, а нечесності і навіть проступства, живучи і беручи зразки неадекватного і поганого життя з своїх батьків» [5; 214].

Саме таку родину зображено у повісті «Кайдашева сім'я». Використовуючи засоби гумору, коріння якого сягає в народний ґрунт, автор піддав прискіпливому аналізу причини і наслідки селянської відсталості, забобонності, роз'єднаності тощо. Боляче письменник спостерігає за руйнуванням

основ народу, селянським світовідчуттям, перемогою матеріальних цінностей над моральними і духовними. Життя українського села проходить не так, як треба, з огляду на нагальні інтереси та завдання розвитку їх суспільної самосвідомості й активності. Селяни Нечуя-Левицького переймаються лише турботами про хліб насущний, для здобуття якого дедалі частіше переступають заповіді Божі, стають далекими від ідей свого часу й духовного життя.

Крізь повість «Кайдашева сім'я» проходить контраст між світом природи і світом жалюгідних людських взаємин [6; 27]. Внаслідок суперечок і бійок за власність люди стають безжальними, дріб'язковими й жалюгідними. Побутові сцени, звичайно, викликають сміх, але сміх крізь сльози, оскільки навівають почуття суму за діяння людини, за приниження своєї особистості й моральний занепад. Кайдаші нічого не помічають у житті, окрім своїх родинних сутичок. Клаптик землі, тин, груша — це основне коло їх інтересів.

Проте, слід зазначити, що, наслідуючи давні українські родинні традиції, Кайдаші все ж таки виховували у своїх дітей повагу до старших, до матері («Ти-бо, Мотре, повинна таки поважати матір, бо мати старша в хаті, — почав навчати старий батько, — треба ж комусь порядкувати в хаті та лад давати»); повагу до гідності людини, честі, до святого хліба («Чого ж ти кидаєш ложкою нам усім у вічі? Честі не знаєш, чи що?» — сказав старий Кайдаш. «Коли хочеш сердитись, то сердься, а не кидай на святий хліб ложкою», — обізвався вперше сердито на свою жінку Карпо) [2].

Працюючи чесно і сумлінно, Кайдаші щоденною працею змогли заробити певний достаток. І в таких же традиціях вони виховували своїх синів. І хоча погляди батьків і дітей не завжди збігалися, однак серйозних суперечок вони уникали. Найстрашніше почалося після одруження Карпа з Мотрею, а посилювалось після появи третьої родини — Лавріна і Мелашки. Психологічна несумісність, боротьба за сфери впливу стають причинами щоденних побутових суперечок. Гнів і непоступливість усіх членів цієї сім'ї штовхає їх до аморальних вчинків. Деспотизм батьків викликав відчайдушний опір Карпа, який підняв руку на рідних батька і матір: «Не лізь, бо задушу, іродова душе! — крикнув Карпо та й кинувся, неначе звір, на батька й штовхнув його обома кулаками в груди. Старий Кайдаш, як стояв, так і впав навznak, аж ноги задер... неповага од сина й сором перед своїми дітьми, і гнів, і злість — все злилось до купи в його душі, запекло його в грудях так, що йому здавалось, ніби Карпо вбив його на смерть» [7; 45].

Чи не такі явища спостерігаємо сьогодні в багатьох наших родинях? Коли уважно проаналізувати себе, поведінку наших знайомих, родичів, сусідів, то можна впізнати в деяких з них теперішніх «Кайдашів». Адже не

один чоловік в наш час згубив своє життя пристрастю до горілки, як це зробив старий Кайдаш. Ми знаємо, безліч випадків, коли внаслідок цього розпадаються сім'ї, кояться злочини у нетверезому стані. Сучасне життя характеризується грубістю, черствістю, неповагою до старших, батьків. Непоодинокими є випадки самотньої старості, передчасної смерті батьків, що лежать на совісті сучасних молодих «Кайдашенків». Використання лайки, грубості, прояви обмеженості, безкультур'я стали супроводжувати молодих людей все частіше. Але не треба забувати і про ті випадки, коли батьки не бажають зрозуміти своїх дітей, не прислухаються до їхньої думки, не дають дітям самостійності, не поважають їх, як і будь-яку особистість. Усе це і спричиняє суперечки і незгоди в сучасних родинях.

Автор доводить, що безкінечні родинні сварки і бійки через дріб'язкові побутові проблеми, до яких мимоволі залучаються і діти, і дорослі лише роз'єднують всіх членів сім'ї, порушують віковічні родинні зв'язки, деморалізують і духовно збіднюють усіх учасників дріб'язкових конфліктів. Зображуючи найтемніші, найнепривабливіші сторони селянського життя, письменник не прагнув засуджувати або критикувати селян, І. Нечуй-Левицький передусім висловлював співчуття народу, не ідеалізуючи його спосіб життя, але викликаючи огиду до вчинків, не гідних людини.

Вміле тлумачення вчителем проблем родинного виховання, розкритих в повісті, дає шанс дітям навчатися на чужих помилках. Адже, тільки подивившись на конфлікти, котрі замальовуються у повісті, вони зможуть зберегти себе від подібної участі.

Підсумовуючи, можна зазначити, що повість «Кайдашева сім'я» змушує учнів переосмислити своє життя, допомагає очистити душі дітей від скверни, егоїзму та жадоби, зрозуміти, що сварками і бійками можна втратити найдорожче у родині — мир, злагоду, спокій. Таким чином, зважаючи на зростаючу родинну кризу, виникає необхідність використовувати надбаня української народної педагогіки, зафіксованої в багатьох художніх творах. Українська література є могутнім чинником, який допомагає усвідомити учням роль авторитету батьків, шанобливе ставлення школярів до родинних ідеалів, замислитися над вихованням своїх майбутніх дітей.

Список використаних джерел

1. Абрамова І.Г. Художнє трактування етнопсихологічних типів українця у прозі І.С. Нечуя-Левицького 60–80-х років ХІХ століття: Автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол.: наук. — Запоріжжя, 2002. — 25 с.

2. Зображення народного життя, побуту і звичаїв та обрядів українців у повісті І. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua> — Назва з екрану.

3. Нечуй-Левицький І. Зібрання творів: у 2 т. — Т.2. — К.: Наукова думка, 1985. — 564 с.

4. Особливості зображення українського села у повістях І. Нечуя-Левицького [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.refine.org/ua>. — Назва з екрану.

5. Побірченко Н. Питання національної освіти та виховання в діяльності українських Громад (друга половина ХІХ — початок ХХ століття): Монографія. — К.: Наук.світ, 2002. — 331с.

6. Українська література: підруч. для 10 кл. загальноосв. навч. закл. (профільний рівень) / Г.Ф. Семенюк, М.П. Ткачук, О.В. Слоньовська [та ін.]; за заг. ред. Г.Ф. Семенюка. — К.: Освіта, 2010. — 416 с.

7. Українська література (Хрестоматія) 10 клас. О.І. Борзенко. — Харків: Ранок, 2012. — 678 с.

УДК.881.161.2'373.7

Ошколуп Світлана

МОЗ «Рибницька українська СЗШ № 1 з г/кл. ім. Лесі Українки»

ФРАЗЕОЛОГІЗМИ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ: ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

У статті йдеться про лінгвістичний статус фразеологічних одиниць в українській науковій парадигмі. Висвітлено різні підходи до витлумачення обсягу фразеології та характеризуючих ознак фразеологізмів. Акцентовано увагу на проблемі диференціації та систематизації національної фразеології.

Ключові слова: фразеологія, фразеологізм, фразеологічна одиниця, стійкість, семантична неподільність, фразеологізовані речення.

PHRASEOLOGICAL UNITS OF THE MODERN UKRAINIAN LANGUAGE: PROBLEMATIC ASPECTS

The article deals with the linguistic status of phraseological units in Ukrainian scientific paradigm. It is described different approaches to the interpretation of the scope of the phraseology and

described signs of phraseology. It is accented on the problem of differentiation and systematization of national phraseology.

Key words: phraseology, phraseological unit, stability, semantic indivisibility, phraseological sentence.

Фразеологія сучасної української мови є тією галуззю мовознавства, що постійно привертає увагу дослідників, у ній найяскравіше виявляється національна специфіка мови, передається дух мови, яку витворив народ протягом віків.

Виразні семантико-стилістичні якості фразеологізмів — їх образність, картинність, жива внутрішня форма — відсвіжують мовлення, роблять його невимушеним, соковитим, містким, дотепно-влучним, що й приваблює майстрів художнього слово, журналістів, публіцистів [15; 250].

Мета статті — теоретично обґрунтувати розуміння фразеологічних одиниць в українській науковій парадигмі, акцентувати увагу на розбіжностях щодо обсягу фразеології, сутності фразеологізму та перспективі фразеологічних досліджень.

Питання про фразеологію у власне лінгвальному аспекті уперше порушив швейцарський мовознавець Ш. Баллі, відзначаючи, що сполучення утворює фразеологічну єдність, якщо слова, що входять до нього, утратили всяке самостійне значення — воно притаманне сполученню в цілому, до того ж, значення це нове, не дорівнює сумі значень його складників [3; 97]. На його думку, фразеологізм складається з декількох слів, які пишуться окремо; ці слова розташовані в певному незмінному порядку й не допускають введення будь-яких слів; жодне зі слів такого виразу не може бути замінене іншим [3; 98]. Вчений вважає, що ці ознаки є домінуючими, але їх недостатньо, оскільки трапляються фразеологізми, які «не відповідають цим трьом умовам», а «деякі слова звороту можуть бути замінені іншими». Ш. Баллі надав фразеологізмам, паралельно зі словами, статус лексичних одиниць мови, але складнішого характеру.

Фразеологія української мови була об'єктом уваги видатного українського мовознавця О.О. Потебні, який виділяв фразеологічні синоніми, активно використовував фразеологізми в епістолярії, подав дефініцію приповідки, що тепер називають «ідіомою», «фразеологічною одиницею»; розробив питання про зв'язок фразеології з історичною поетикою тощо. Численні приповідки-фразеологізми учений розглядав як образні мовні одиниці насамперед з погляду їх походження, становлення й відбиття у них життя народу [15; 34].

У ХХ ст. дослідження фразеологічної проблематики активно здійснювалося українськими науковцями, які спрямовували свою увагу на розвиток різних аспектів національної фразеології, таких як: загальна характеристика фразеології української мови та наукові основи її класифікації (М.Ф. Алефіренко, Л.А. Булаховський, М.А. Жовтобрюх, Г.М. Удовиченко та ін.); кваліфікування фразем як важливого стилістичного ресурсу української мови і в цілому експресивно-образні засоби мови творів українських письменників (Л.Г. Авксентьев, М.А. Жовтобрюх, Г.Б. Іжакевич та ін.); граматична організація, лексичний склад та лексико-граматична варіація фразеологічних одиниць (М.Т. Демський, Н.А. Москаленко.); історія, етимологія, діалектні особливості (Л.І. Батюк, В.С. Ващенко, Л.Г. Скрипник та ін.); відтворення національної фразеології адекватними лінгвістичними одиницями генетично споріднених та неспоріднених мов (А.Й. Багмут, Г.Б. Іжакевич, І.С. Олійник, та ін.); теоретичні засади фразеографії, лексикографічна характеристика та систематизація фразеологізмів (В.М. Білоноженко, В.О. Винник, А.П. Коваль, І.С. Олійник, Л.А. Юрчук та ін.).

У результаті багатоаспектних досліджень українські вчені не дійшли одностайності щодо найголовніших понять національної фразеології, зокрема критеріїв фразеологізмів, дефініції цих мовних утворень, обсягу та термінології.

Щодо обсягу фразеології у мовознавстві усталилася думка про її широке (залучають фразеологічні вирази комунікативного характеру, називаючи фразеологічними одиницями прислів'я, приказки, крилаті вислови, мовні штампи і кліше, складені терміни фразеологічного характеру; словосполучення, у яких слова загалом зберігають усі ознаки мовного знака, а одне з них актуалізує «специфічне» значення лише за умови певного дистрибутивного оточення, наголошуючи на відтворюваності й стійкості (В.С. Калашник, Ф.П. Медведєв, Л.Г. Скрипник, та ін.) та вузьке розуміння (за межі фразеології виносять усі стійкі утворення комунікативного характеру (і прислів'я, і приказки), оскільки вони нееквівалентні слову (В.М. Білоноженко, В.М. Мокієнко, О.С. Юрченко).

На думку Л.Г. Скрипник, предметом вивчення фразеології є стійкі сполучення двох і більше слів, що утворюють семантичну цілісність і відтворюються у процесі мовлення як готові словесні формули [11; 7].

У сучасних лексикографічних працях українські мовознавці як підтримують широке розуміння меж фразеології, так і звужують їх. Наприклад, О.О. Тараненко виділяє у складі фразем власне фразеологізми (біла ворона, бити байдики, душа в душу, ні риба ні м'ясо, ні пуху ні пера, як кішка з

собакою та ін.); крилаті слова (авгієві стайні, яблуко розбрату, умивати / умити руки, мати городів руських та ін.); усталені порівняння (голодний як вовк, лле як з відра, працювати як віл); дієслівно-іменникові словосполучення з частково десемантизованими дієсловами (подавати допомогу, вести війну, брати до відома) [12; 140]. Очевидним є те, що стійкість вчений вважає домінантною ознакою виділених мовних одиниць і таким чином висловлює своє бачення щодо диференціації та властивостей фразеологізмів.

Словник-довідник «Фразеологія перекладів Миколи Лукаша» охоплює українську ідіоматику, пареміологію, перифрази, тавтологічні словосполучення, усталені порівняння, традиційні формули припрошення, побажання, клятв, божби, прокльонів, каламбурні словосполучення, вирази розмовних кліше тощо, уживані в мові Лукашевих перекладів» [16; 3]. О.І. Скопенко і Т.В. Цимбалюк пояснюють, що такий добір матеріалу спертий на широке розуміння фразеології [16; 3].

Укладачі «Фразеологічного словника української мови» (1993 р.) до фразеологічних одиниць не зараховують сталі словосполучення, прислів'я, приказки, крилаті вирази, усталені порівняння, складені терміни, не фразеологізовані тавтологічні словосполучення типу з боку на бік, з місця на місце, горе гірше, смішки смішками (на відміну від таких виразів, як від рана до зорі, душа в душу, де внаслідок переосмислення утворилося фразеологічно цілісне значення). До реєстру словника не увійшли перифрастичні словосполучення типу йти на ризик (ризикувати), виявляти турботу (турбуватися), робити помилку (помилятися), а також словосполучення на зразок вовчий апетит, єгипетська робота, олімпійський покій, у яких слова зберігають усі свої ознаки, а одне із них реалізує своє значення лише в такому поєднанні. Не вважаються фразеологізмами і не вносяться до реєстру «Словника ...» службові частини мови — складні прийменники (у зв'язку з, за винятком, на відміну від), а також складені сполучники (через те що; для того щоб; в міру того щоб і под.) [17; 4].

Поширеною є думка, що фразеологізація одиниць мови пов'язана зі зрушеннями в семантичній структурі компонентів, які різною мірою, втрачаючи денотативну направленість, деактуалізуються [6; 16]. Процес становлення фразеологічної одиниці характеризується не тільки перенесенням найменування, а і зрушеннями у структурі лексичного значення компонентів, у результаті чого відбувається докорінна перебудова відповідних сем, зміщення у них ієрархічної залежності денотативних, конотативних і потенційних (віртуальних) сем, що призводить до виникнення фразеологічного значення, в основі якого лежить поняття [2; 94].

В українському мовознавстві, певною мірою опираючись на російське, встановлено такі основні критерії фразеологізмів: семантична цілісність (Л.Г. Скрипник, Г.М. Удовиченко), неперекладність іншою мовою (Л.А. Булаховський), відтворюваність (М.Ф. Алефіренко, Л.Г. Скрипник,), «надслівність» (Л.Г. Скрипник), стійкість (Л.А. Юрчук), еквівалентність слову (Б.О. Ларін, П.О. Редін), наявність не менше ніж двох повнозначних слів (М.Т. Демський), експресивність (В.М. Мокієнко, В.Д. Ужченко), проте сьогодні не можна стверджувати про систему релевантних ознак, якими характеризується фразеологізм.

Фразеологічне значення вважається одним з диференційних ознак фразеологічної одиниці, але воно є водночас і одним із найскладніших не лише у фразеології, але й у мовознавстві в цілому і належить до загальної проблеми значення.

Стійкість, неподільність і цілісність значення вважалися основними специфічними властивостями фразеологізмів, які допомагали відрізнати їх від вільних сполучень слів.

У дослідженнях більш раннього періоду стійкість визначали як відтворюваність фразеологізмів у готовому вигляді, проте відтворюються не лише фразеологізми, а й багато інших мовних одиниць.

Для ідентифікації об'єкта фразеології вживали терміни «фразеологізм», «фразеологічна одиниця», «фразема», «ідіома», «фразеосполучення», «фразеологічний вислів», «фразеологічний вираз», «стійке сполучення», «стійка сполука» тощо. Найбільш вживаними в українському мовознавстві є терміни «фразеологічна одиниця», «фразеологізм», «фразема», і ними називали стійкі мовні утворення зі специфічним значенням.

Фразеологічною одиницею називають лексико-граматичну єдність двох і більше нарізно оформлених компонентів, граматично організованих за моделлю словосполучення чи речення, яка, маючи цілісне значення, відтворюється у мові за традицією, автоматично. Фразеологічна одиниця виступає як явище соціально зумовлене, апробоване спільною свідомістю носіїв мови [11; 11]. Під фразеологізмом прийнято розуміти мовну одиницю, що виражає специфічне фразеологічне значення, створюване здебільшого внаслідок метафоричного переосмислення вільного словосполучення, і має постійний, відтворюваний за традицією склад компонентів, які втратили лексичну самостійність, а також є членом речення [17; 4].

Фраземи — це такі побудовані з окремих слів, словосполучень чи речень мовні засоби, що виконують номінативну функцію, мають значення, співвідносне з поняттям, й емоційно-експресивне забарвлення

[6; 6]. Очевидно, визначальним критерієм у такій дефініції стало розуміння автором фраземи як одиниці, що виконує номінативну функцію. М.Т. Демський акцентує увагу й на інших ознаках, зокрема: «фразема — це нарізнооформлена одиниця мови і завжди становить єдність щонайменше двох компонентів — колишніх самостійних слів (кажемо колишніх, бо слово, ставши частиною фраземи, втрачає основні ознаки слова і насамперед значення)» [6; 6].

М.Ф. Алефіренко розмежовує поняття «фразеологічна одиниця» і «фразема» таким чином: «Відповідно до існуючої мовознавчої термінології «фразеологічна одиниця» служить видовою назвою різних елементів фразеологічної підсистеми, а «фразема» — найменуванням реальних фразеологічних утворень, у яких об'єктивуються ФО» [2; 4].

В.Д. Ужченко (2007 р.) вважає, що терміни «фразеологічна одиниця», «фразеологізм», «фразема», «фразеологічний вислів» («вислів»), «фразеологічний вираз» («вираз»), «ідіома» вживаються, крім основних випадків, як рівнозначні, синонімічні найменування аналізованих одиниць мови з метою суто стилістичного їх урізноманітнення [15; 13].

Серцевиною фразеологічного складу є ідіоми — переосмислені сполучення слів, як правило, образно мотивовані. Останнє пов'язано з тим, що ми підсвідомо співвідносимо фразеологічне значення з тим образом, який постає з буквального значення фразеологічної одиниці [15; 18].

Жодне з відомих в українській лінгвістиці визначень фразеологічної одиниці не знайшло загального визнання через неможливість встановлення загальних рис, спільних для всіх фразеологізмів. Багато вчених, розуміючи їхній діалектичний характер, вважають спільними для більшості одиниць фразеологічного рівня такі диференційні ознаки, як відтворюваність, наявність фразеологічного значення, відносна постійність компонентного складу та структури, граматична категоріальність, однак ці ознаки не можна віднести до кожного фразеологізму.

Незважаючи на різні погляди українських лінгвістів на природу фразеологізмів, більшість дослідників-фразеологів схиляється до тенденції:

- 1) виділяти (як категоріальні) декілька ознак фразеологічних одиниць;
- 2) розуміти відносність цих ознак;
- 3) усвідомлювати природу фразеологізмів відповідно до аспекту дослідження (синхронічного чи діхронічного);
- 4) постійно зіставляти вільне словосполучення (речення) і фразеологічне (особливо у плані змісту), з одного боку, і слово та фразеологічну одиницю (у плані змісту і в плані вираження), з другого боку;

5) інтерпретувати властивості фразеологічних одиниць як антонімічні, діалектичні, константні й варіативні, лінгвістично абстрактні й екстралінгвістично конкретні [14; 13].

Усунути всі розбіжності щодо обсягу фразеології, вважає Я. А. Баран, можуть об'єктивні лінгвістичні критерії кваліфікування фразеологізму:

- 1) визначення словосполучення чи речення як віртуальних знаків мови;
- 2) зрушення в семантиці внаслідок переосмислення компонентів стійких словосполучень чи речень;
- 3) функціональне призначення фразеологізмів [4; 5].

Конкретизуючи специфічні особливості фразеологізмів, автор додає ще ознаки, які відрізняють їх від інших стійких словосполучень, зокрема:

- 1) процес утворення;
- 2) співвідношення між формою й змістом;
- 3) семантична структура;
- 4) сфера функціонування;
- 5) належність до системи / підсистеми [4; 5], що, на нашу думку, заслуговує уваги у подальших дослідженнях фразеології сучасної української мови.

Сьогодні національна фразеологічна наука не обмежується розв'язанням тільки проблеми визначення обсягу фразеології та ознак і властивостей фразеологізмів. Коло питань значно ширше, і серед них є ті, що сформували основні напрями роботи українських дослідників.

У сучасному мовознавстві активізуються дослідження фразеологічних засобів мови через антропологічну призму, фразеології в системі ідіостилу, культурно національної конотації, прагматики, семантики й динаміки окремих тематичних груп, фразеологічних інновацій тощо (Ю. Кохан, Л. Мельник, Л. Щербачук та ін.).

Теоретичні і практичні проблеми окремих фразеологічних мікротамакросистем були предметом спеціального дослідження у працях Ю.Ф. Прадіда. Учений провів лінгвістичний аналіз фразеологізмів на позначення психічних процесів людини з урахуванням досягнень сучасних фразеологічної та психологічної наук.

Досліджуючи фразеологізми, Ю.Ф. Прадід виділив шляхи відбиття ними національних властивостей, зокрема:

- 1) нерозчленовано, комплексно, всіма елементами, разом узятими, тобто фразеологічним значенням;
- 2) розчленовано, тобто словами-компонентами;
- 3) прототипами, оскільки генетично вільні словосполучення описують певні звичаї, традиції культури, побуту того чи іншого народу [9; 34].

Дослідження фразеології в аспекті взаємозв'язку понять «мова-культура-етнос» на українському матеріалі здійснювали Н.Д. Бабич, Л.В. Мельник, В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко та інші.

Важливо зазначити, що тривалий час об'єктом дослідження українських мовознавців були фразеологізми, еквівалентні слову чи словосполученню.

Останнім часом предметом уваги дослідників стали синтаксичні конструкції, яким властива тісна злитість компонентів. У сучасній українській мові їх кваліфікують як фразеологізовані речення [10; 178], фразеологізовані речення як один із типів нечленованих речень [8; 2], частково фразеологізовані складні речення підрядно-сурядного типу в українській мові [18; 13] та ін. В українському мовознавстві проблема фразеологізованих речень не досліджена, її порушували в контексті вивчення фразеологічних утворень у структурі складного речення діалогічного мовлення, фразеологізації речень, будови та лексичного наповнення фразеосхем складнопідрядних речень в усному мовленні, частково фразеологізованих складних речень підрядно-сурядного типу.

Фразеологізація синтаксичних одиниць спричинена дією в мові загальної тенденції до закріплення для загального використання готових синтаксичних побудов (зворотів), що найпридатніші до вираження життєво важливих понять. Характерною особливістю цього явища на синтаксичному рівні є те, що фразеологізація охоплює не слова, а схему речення. Проте чи достатньо обґрунтованими є критерії виокремлення фразеологізованих синтаксичних одиниць?

Попри зусилля українських дослідників, національна фразеологія потребує ще більшої їхньої уваги, оскільки низка проблем, що стосуються визначення фразеологізму, його категоріальних ознак, диференціації цих мовних одиниць, типології, обсягу фразеології, фразеологізації синтаксичних одиниць, на розв'язання яких було спрямовано зусилля лінгвістів кількох століть, сьогодні не має одностайного розуміння.

Список використаних джерел

1. Авксентьев Л.Г. Сучасна українська мова: Фразеологія. — Харків: Вища школа, 1983. — 137 с.
2. Алефіренко М.Ф. Теоретичні питання фразеології / М.Ф. Алефіренко. — Харків: Вища школа, 1983. — 134 с.
3. Балли Ш. Французская стилістика / Ш. Балли. — М.: Изд-во иностр. литературы, 1961. — 394 с.
4. Баран Я.А. Фразеологія у системі мови: автореф. дис. ... д-ра філол. наук: 10.02.15 — загальне мовознавство. — К., 1999. — 50 с.

5. Білоноженко В.М. Функціонування та лексикографічна розробка українських фразеологізмів / В.М. Білоноженко, І.С. Гнатюк. — К.: Наукова думка, 1989. — 154 с.
6. Демський М. Т. Українські фраземи й особливості їх творення / М.Т. Демський. — Львів: Просвіта, 1994. — 63 с.
7. Іваненко О. Складнопідрядні речення із фразеологізованою схемою будови в усному мовленні / О. Іваненко // Мовознавчий вісник [відп. ред. Г.І. Мартинова]. — Черкаси, 2006. — С. 100–106.
8. Личук М.І. Ступені фразеологізації речень: автореф. дис. ... канд. філол. наук: 10.02.01 — українська мова / М.І. Личук. — К., 2001. — 16 с.
9. Прадід Ю.Ф. Фразеологічна ідеографія (проблематика досліджень) / Ю.Ф. Прадід. — К., 1997. — 252 с.
10. Ситар Г.В. Структурні й семантичні типи синтаксичних фразеологізмів в українській мові / Г.В. Ситар // Мовознавчий вісник [відп. ред. Г. І. Мартинова]. — Черкаси, 2011. — С. 178–181.
11. Скрипник Л. Г. Фразеологія української мови / Л.Г. Скрипник. — К.: Наукова думка, 1973. — 279 с.
12. Тараненко О.О. Новий словник української мови (концепція і принципи укладання словника) / О.О. Тараненко. — К.; Кам'янець-Подільський, 1996. — 171 с.
13. Удовиченко Г.М. Словосполучення в сучасній українській мові / Г.М. Удовиченко. — К.: Наукова думка, 1968. — 227 с.
14. Ужченко В.Д. Українська фразеологія: навч. посібник / В.Д. Ужченко, Л. Г. Авксентьев. — Харків: Основа, 1990. — 167 с.
15. Ужченко В.Д. Фразеологія української мови / В.Д. Ужченко, Д.В. Ужченко. — К.: Знання, 2007. — 494 с.
16. Фразеологія перекладів Миколи Лукаша: словник-довідник / уклали О.І. Скопенко, Т.В. Цимбалюк. — К.: Довіра, 2003. — 735 с.
17. Фразеологічний словник української мови / уклад.: В.М. Білоноженко та ін. — К.: Наукова думка, 1993. — 984 с.
18. Шитик Л. Частково фразеологізовані складні речення підрядно-сурядного типу в українській мові / Л. Шитик // Українська мова. — 2013. — № 2. — С. 13–28.
19. Шульжук Н. Фразеологізовані утворення у структурі складного речення діалогічного мовлення / Наталія Шульжук // Лінгвістичні студії. — Донецьк: ДонНУ, 2000. — Вип. 6. — С. 20–23. Розгон В.В. Фразеологизмы современного украинского языка: проблемные аспекты.

УДК.82:81'38

Пазіна Наталія

Придністровський державний університет ім. Т.Г. Шевченка

МОВНІ ЗАСОБИ ТВОРЕННЯ ОБРАЗУ ЖІНКИ В ТВОРІ МАРІЇ МАТІОС «МАЙЖЕ НІКОЛИ НЕ НАВПАКИ»

Представлене наукове дослідження присвячено вивченню мовних засобів творення жіночого образу шляхом використання різних способів номінації, порівнянь, звертань, слів-означень, фразеологічних одиниць. Для аналізу обрано твір Марії Матіос «Майже ніколи не навпаки».

Ключові слова: жіночий образ, порівняння, звертання, фразеологізм.

LANGUAGE MEANS OF CREATING THE IMAGE OF A WOMAN IN THE WORK BY MARIA MATIOS «ALMOST NEVER VICE VERSA»

The presented scientific research is devoted to the study of linguistic means of creating a female image through the use of various methods of nomination, comparisons, appeals, word definitions, phraseological units. The work by Maria Matios «Almost never Vice versa» was chosen for the analysis.

Key words: female image, comparison, conversion, phraseological unit.

Вивчення національно-культурних стереотипів, пов'язаних із образом жінки в українській мові й культурі, є важливим етапом вивчення українського світосприйняття, закодованого в мові. Стереотип гарної жінки є фрагментом мовної картини світу українців.

Творча спадщина Марії Матіос вже була об'єктом зацікавлення в різних дослідженнях, таких як І. Помінчук «Лексико-семантична група на позначення фантастичних істот у творчості Марії Матіос», І. Гайдено «Функціонально-стилістичні вияви синонімів у творчості Марії Матіос».

Предметом нашого зацікавлення є мовні засоби творення образу жінки в творчій спадщині Марії Матіос (на прикладі її твору «Майже ніколи не

навпаки»). **Мета** дослідження — виявлення та опис різних мовних засобів, як-от: способи номінації, порівнянь різного типу, звертання, синонімічних назв та словотвірних варіантів, слова-означення, фразеологічні одиниці у творчості Марії Матіос (на прикладі твору «Майже ніколи не навпаки»). **Актуальність дослідження** зумовлена потребою виявлення та аналізу мовних засобів творення образу жінки у творі сучасної письменниці Марії Матіос «Майже ніколи не навпаки».

Передостання книга Марії Матіос «Майже ніколи не навпаки» завершує історично-психологічну трилогію, яку розпочала «Солодка Даруся», а далі і «Нація». За словами авторки, її нова книга про те, що може людське серце, вражене любов'ю і ненавистю, радістю і заздрістю. «Я би виокремила головну думку цієї книги, де «честь понад усе» [2; 152].

Відповідно до Великого тлумачного словника за ред. В.Т. Бусела **образ:**

1. Зовнішній вигляд кого-, чого-небудь.
2. Специфічна для літератури і мистецтва конкретно-чуттєва форма відображення дійсності.
3. Зображення якого-небудь явища через інше, конкретніше або яскравіше за допомогою мовного звороту, переносного вживання слова; троп [3; 1025].

Свідченням того, що жінка у Марії Матіос виступає в усій багатогранності є значна кількість жіночих персонажів, позначених апелятивами: назвами людей у родинних стосунках: *мама, хрещена мати, мама-небіжка, нене, вуйна, мачуха, свекруха, невістка, донька, донька-одиначка, донька-сирота, донька-відданиця, кума, похресниця, бабця, сестра-жалібниця, вдовиця*. Наприклад: «...вуйна Параска, хрещена мати, чеше її волосся та ріже словами, ніби ножами, нагостреними самим м'ясарем Стринадою» [4; 54]; назвами людей у шлюбних відносинах: *чиста дівчина, незаймана донька, молода, молодиця, молоденька, наречена, дівка, дівчина-жінка, дружина, жінка, вінчана жінка, илюбна жінка, тяжка жінка, породілля, годувальниця, любаска, невірниця, стара діва, дружка, весільна баба, цісарівна*. Наприклад: «Завтрашня молода із накрученим на дерев'яні палички волоссям ліниво снувала подвір'ям, як побита...» [4; 47]; назвами міфологічних та теонімічних істот: *Матір Божа, Богородиця, двоного чортиця, ворожка, байстриця, чортиця*. Наприклад: «...полінуєшся встати, коли другий півень запіє, припізнисися ногам дати поля — і вже, дивись, якась біда (зведениця, вдовиця, байстриця чи чортиця) перейде тобі дорогу [4; 16]; назвами

за професією: *знахарка, кухарка, повитуха, служниця, зведениця, помагальниця, корчмарева жінка*. Наприклад: «Стара рівнянська повитуха Марфа... годувати грудьми не силувала» [4; 91]; назвами жінок як гарних господарок: *газдинька, господарка, багачка*. Наприклад: «*Інші газдиньки відмовляють своїх газдів брати до рук рушницю, а вона ні*» [4; 19];

Допомагають розкрити багатогранність сприйняття чоловіком жіночого ества і звертання. Слід зауважити, що чоловік до своєї жінки звертається: *цїсарівна, кохана, вірна, дружина, жінка, наречена, невірниця, нерозумниця, серденько, душа моя, люба, голубко, пташечко, супутнице*; батько до своєї доньки — *донька, донька-одиначка, донька-сирота, донька-відданиця, котятко, мицька, золотко, ягнятко, дитина, дочко*; невістка до своєї свекрухи — *nene, мама, свекруха, мачуха, зла, мама-небіжка*; свекруха до невістки — *молода, молодиця, молоденька, наречена, жінка, дружина, дівка*. Наприклад: «*Ти моя цїсарівна... — тепер уже поважно відповідає на те Кирило.*» [4; 73]; «*А онде в дверях стодоли стоїть його котятко, мицька його маленька — дитина його єдина*» [4; 45].

Багатство репертуару жіночого іменника представлене особовими іменами героїв твору Марії Матіос: *Параска, Фіра, Єлена, Настуня, Федора, Анна, Марфа, Калина, Катерина*. Функції повних і неповних імен у художньому тексті мають різноплановий характер. З одного боку, вони передають соціальну, офіційну, неофіційну сферу їх вживання, з іншого — виражають емоції, психологічний стан персонажів. Часто авторка вдається до використання різних варіантів жіночих імен від офіційних до зменшувально-пестливих чи скорочених: *Одокія, а по-домашньому Доця, Одокійка; Василина, Василинка; Петруня, Петрусячка*. Наприклад: «— *А це ви Цютко? — Василина з несподіванки й злості ледь стрималася, щоб не назвати свою тезку Качкою. Проте назвала її так, як замолоду називають в селі кожну Васюту. Цютка. Тобто зменшеним від «Васютка»* [4; 17]. Власні жіночі імена з атрибутом прикладки у творі вказують на риси характеру героїнь: *Маринька-богодуха, Маринька-черниця*. Наприклад: *Маринька — свята душа. Тому й богодухою зветься — Богові душа її поки що не угодна* [4; 17].

Порівняно невелику, але естетично вагому групу антропонімів у творі Марії Матіос становлять жіночі прізвиська. Цей клас найменувань відзначається об'ємними характеристичними ресурсами у виділенні зовнішніх і внутрішніх ознак персонажа, вказують на внутрішні якості героя й утворені шляхом метафоричного переосмислення значення: *Маринька — Крива*

Качка, вказує на те, що жінка кульгава, *Варварчучка* — прізвисько, утворене від прізвища *Варварчук*.

Авторка вдається до використання складної гами порівнянь різного типу. Жінки порівнюються з елементами:

— флори: *цїнив її, мов квітку; як вишневий цвіт; зів'яла, як опалий лист; стелеться, як кошена трава під косою; невинна, як яблуневий цвіт у травні;*

— фауни: *як теля; наче прибудний пес; як отруєна миша в коморі; ягнятко; котятко; мицька; зозулечка; перелякана пташка; голос, що нагадує голос горлиці, пораненої в саме горло; мов крілиця; наче норовиста худобина;*

— природними об'єктами та явищами природи: *біла, як туман після дощу; тверда, мов камінь; біла, як сніг; чорна, ніби земля;*

— з іншими предметами: *здорова, як цвях;*

— з іншими людьми та теонімічними поняттями: *добріша, ніж мама; стояла, як статуя Матері Божої із сином; пазуха, як у породілі-годувальниці. Наприклад: «Петруня з опущеними додолу очима крутилася між піччю й столом кволо, як отруєна миша в коморі» [4; 7]; «Теофіла....зосталась стояти з ним посеред хати, як статуя Матері Божої з сином» [4; 85]; «Кирилові з Василюю в Павла та Доцьки дні свої доживати, хоч і псяча то кістка та Доцька» [4; 23].*

Досить часто зустрічається у творі і непрямі «приховані» порівняння, як-от: *«але четверта за рахунком її тяж була хрисловою мукою» [4; 16]; «дрижала листом і стелилася скошеною травою» [4; 23]; «А дівці вже п'ятнадцятий рік. Навіть сметана на молоці скисає, якщо її довго не збирати» [4; 46]; «Побіліла на вишневий цвіт Анна дрижала позаду старшої сестри, ... і від того вся вона скидалася на перелякану пташку» [4; 88].*

Зустрічається у тексті твору і поодинокі випадки перифраз: *запашна квітка, Гаврилове золотко (молода дівчина Петруня): «Молодий князь цюйно «купив» молоду в її тата і ... насправді радіє своїй запашній квітці?» А купив же Гаврилове золотко за безрозмірний свій маєток» [4; 47].*

Авторка сприймає жінку, як живу істоту — з плоті та крові, тому у творі містяться такі соматизми (назви частин тіла), враховуючи синонімічні назви та словотвірні варіанти лексем: *голівка, уста, губи, рот, зуби, щелепи, очі, чоло, брови, волосся, коси, лице, личко, лікоть, фігура, стан, груди, стегна*, подекуди авторка підкріплює соматизми словами-означеннями: *безсилі жіночі сльози; буйна кров; сиве волосся; розплетене волосся;*

білі патли; тендітна постать; жалісливі очі; запашне личко, натерте м'ятою та рум'янком; прудкі руки; шкарубкі поморщені руки; витривале лоно; Мариньчине серце; Мариньчина душа; мамина душа; молоде життя; грішна душа; раба Божа. Наприклад: «А Гаврило незмигну дивиться на схилену долі голівку своєї дитини — та тільки зітхає. Бо тендітна її постать залишається так само нерухомою в проїмі дверей стодоли» [4; 46].

Слід зауважити, що Марія Матіос використовує різні словотвірні варіанти: голова — голівонька, очі — оченята, руки — рученята.

Для увиразнення, найбільш точної передачі думки, надання висловлюванню емоційності та образності часто Марія Матіос використовує слова-означення, які характеризують жіночі образи: люба, мила, гарна, кохана, робітна, тиха, ласкава, ніжна, палка, тепла, дурна, чиста, непорочна, нерозпечатана, незвичайна, гола, оголена, худенька, білолиця, жіноча, жадана, щаслива, добра, молода, старша, тендітна, рум'яна, вірна, дбайлива. Значно менше означень, що негативно характеризують жіночі персонажі або вказують на наявність якихось негараздів: сліпа, старіюча, поморщена, згорблена, байдужа, чужа, негодна, бідна, нещасна, замучена, стара, дурна. Наприклад: «...жінка, яка навіть тепер, поморщена і згорблена, чорна, ніби земля, не дає спокою Олексі Німому» [4; 98].

Зафіксовано фразеологічні одиниці, що безпосередньо стосуються опису жінки: «жінка..., як фіра без дишла» [4; 98].

Слід звернути увагу і на жіночий одяг — чорна спідниця; вовняна хустка; сукенка; біла жіноча сорочка; чорний лейбик; чорна велика хустка; сорочка в неї не буденна, а мережана білим; фартух; літній кептарик; хустинка; великодня сорочка, мережана білими ружами по білому полотні. Наприклад: «...Маринька-Богодуха стояла на Варварчуковому подвір'ї — чорна, як черниця: в довгій чорній спідниці, в накинутій поверх чорного лейбика чорній великій хустці, із в'язкою жовтих свічок» [4; 47].

Таким чином, використовуючи різноманітні мовні засоби — способи номінації, порівняння, звертання, перифрази, фразеологічні одиниці у творі Марії Матіос постає образ здебільшого гарної, коханої, ласкавої, вірної, тиhoї та працьовитої жінки.

Список використаних джерел

1. Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія.

Лексикологія. Лексикографія / Навч. посіб. — К.: ВЦ «Академія», 2006. — 368 с.

2. Браеску А. Книга буття края: [про творчість М. Матіос, зокрема про її роман-драму «Солодка Даруся»] / Аркадій Браеску // Німчич — 2009. — № 2. — С. 152—154.

3. Великий тлумачний словник сучасної української мови / за ред. В.Т. Бусела. — К.: Ірпін, 2005. — 1728 с.

4. Матіос Марія. Майже ніколи не навпаки: Вид. 2-е. / Марія Матіос. — Львів: ЛА «Піраміда», 2008. — 176 с.

УДК.811.161.2'373.2

Пазіна Наталія

Придністровський державний університет ім. Т.Г. Шевченка

ЗООНІМ ЯК СКЛАДОВА ЧАСТИНА ПОРІВНЯННЯ У ПОВІСТІ І.С. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО «КАЙДАШЕВА СІМ'Я»

У представленому науковому дослідженні зроблено спробу дослідити зооніми як складові частини порівняння, за допомогою якого зображуються риси людського характеру у повісті І.С. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я». Проаналізовано доцільність використання порівнянь з компонентом зоонімом.

Ключові слова: зоонім, комаха, порівняння, птах, тварина.

ZOONYM AS A PART OF THE COMPARISONS IN THE STORY BY I.S. NECHUI-LEVITSKYI «KAIDASHEV FAMILY»

The presented research study attempts to investigate zoonym as a part of the comparisons, which portrayed human character in the story by I.S. Nechui-Levitskyi «Kaidashev family». The article analyzes the feasibility of using of the comparisons with the component of the zoonym.

Key words: zoonym, insect, comparison, bird, animal.

Загальна суть проблеми. Зооніми становлять великий прошарок символіки і використовуються з метою виділення позитивних або негативних

якостей людини за допомогою уподібнення людини тварині. Тваринам надавалося символічне значення, вони зображувалися як священні створіння, мудрі і пророчі істоти. Людина протягом віків співіснувала з тваринами, приручала їх, вивчала їхню поведінку.

Аналіз останніх досліджень. Дослідженню зоонімів присвячена вже значна кількість праць, однак вони, головним чином, досліджують зоонім у складі фразеологізмів (наприклад, праця Н.І. Панфілової «Зооніми в українській та англійських мовах у лексичному полі концепта зради»). Порівняння належать до класичних тропів, що стали предметом дослідження багатьох учених, зокрема Н.А. Широкової, Л.І. М'яснянкіної, І.К. Кучеренка, Н. П. Шаповалової, Л.В. Прокопчук.

Формулювання мети статті. Метою наукової розвідки є дослідження зоонімів як складових частин порівняння, за допомогою яких зображуються риси людського характеру. Актуальність дослідження зумовлена потребою аналізу зоонімів у складі порівнянь. Об'єктом дослідження слугувала повість І.С. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я».

Виклад основного матеріалу. *Порівнянням* [лат. *comparatio*] називається словесний вираз, у якому уявлення про зображуваний предмет конкретизується шляхом зіставлення його з іншим предметом, таким, що містить в собі необхідні для конкретизації уявлення ознаки у більш концентрованому вигляді [1; 211]. Порівняння приєднується до головного слова за допомогою компаративної зв'язки, або так званих єднальних сполучників: як, мов, немов, наче, буцім, ніби або предиката — подібний, схожий, нагадує, здається або без них.

Використання порівнянь — це одна з найхарактерніших ознак високої майстерності І.С. Нечуя-Левицького як текстотворця. Він часто вживає порівняння для змалювання художнього образу персонажів, розкриття їхнього внутрішнього світу, при виділенні особливих рис характеру героя твору, його мови, вдачі.

Більш наочно ментальність українського народу проявляється у порівняннях з компонентом-зоонімом. Тварини є ознакою багатьох людських якостей, від фізичних, і до моральних. Люди стежили за поведінкою тварин, спостерігали їх поведінку і переносили ці властивості на людину, порівнювали поведінку тварин з поведінкою людей. Ці особливості можуть позначатися як позитивними (хорообрість, відважність, працьовитість), так і негативними (боязливість, нікчемність, покірність, впертість, злість, замкнутість) мотиваційними ознаками. При використанні назв тварин у порівняннях народ частіше був схильний відзначати негативні риси, ніж позитивні.

Розгляд зооморфних символів почнемо з концептів тварина. На лексичних рівнях існують як прямі, так і переносні значення слова *тварина*: 1. Будь-яка істота на відміну від рослини чи людини 2. лайл. Груба, підла людина [2; 1233].

Так, Кайдашиху автор порівнює із змією та куркою, Омелько Кайдаш порівнюється з їжаком і йому ввижаються жаби, Мотрі приписуються риси кобили, собаки, кішки, мухи, Мелашці — риси вовчиці, риби, бджоли, а двох синів Омелька Кайдаша — Карпа та Лавріна порівнює з соколом та орлом.

В українській мові існує багато порівнянь з компонентом кобила. Основні її атрибути в українській мовній картині світу: **дурна, здорова, тобто** росла жінка, яке зіставне з українською ФО: *здорова як ногойська кобила, наприклад: Вранці буджу, буджу, кричу, кричу, а вона вивернеться на полу, здорова, як кобила, та тільки сопє...* [3; 404].

Компонентів *свиня* приписано чи не всі можливі негативні риси людини. **Свиня** — це символ бруду, матеріального і морального. *Вести себе як свиня* — непорядно, невдячно або розв'язно вести себе, не рахуючись з нормами пристойності і інтересами оточуючих, наприклад: — *Лаврінові діти лазять у город, вибачайте, як свині, й толочать огородину...* [3; 511].

Собака згідно з давніми уявленнями був символом смерті та потойбічного світу. Так, зоонім собака має як позитивні, так і негативні асоціації. З одного боку, це уособлення вірної, надійної людини, а з іншого — собака символізує злість, підступність або просто вживається цей зоонім в семантиці лайливої людини. Компонентів **собака** приписано такі риси, як відданість, брехливість, злість, наприклад: — *Ось я візьму мішка та напну тобі на голову, мов скаженій собаці, бо ти нас усіх перекусаєш* [3; 493].

Кішка символізує хитромудрість, здатність перевтілення, яснобачення, кмітливість, уважність, чуттєву красу, жіночу злість. У наявних прикладах кішці, насамперед, приписано атрибути: моторна, живуча, шкідлива, наприклад: *Половина Мотрі теліпалась на стіні, а друга половина вчепилась у бантину, як кішка, однією рукою та ліктем другої руки* [3; 489].

У світовій культурі **вовк/вовчиця** символізує знищення, голод, страх, дикість, агресію, хитрість тощо. Серед позитивних значень цього символу називають лише піклування за своїх дітей. І.С. Нечуй-Левицький саме в такому значенні використав зоонім вовчиця, наприклад: *Мелашка розлютувалась за своїх дітей, як вовчиця, кинулась до Мотрі...* [3; 511].

В українській лексичній системі риба символізує здоров'я: — *Будь же, дочко, здорова, як риба; гожа, як рожка...* [3; 441].

Вівця, ягня у багатьох народів символізує добро, неспівливість, невинність, слухняність, мовчання. Ознака боязливості позначена лексемами вівця, теля, ягня і служить основою для появи додаткових ознак — покірність, нікчемність, безпорадність. Слово теля на лексичному рівні в українській мові має переносні значення — молода, недосвідчена або неспритна людина, наприклад: — *То сватай Вівдю.... Говорить тонісінько, мов сопілка грає... — а тиха, як ягниця. Тиха, як телиця* [3; 375].

Віл є позитивним символом, що означає силу, терпіння, важку роботу, йому приписують такі атрибути: здоровий, сильний, наприклад: *В Палажки брови, як шнурочки; моргне, ніби вогнем сипне. Одна брова варта вола, другій брові й ціни нема* [3; 375].

Знайдено порівняння з твариною **тур**, де актуальними є атрибут великий, міцний — баба як тур — висока, кремезна жінка; наприклад: — *Сватай Олену Голозківну....сама дівка здорова, як тур: як іде, то під нею аж земля стугонить* [3; 376].

Основний реальний атрибут **їжака** — колючий. Ця головна особливість їжака переноситься на людину з таким волоссям: *...волосся на голові настовбурчилось і стирчало, неначе в їжака* [3; 435].

У Біблії **змія** символізує мудрість, підступність, злість, небезпечність, наприклад: *...у мене свекруха — люта змія: ходить по хаті, полум'ям на мене дише* [3; 423].

Жаба символізує диявола, розпусту, брехливість, легковажність, потворність, нечисту силу. Зі злістю асоціюється здатність у жаби голосно і неприємно квакати, ніби лаяти один одного, наприклад: *Кайдаш пішов стежкою понад ставком, з берега плигали цілими сотнями маленькі, як жаби, чортики, пірнали, знов виринали й дражнилися з його язиками* [3; 490].

Семантика концепту **птаха** впливають з міфологічних та релігійних уявлень різних народів. Пташина символіка є надзвичайно розвинутою. Птах дуже часто є символом родини, про що свідчать такі російські вислови «семейное гніздо», «она устраивает свое гнездышко», «свила гніздо»... Птах — це символ волі, безтурботності, досвідченості, обережності, працьовитості.

Символічне значення компонента **сокіл** сягає своїм корінням міфологічних сюжетів, народної казки. Зоонім сокіл його часто вживають у порівняннях: сміливий, як сокіл; вільний, нічим не обтяжений в житті, наприклад: *У мене два сини, неначе два соколи* [3; 395].

Компонент орел теж знаходимо у складі порівнянь. Орел — цар птахів, представник сили, пильності, прозорливості, благородства. Напри-

клад: На цілому світі нема таких слухняних дітей, як мої сизопері орли! [3; 396].

Компонентові **сова** приписано такі атрибути: настирлива, понура, обмежна. Вираз великі очі лежить в основі таких порівнянь: як у сови у значенні очі дуже великі, широко відкриті, наприклад: — *Коли в Химки очі, як у сови, а своїм кирпатим носом вона чує, як у небі млинці печуть* [3; 376].

Зозуля — це символ нахлібника, нероби, але більше поширена позитивна символіка зозулі — передвісниці весни, літа чи багатства. ...*щоб ти..., моя втіхо, як зозуля садочок, приголубила мою старість* [3; 394].

Моносемантичністю відзначається зоонім **курка**, що асоціюється з безвольністю, жалюгідністю, розумовою обмеженістю, наприклад: — *Які в тітки жовті ноги, неначе в нашої зозулястої курки, — сказав — голосно, але ніби про себе, старший хлопчик* [3; 439].

Концепт **комаха** має певні характеристики: маленька, проворна, беззахисна, дзижчить, кусається тощо. Самій комасі також приписують атрибути **сердита, набридлива**: укр. як муха (мухи) в спасівку — хтось злий, сердитий, уїдливи — *Мені аби була робоча, та проворна, та щоб була трохи куслива, як мухи в спасівку, — сказав Карпо* [3; 377]. Так, **муха** символізує працьовитість, хворобу, клопіт, бруд, тощо. *Невістка вешталась, наче муха в окропі, скрізь встигала* [3; 398].

У християн **бджоли** — це старанність, прагнення до порядку, чистота. Бджола — символ працьовитості, невтомності, самопожертви, вічного неспокою заради інших. — *Будь же, дочко,... робоча, як бджола, а багата, як свята земля!* [3; 441].

Таким чином, ми приходимо до висновку, що більша кількість порівнянь мала в своїй структурі зоонімний компонент. Багато з них відбивають у своїй семантичній структурі специфіку культури народу, особливості його історичного розвитку. Саме особливості світосприйняття автора впливають на те, які риси людського характеру закладені в образі тієї чи іншої тварини, рослини, предмету побуду тощо.

Список використаних джерел

1. Бондар О.І., Карпенко Ю.О., Микитин-Дружинець М.Л. Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоепія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія/ Навч.посіб. — К.: ВЦ «Академія», 2006. — 368 с.

2. Великий тлумачний словник сучасної української мови за ред. В.Т. Бусела. К.: «Ірпін»», 2005. — 1728 с.

3. Нечуй-Левицький І.С. Твори в двох томах. Т. 1. К.: «Наукова думка», 1977. — 517 с.

УДК 80

Погорелая Екатерина

Приднестровский государственный университет им. Т. Г. Шевченко

НАУЧНОЕ ИЗМЕРЕНИЕ СОВРЕМЕННОЙ ТРАЕКТОРИИ РАЗВИТИЯ СЛАВЯНСКОЙ ФИЛОЛОГИИ

В статье предпринята попытка оценить социокультурный контекст развития славянской филологии и ее научный вклад в систему современного гуманитарного знания.

Ключевые слова: лингвистический атлас, славистика, этнолингвистика, русистика, украинистика.

SCIENTIFIC DIMENSION OF THE CONTEMPORARY DEVELOPMENT TRAJECTORY OF SLAVIC PHILOLOGY

The article attempts to assess the socio-cultural context of the development of Slavic Philology and its scientific contribution to the system of modern Humanities.

Key words: linguistic Atlas, Slavic studies, ethnolinguistics, Russian studies, Ukrainian studies.

Изучение славянских языков и культур в различных аспектах является важной задачей современной науки, поскольку славянские народы составляют почти половину населения Европы, а по численности говорящих славянские языки находятся в Европе на первом месте.

С момента формирования феномена славянства славистика развивалась в двух аспектах: с одной стороны, в рамках исторической логики становления дисциплин, охватывающих многоплановость культуры славян, а с другой — в рамках социокультурной практики осуществления процессов выявления, осознания, научной рефлексии и использования знания и информации по славянским контекстам в политике, дипломатии и в национальном обра-

зовании. Причем этот второй аспект как сфера прикладного гуманитарного знания оказался более востребованным в современном обществе, т.к. именно он отражает современную практику в статусе совместных социокультурных проектов (программ) как национального, так и международного характера.

Самым мощным социокультурным проектом исследовательского характера выступают с начала XX века международные съезды славистов. Первый из них состоялся в Праге в 1929 году; один раз в пять лет они и проходят в разных городах Европы.

В работе съездов, как правило, принимают участие около тысячи славистов из сорока-пятидесяти стран мира, разделенных глубокими противоречиями, однако всегда профессиональные связи ученых сильнее политических разногласий между их странами, а наука — мощный фактор консолидации народов. Как никакой другой вид деятельности она способна, если не снимать, то существенно снижать национальные распри.

Главная цель съездов-решение проблем, которые обусловлены общностью истории славянских народов, их методология-сравнительность, историзм и типология. На съездах происходит обмен мнениями между участниками, определяются приоритетные задачи славистики, получают экспертную оценку международные исследовательские проекты, обсуждаются важные теоретические и организационные вопросы.

Уже на первых съездах были определены специфические задачи, требующие комплексного решения и взаимодействия различных гуманитарных дисциплин и коллективных усилий ученых, специализирующихся в разных областях славистики. К ним были отнесены проблемы этногенеза славян, ареальные исследования, славянский фольклор; исследование и научное издание славянской Библии, изучение эволюции церковнославянского языка, история славянских литературных языков, сравнительно-историческое изучение славянских литератур.

С тех пор в этих областях славистики сделано так много, что сегодня даже простое перечисление всех этих достижений — задача практически невыполнимая. Попытаемся выделить среди них те, которые кажутся особенно значительными. Одним из важнейших и бесспорных достижений является Общеславянский лингвистический атлас (ОЛА). Сегодня ОЛА — это вышедшие из печати одиннадцать томов карт с комментариями, в которых впервые определена территориальная стратификация многих праславянских языковых явлений, а также 26 томов серии «Общеславянский лингвистический атлас. Материалы и исследования», посвященных теоретическому обобщению опыта работы над ОЛА.

Создание ОЛА — монументальный труд международного коллектива ученых. Его подготовка осуществлялась параллельно с работой над большим количеством региональных и общенациональных лингвистических атласов славянских языков. Сегодня вся эта совокупность лингвогеографических данных обеспечивает материальные основания для обсуждения общеславянской тематики в разных ее аспектах — от праславянской эпохи до формирования современных славянских диалектов.

Завершена многолетняя работа над другим международным лингвогеографическим проектом — Общекарпатским диалектологическим атласом (ОКДА). Опубликованный в семи выпусках, атлас позволяет исследовать процессы взаимодействия и интерференции славянских и неславянских языков Карпат и смежных регионов, выявляя сходные лексико-семантические элементы в диалектах генетически близких и генетически далеких языков (карпатизмов), возникших в результате длительных контактов и многократных перекрестных заимствований, которые привели на этой территории к созданию определенной культурной и языковой общности.

В настоящее время ведется работа над Малым диалектологическим атласом балканских языков (МДАБЯ), также создаваемым международным коллективом ученых. Вышли из печати два выпуска лексической серии атласа, а также пробный выпуск, дающий общее представление о распределении грамматических и лексико-семантических явлений в балканском ареале.

С появлением этих фундаментальных диалектных атласов и достижениями лингвогеографии отдельных славянских языков обнаруживается необходимость совершенствования аппарата диахронического истолкования полученных данных. Решение этой задачи обеспечивается успехами славянской этимологии и праславянской этимологической лексикографии — прежде всего такими фундаментальными словарями, как «Этимологический словарь славянских языков».

Уникальный материал для исторической лингвогеографии славян и понимания традиционной славянской культуры дают этнолингвистические исследования. Этнолингвистика отражает давние традиции комплексного подхода к фактам славянских языков, фольклора и народного быта, целью которого является реконструкция их культурного содержания. Она позволяет сквозь призму календарной и обрядовой терминологии, а также лексики и фразеологии, связанной с мироустройством, культурой, мифологическими представлениями, воссоздать архаические пласты традиционного мировосприятия и выявить структуру, семантику и символику общеславянских фрагментов народной духовной культуры в национальных языках и культурах.

В русле этих размышлений необходимо хотя бы кратко прокомментировать сущность двух важнейших критериев, опираясь на которые можно понять всю глубину преобразований в украинской национальной языковой культуре. В этом плане следует акцентировать внимание на таких двух существенных моментах:

Во-первых, в какой степени украинский литературный язык унаследовал книжную традицию старославянского литературного языка, единого для всех славянских народов с XI по XVII вв.?!

Во-вторых, насколько разговорный украинский язык в форме простой мовы, следуя за лучшими образцами фольклорно-поэтического творчества, закрепил в себе всё многообразие диалектной речи и стал живительным источником, питающим пышную крону интонационно мелодичного литературного украинского языка?!

Несомненно, что любой национальный язык только тогда будет находиться в зените своей славы, будучи способным к многообразию стилистических и лексико-фразеологических вариантов выражения мысли, когда он будет следовать двум базовым принципам самосохранения — принципам историзма и народности. Ведь преемственность традиции не прерывается только тогда, когда язык сохраняет способность к обогащению своего лексико-фразеологического фонда новыми красками, черпая их прежде всего в устном народном творчестве.

Немыслимо, чтобы любой из славянских языков, включая украинский, мог бы добровольно отказаться от уже готовых, филигранно обработанных грамматических форм и мощного лексического фонда церковнославянского языка, который вплоть до конца XVII в. питал силы национального украинского языка и способствовал его постепенному литературному развитию с учётом особенностей многообразных жанров поэтических текстов устного народного творчества.

Знаток фольклора, отличающийся тонкостью лингвистического вкуса, Т.Г. Шевченко одним из первых сумел в своих художественных текстах возвысить словарь низовой культуры простой мовы до таких высот, что именно он стал лингвокультурологической карточкой украинского народа, воплотившего в фольклорных текстах своих песен, частушек, былин, пословиц и поговорок такую мелодичность, напевность и красоту, что даже не владеющие украинским языком чувствуют и понимают дух украинской жизни, украинского менталитета, системы украинских народных традиций и ценностей. Это и возвышает тексты Т.Г. Шевченко, превращая их в образцы, близкие по духу и букве не только украинскому, но и всем славянским

народам, которые заметно позже сверяли динамику формирования своих языков с учётом литературного опыта украинских поэтов и писателей по обработке устного народного творчества, из родников которого и рождалась удивительная мелодичность и богатство выразительных средств украинского языка. В этом историческая ценность украинского слова в текстах великого Кобзаря, которые стали восприниматься как образцовые и литературно нормированные.

Сегодня важность изучения современного состояния литературы, искусства, фольклора и особенностей языка всех четырех волн русской эмиграции были определены масштабами самих реальных процессов, катаклизмы которых способствовали оттоку славистов в XX веке в неславянские страны дальнего зарубежья. Польский исследователь Люциан Суханек предложил даже новый термин для этого набравшего силу нового научного направления; он назвал его «эмигрантология» (Краков, XII съезд славистов, 2008 г.); этот термин укоренился, и научный интерес к процессам в культуре эмигрантского творчества продолжает нарастать.

При достаточно широком охвате проблем славистики в докладах участников съезда в последние два десятилетия особенно бросается в глаза, что славистика за рубежом, и особенно в США, Западной Европе, Японии все более и более отождествляется с русистикой. С одной стороны, это хорошо, потому что в поле научного зрения зарубежных специалистов не только попадают лучшие из художественных текстов отечественной классической литературы, но в орбиту научного анализа вовлекаются и многочисленные работы современных молодых ученых. С другой стороны, в последнее время отчетливо формируется опасная тенденция падения научного интереса к литературе, языковой культуре и искусству малочисленных славянских народов.

Славистика действительно переживает сегодня не лучшие времена. Все более отчетливо просматривается тенденция к выделению русистики, которой, как правило, огромное внимание продолжает уделяться не только в России и странах СНГ, но и в эмигрантской среде исследователей, проживающих в дальнем зарубежье. Что же касается других славянских языков (западных и южных), то здесь отмечается другая тенденция — их изучают и описывают в большинстве своем только представители этих народов. И связано это, не с якобы скромными достоинствами этих культурных феноменов (языка и литературы), которые на самом деле являются образцами самой высокой художественной пробы, а с недостатком специалистов. Тревога за судьбы современной славистики артикулируется специалистами уже неоднократно: так,

на III международном съезде славистов в Праге (2005 г.) говорилось о сокращении богемистики в вузах Германии и Швейцарии — ближайших к Чехии стран; на международной конференции «Славянские языки и культуры» (Москва, 2009 г.) австрийский славист Алекс Кречмер, посвятивший свой доклад состоянию славянской филологии в университетах Западной Европы, назвал его «просто кризисным».

Проведенные в последние годы реформы филологических (также славистических) образовательных программ в вузах в разных странах в большей или меньшей степени следуют за логикой превращения славистики в науку о межкультурных взаимодействиях, хотя этого, быть может, и не видно с первого взгляда. Наряду с введением культурологического корпуса, в этих программах делается значительный акцент на практическом обучении языку, т.е. идет перерастание филологических вузов в более или менее продвинутые практические школы иностранных языков. Здесь речь идет об изучении славянских языков, литератур и культур, как иностранных и/или инославянских. Что же касается исследования и преподавания родного языка, литературы и культуры в славянских странах, то в этой отрасли славистики в меньшей степени видны признаки кризиса.

В современных условиях именно России важно не сдать своих позиций в славяноведении, сохранить свою историческую функцию мирового центра по изучению и популяризации славяноведения как уникальной научной ценности современного гуманитарного знания. В этом контексте особенно возрастает роль российской славистики, её научных институтов и вузов: это Институт славяноведения РАН — крупнейший в мире научный центр по изучению истории и культуры славянских народов, а также кафедры славянской филологии в Государственной академии славянской культуры, в Московском, Санкт-Петербургском, Российском университетах и в целом ряде ведущих университетов Украины.

УДК. 821.112.2

Товкан Тетяна

МОЗ «Дністровська СШ № 2»,

**ТВОРЧІСТЬ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО –
СПРАВЖНЯ ЕНЦИКЛОПЕДІЯ ЖИТТЯ
УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА**

І. Нечуй-Левицький майстерно спостерігав світ. Він один із небагатьох намагався зобразувати його пластично, вдало і правдиво показав соціальні суперечності кріпацької і пореформеної доби. Це його новаторство рухало українську прозу до розвитку реалізму.

Ключові слова: село, українське селянство, новаторство, повістьвання, реалізм.

LITERARY WORKS OF IVAN NECHUI-LEVITSKYI – REAL ENCYCLOPEDIA OF LIFE OF UKRAINIAN PEASANTS

I. Nechui-Levitskiy observed the world masterfully. He was one of the few who tried to portray it plastically, successfully, and truly showed the social contradictions of the serfs and post-reform days. This innovation brought Ukrainian prose to the development of realism.

Key words: village, Ukrainian peasantry, innovation, storytelling, realism.

Загальна суть проблеми. І. Нечуй-Левицький — один із найвидатніших письменників-реалістів ХІХ ст. І. Франко характеризував І. Нечуя-Левицького як великого письменника артистичного зору, велике всеобіймаюче око України [1; 374]. Це свідчить про великий діапазон творчості письменника, але найулюбленішою темою було село і селянство.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Творчість І. Нечуя-Левицького в українській літературі має велике значення. До аналізу його творчості не раз зверталися І. Франко, О. Білецький, Н. Крутикова, В. Власенко, П. Хропко. Іван Нечуй-Левицький заклав стійкий фундамент для сучасного письменства.

Метою цієї статті є показати новаторство Нечуя-Левицького у створенні зразків «оповідного» стилю, завдяки йому ми маємо можливість спостерігати детальні характеристики персонажів, представити собі описи соціального побуту, поринути в життя українського селянства: разом з його героями переживати хвилини радості і розпачу, сміятися і плакати.

Творчість І. Нечуя-Левицького особлива, тому що він є творець української класичної прози. Він спостерігав за життям простого люду, він автор гарних творів, міг успішно відбирати різні живі типи свого часу, іноді розповідав про них у жартівливому тоні. На думку І. Франка, Нечуй-Левицький відзначався поміж своїх літературних сучасників «як по красоті і плавності складу, так і по силі та живості картин, вірності рисунку та тій хватаючій за серце теплоті чуття, яка відзначається поміж російськими письменниками Тургенєва та Пом'яловського».

На своїх уроках ми звертаємо увагу учнів на те, як правдиво письменник показує картини часів панщини і характерні явища пореформеної епохи:

боротьбу за власність, за землю, на те, що стали з'являтися заміжні сільські верхівки, а також, що люди йшли на перші капіталістичні промисли і фабрики. Це — справжня енциклопедія народного соціального побуту, що постає у виразних описах, у рельєфних людських характерах [2; 5].

Розглядаючи повість «Микола Джеря», семикласники дізнаються, що цей твір є зразком антикріпосницької соціально-побутової повісті. Характеризуючи головного героя Миколу, учні доводять висновку, що він бунтар, він виражає настрої всього українського селянства. Микола Джеря є центром твору. Цей мужній, молодий хлопець — правдива, сильна натура, чесний, гордий селянин-протестант. Автор дуже яскраво і правдиво показав життя героя і його сім'ї за часи кріпацтва та після його скасування. Семикласники підводять, що це картини неволі всього українського народу того часу.

Коли Микола дізнається, що його можуть забрати у солдати, він вирішив тікати. «Піду з села, бо тяжко мені жити, — каже він дружині Нимидорі, — піду втоплюсь, об камінь розіб'юся! Нехай звірі розшарпають моє тіло, а я все-такі втечу. Все одно мені пропадуть!» Це свідчить про безвихідь селянина в умовах кріпацької неволі та панської сваволі.

«Микола Джеря» — це повість, в якій докладно і реалістично показано життя героя-селянина. Читаючи цю повість, весь час спостерігаєш гострі сутички, глибокі конфлікти замордованого селянина з навколишнім ладом дореформеного і пореформеного часу [2; 12].

Своїми творами І. Нечуй-Левицький звертає нашу увагу на портрети, характеристики, тяжку працю закатованих селян та їх мову.

На уроках учні вчать знаходити в творчості письменника порівняння фольклорного характеру, поетичні паралелізми, народнописенні звороти, завдяки чому учні спостерігають типову психологію і співчують героям-селянам.

Разом з учнями доводимо висновок, що повість «Микола Джеря» стала зразком української реалістичної прози минулого сторіччя. В цій повісті письменник показує страх і розгубленість селян у нових, незвичних умовах виробництва, а фабричні машини здаються їх уособленням ворожої сили.

Ми звертаємо увагу учнів на те, що в своїх творах Нечуй-Левицький виступає як майстер своєрідного яскравого гумору, що це характерна ознака його творчої індивідуальності.

У десятому класі школярі із задоволенням вивчають повість «Кайдашева сім'я». Вони легко і творчо підходять до інсценування цікавих смішних діалогів, у яких спостерігають гумор українських селян, обмеженість їх світогляду, забобонність. Учні розуміють, що гумор Нечуя-Левицького —

не сміх за раду сміху. Також учні виявляють, що властивою рисою гумору письменника, якщо йдеться про трудящих селян — це з'єднання сміху і суму. Кумедні сварки і бійки між двома рідними родинами учні спостерігають, як трагедію більшості селянства. Вони розуміють, що автор не наводить на вихід з цього життя, але вірить у світле майбутнє.

Підводячи висновки вивчення творчості І. Нечуя-Левицького, спонукаємо учнів до висловлення своїх думок, емоцій, просимо провести паралелі із сьогоденням. На своїх уроках стараємося, щоб учні більше працювали самостійно, тягнулися до самоосвіти. Так у своїх доповідях діти відзначали, що Нечуй-Левицький також писав драми «Маруся Богуславка», «В диму та в полум'ї», побутові комедії «На Кожум'яках», «Голодному й опеньки м'ясо», писав нариси, театральні рецензії. В цих роботах автор звертається до джерел української народної творчості, розвитку реалістичного напрямку в мистецтві.

Творчий доробок Нечуя-Левицького об'ємний і багатий як мистецька спадщина. Його складають понад п'ятдесят творів, що здебільшого вражають актуальністю піднятих у них проблем, яскравістю художніх образів, характерів, жанровою різноманітністю, багатою мовою і поетикою [3; 16].

За півстоліття творчої діяльності він написав понад п'ятдесят творів різноманітного жанру: оповідання, повісті, романи, п'єси, рецензії, статті.

Отже, Іван Нечуй-Левицький не завжди був задоволений своєю творчістю. Його головною метою було розвивати українське письменство, свого сучасника. Своїми творами він боровся за справедливість, за красу рідної мови, рідного краю. Багато що брав від Т.Г. Шевченка. Йому вдалося покращити художні розповіді. Ним зроблено перехід від оповіді героя до об'єктивної, епічної манери повісткування [4].

Він зробив висновок, що до нього письменники описували тільки світлий бік народного життя. Сам же Нечуй-Левицький, за вимогами свого часу, сказав про селянство негативне і позитивне. Цим самим він примножив реалізм, показуючи дорогу, якою і досі вдало йде сучасне письменство.

Список використаних джерел

1. Франко І.Я. Ювілей Івана Левицького // Збір. праць: [У 50 т.] / І. Франко. — К., 1982. — Т.35.
2. І.С. Нечуй-Левицький. Твори в двох томах. — Том 1 — К.: Дніпро, 1977. — 520 с.

3. Нечуй-Левицький І.С. Микола Джеря: Повісті, оповідання, нариси: для серед. та ст. шк. віку / передм. та упоряд. М.С. Грицюти; художн. М.Г. Богданець. — К.: Веселка, 1988. — 352 с.

4. Іван Нечуй-Левицький [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://alla-bahtina.blogspot.com/p/blog-page_90.html. — Назва з екрану.

УДК 821.161.2

Третяченко Алла

Придністровський державний університет ім. Т.Г. Шевченка

ПОЕТИЧНА СПАДЩИНА ВОЛОДИМИРА ЯРИНИЧА В КОНТЕКСТІ ЛІТЕРАТУРНОГО ШІСТДЕСЯТНИЦТВА

Статтю присвячено розкриттю феномена «тихої лірики» як непересічного явища в українській літературі. Проаналізовано поетичний доробок маловідомого лірика Володимира Яринича, акцентовано увагу на провідних мотивах та образах його творчості.

Ключові слова: «тиха лірика», мати, любов, Батьківщина, природа, народна творчість.

THE POETICAL HERITAGE OF VLADIMIR YARYNYCH IN THE CONTEXT OF LITERARY SIXTIETHIANNESS

The article is devoted to the research of the phenomenon of «quiet lyrics» as an original trend in Ukrainian literature. The poetic heritage of the Ukrainian lyricist Vladimir Yarynych has been analyzed, the attention is focused on the main motives and images of his oeuvre.

Key words: «quiet lyrics», mother, love, motherland, nature, folklore.

Непересічним художнім явищем в українській літературі 60–70-х рр. ХХ ст. стала мистецька течія, що отримала назву «тиха лірика».

У «Літературознавчій енциклопедії» за редакцією Ю. Коваліва знаходимо таке визначення: «„Тиха лірика“ — умовна назва ліричного струменя в українській літературі 70-х — початку 80-х років ХХ ст., що мав переважно стримане натурфілософське спрямування, характеризувався увагою до онтологічних проблем існування людини, заперечував настанови „соцреалізму“, намагаючись не конфліктувати з ним» [2; 484–485]. Автори такої лірики

зосереджують свою увагу на внутрішньому світі людини, сутності її земного існування, на духовних переживаннях й пошуках себе, власних витоків, коріння тощо.

Українська «тиха лірика» глибоко поєднала духовні народні традиції з традиціями класичної літератури. Умовно названі «тихими ліриками» поети прийшли в літературу зі своїм естетичним відчуттям й філософськими поглядами. Їхні поетичні шукання зближує єдність життєвого світовідчуття, тематичні обрії.

У національній літературі «тиха лірика» як творче явище представлена іменами В. Базилевського, В. Діденка, І. Жиленко, В. Забаштанського, П. Засенка, Н. Кашук, Г. Кириченка, А. Кичинського, В. Коржа, В. Лучука, В. Малишко, Б. Мамайсура, П. Мовчана, П. Перебийноса, В. Підпалога, Л. Талалая, Д. Чередниченка, В. Яринича та ін.

На поетичну ниву фактично одночасно митці виходили своїми дебютними творами, зокрема в цьому поетичному розмаїтті виокремлювалися збірки В. Діденка «Степовичка» (1965), В. Забаштанського «Наказ каменярів» (1960), П. Засенка «На ярмарку вітрів» (1965), Н. Кашук «Весняне пробудження» (1959), В. Коржа «Борвій» (1966), В. Лучука «Маєво» (1964), Б. Мамайсура «Чи буде шторм?» (1963), П. Перебийноса «Передчуття дороги» (1975), Д. Чередниченка «Отава» (1966), В. Яринича «Земна сповідь» (1971). Їхні вірші про довкілля та глибіню людської душі, відкриття нових життєвих істин, бентежний дух пошуків і знахідок — закономірні для творчого процесу того періоду. Літературознавець Г. Райбедюк підкреслює: «Попри яскраво виявлені риси індивідуальної мистецької манери кожного з шістдесятників, спільним для них було ненастанне прагнення прислужитися своєму народові, розкріпачити людський дух, відкрити нові сторінки в історії національної культури» [4; 25].

Володимир Яринич — один із речників «тихої лірики» українського шістдесятництва. Це рано згаслий поет із трагічною долею, життя якого обірвалося у тридцятирічному віці. Єдина збірка автора «Земна сповідь», впорядкована та редактована поетом і другом В. Підпалом, побачила світ уже після смерті митця, в 1971 році.

Значну частину книги складають поезії **любовної тематики**, становлячи третину віршового матеріалу. Мотиви кохання, ніжних почуттів у збірці звучать у творах «Ти zostалась...», «Ти коли-небудь бачила...», «Якби я був архітектором...», «Твої губи — пелюстки...», «Ти мене вже не любиш...» та ін.

Інтимна лірика митця, наповнена душевним теплом й тихим смутком, розкриває світ почуттів і пристрастей ліричного героя. У вірші «Ти зо-

сталась...» з'являються мотиви вимушеного розставання, туги за коханою. Образ очей, рук, губ коханої відзначаємо зразу в декількох віршах: «Ти вся для мене ...», «Твої губи — пелюстки...»:

*...Часом твої очі нагадують мені
Подорожник.
Прикладеш до рани —
І вже не болить [5; 33].*

Окрім того, в любовних творах звучать мотиви глибокої образи, іноді навіть розчарування в коханій:

*Моє серце запеклося...
Від твоїх занижених слів.
...А колись порівнював тебе
З Свободою на барикадах,
Не знаючи, що ображаю цим
Картину Делакруа...
І тепер я мушу просити в нього
Пробачення [5; 38].*

Мотиви надії наявні у творах «Я весь спалахую надією кожного разу, коли знову побачу тебе...», «Ще я знову прошуся в твоє серце...».

Образ жінки в ліриці В. Яринича нерозривно пов'язаний з образом матері, який ставши осердям творчості багатьох українських літераторів, змусив їх черпати натхнення зі спогадів про дитинство, рідну домівку. У поета вічна **тема матері й материнства** прочитується в ліричному втіленні ніжних і теплих почуттів автора до дорогої людини. У поезії «Материні руки — як рушник» постає образ працелюбної сільської жінки; оспівано натовлені мамині руки, які пестили і ростили дітей та внуків, оберігали від усякої біди:

*Материні руки — як коріння:
Такі ж вузлуваті і чорні
від роботи і від землі.
Материні руки — вода цілюща
Від усіх хвороб, від усяких болей.*

Материні руки — витвір мистецтва [5; 24].

Тема материнства у В. Яринича переростає в тему плинності і вічності буття, тему змінності і спадковості духовних, моральних, звичаєвих цінностей.

Світлій пам'яті батька В. Яринич присвячує поезію «Найбільший художник на землі», в якій звеличує хліборобську працю як основу життя і джерело духовного багатства людини; проголошує ідею нерозривної єдності народу з рідною землею.

Особливу роль в інтимній ліриці митця відіграє природа, яка може нести важливе емоційно-змістове навантаження — «Ти коли-небудь бачила злама-не дерево...», «Ти мене вже не любиш... І, мабуть, тому я бачу, що надворі зима», «Ти відійшла, як коротка злива у довгу спеку, і все завмерло...».

Відчуття Батьківщини у В. Яринича виростає з живого образу рідного краю, чернігівського села, річки Галки, з пісні, з далеких дитячих спогадів:

*Чорно-білі лелеки
Принесли на своїх крилах
Дитячий голос під моє вікно,
Принесли, і сіли на стару вербу
Коло моєї хати [5; 39].*

Концепт «Батьківщина» у творчості автора яскраво вербалізується через концепти «земля», «село», «хата», «лелеки», «верба», «рілля», «жито» тощо.

Крім того, є в поета ліричні твори філософської тематики, вірші на тему війни, смерті:

*Скільки губ зосталось нецільованими,
Скільки дітей зосталось ненародженими,
Скільки листя на тебе не опало
І скільки зерен не проросло... [5; 10].*

Лірика митця — це шлях глибоких духовних переживань і прозрінь, філософського єднання людського життя зі світом природи. Характерною рисою багатобарвної поезії автора є високе одухотворення й мудрість думок. Лірика В. Яринича — це радість пізнання життя, філософські міркування про людські страждання, самотність, щирість почуттів. Ліричним героєм автора в процесі збагачення духовним досвідом переосмислюються такі поняття як життя і смерть, мить і вічність, любов і зрада. А сама вся його поезія з напруженим драматизмом пізнання істини і є у світоглядному і в естетичному вимірах джерелом того великого людського почуття, що спонукає людину до сенсожиттєвого вибору.

Український письменник та перекладач А. Кацнельсон відзначав, що ліричні поезії В. Яринича «виключно людяні, художньо конденсовані, місткі, лапідарні, як і мусять бути справжні поетичні твори... Вони земні, а разом з тим і окрилені, душевно-святкові, хоч і далекі від ідилій» [3; 7]. Щодо віршового розміру творів В. Яринича критик зауважував, що «написані вони верлібром, але цей верлібр справжній: відсутність у ньому таких засобів виразності, як метричність і рима, художньо компенсується строгою

конструктивністю будови вірша, інтонаційною загостреністю та мудрістю й поетичністю самого змісту» [3; 8].

Поезія Володимира Яринича цікава з філологічної точки зору, адже митець використовує для своїх поезій найрізноманітніші форми подачі змісту. Строфічні повтори (анафори, епіфори) надають поезії В. Яринича особливого звучання, що асоціюється одночасно з фольклорно-народними глибинами й з класичним звучанням, утім, залишаючись суто авторськими відкриттями. Слід зауважити, що окремі поезії митця за ритмом і мелодикою перегукуються з народним піснями. Внутрішній мікрокосмос поета формувався на основі народної духовності, на характерних для українців засадах щирості, добра й любові, на національних звичаях та традиціях.

Список використаних джерел

1. Дзюба І. З криниці літ: У 3 т. — К.: Видав. дім «Києво-Могилянська академія», 2006 — Т. 1. — 975 с.
2. Літературознавча енциклопедія: у 2 т. / [авт.-уклад. Ю.І. Ковалів]. — К.: Академія, 2007. — Т. 2: М (Маадай-Кара)—Я (я-форма). — 624 с.
3. Кацнельсон А. Володимир Яринич // Яринич В. Земна сповідь: поезії. — К.: Рад. письменник, 1971. — 48 с. — С. 5–8.
4. Райбедюк Г. Вивчення творчості українських поетів-дисидентів: Навчально-методичний посібник. — Ізмаїл: РВВ ІДГУ, 2012. — 540 с.
5. Яринич В. Земна сповідь: поезії. — К.: Рад. письменник, 1971. — 48 с.

УДК. 881.161.2'28

Фоменко Наталія

МОЗ «Тираспольська середня школа № 3 ім. А.П. Чехова»

ТВОРИ І.С. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО ЯК ДІАЛЕКТНЕ ДЖЕРЕЛО

У статті розкрито поняття діалектів, діалектизмів та їх значення у мовному просторі, виявлення наявності середньонадніпрянських діалектів у творах І.С. Нечуя-Левицького.

Ключові слова: діалекти, діалектизми, діалектне середовище, діалектна лексика, середньонадніпрянський говір.

THE WORKS OF I. NECHUI-LEVITSKYI AS A DIALECT SOURCE

The article deals with the concept of dialects, dialecticisms and their significance in the language space, and the discovery of the existence dialects in the works of I.S. Nechui-Levitskyi.

Key words: dialects, dialectics, dialectal environment, dialectal vocabulary, middle and second language dialect.

Дослідженням мовної спадщини І.С. Нечуя-Левицького займалось чимало поколінь літературознавців, серед них І. Франко, С. Єфремов, М. Жулинський, Є. Кирилюк, М. Возняк, А. Погрібний, Т. Чубань, Т. Щербина та ін. Співвідношення мовотворчості І. Нечуя-Левицького і середньо наддніпрянського говору відображено в працях Г. Мартинової, І. Матвіяса, Г. Пашковської.

Метою нашої праці є розкрити поняття діалектів, діалектизмів, їх типи, функції, розглянути ознаки середньонаддніпрянського говору та виявити наявність середньонаддніпрянського діалекту в творах І.С. Нечуя-Левицького.

Творча спадщина Івана Семеновича Нечуя-Левицького збагатила українську літературу, а ще й значно вплинула на прискорення її розвитку. Твори Нечуя-Левицького увійшли в енциклопедію народного життя як самобутні, оригінальні, неповторні перлини не тільки української, а й світової літератури. Він добре знав і майстерно вживав у своїх творах багатогранне народно-розмовне джерело.

В навчальних закладах вивчається сучасна літературна мова. Це мова щоденного спілкування, шкільного навчання, ділових паперів, писемності, науки, культури. Відмінна її ознака — нормативність, тобто наявність загальноприйнятих правил реалізації мовної системи, дотримання яких є обов'язковим для всіх членів суспільства. Вони закріплені (кодифіковані) в граматиках, довідниках, шкільних підручниках, словниках сучасної української мови. Слід зауважити, що літературна мова постійно впливає на діалекти через школу, радіо, телебачення, пресу. Це частково руйнує традиційний говір. У свою чергу, діалектні норми впливають на літературну мову, що веде до виникнення територіальних різновидів літературної мови.

Діалектні слова нерідкі в художній літературі. Зазвичай їх використовують ті письменники, які самі родом з села, або ж ті, хто добре знайомий з народною мовою. Діалектне слово, словосполучення, конструкція, включені в художній твір для передачі місцевого колориту при описі сільсько-

го життя, для створення мовної характеристики персонажів називається діалектизмом.

Сучасному міському школяреві незрозуміла мова села, його реалії, спосіб ведення господарства, світовідчуття. Подібного роду незнання ускладнюють не тільки розуміння творів художньої літератури, а й вивчати історію.

Вивчення діалектології в школі допомагає більш глибокому розумінню літератури, культури та історії країни. Важливим є такий результат, як придбання міськими дітьми знань про українське село, традиції та звичаї, менталітет. Діалектизми допомагають розкрити місцевий колорит, особливості мовлення персонажів, насичуючи мовною експресією. Використання діалектизмів дає змогу письменникам-реалістам більш правдиво, детально, точно відобразити дійсність. Мова діалектів — це надійна основа для пізнання життя, історії народу, естетичного осмислення народного слова.

У лінгвістиці і літературознавстві існують терміни діалекти і діалектизми. «Територіальні говори, або діалекти, — це мовні одиниці, які служать засобом спілкування для колективу людей, що живуть на певній території». «Діалектизми — слова, властиві місцевим діалектам, що вживаються в складі літературної мови». Діалектизми поділяють на типи: лексичні, етнографічні, лексико-семантичні, фонетичні, словотвірні, морфологічні.

Діалектизми в літературній мові виконують такі функції:

- комунікативну;
- експресивно-виражальну;
- етнографічну;
- характерологічну;
- номінативно-стилістичну.

Фундаментом існування літературної мови І. Нечуя-Левицького виступають середньонаддніпрянські говірки. На це вплинуло те що, середньонаддніпрянські говірки були його звичайним, рідним мовним середовищем, а саме говірка с. Стеблів на Черкащині. А й ще те, що у другій половині 19 ст. ці говірки стали платформою становлення наддніпрянського варіанта української літературної мови.

У творчості великого Кобзаря середньонаддніпрянські діалекти теж знайшли відображення, а на його твори І. Нечуй-Левицький орієнтувався. А як відомо, Тарас Григорович Шевченко, вважається засновником української літературної мови.

Особливу увагу в творах І. Нечуя-Левицького звертає на себе група діалектної лексики, до цієї групи відносяться слова, які називають речі, предмети, явища, властиві групи населення, які користуються цим говором. Їх

називають етнографічними діалектизмами. Етнографізми не мають синонімів у літературній мові. До них відносяться предмети побуту, одяг, знаряддя праці, страви, тварини, рослини.

Прикладом етнографічних діалектизмів є:

1) назви одягу: *сюртук, свита, сіряк, кожушина, бриль, чемерка, очіпок, свита*;

2) назви предметів посуду, страв: *кварта, кухоль, макітра, тиква, ринка, маслянка, пампушка, мнишик, маковник*;

3) назви житлових приміщень, споруд господарського призначення: *комора, клуня, світлиця, льох, обора, тік, загорода, погріб, возовня*;

4) назви знарядь землеробства і ткацтва для того часу: *плуг, борона, рало, коса, граблі, грабки, ців, терниця, бительня, мотовило, веретено, гребінь тощо*.

Окремий шар у творах автора займає територіально маркована лексика, яка належить до нетермінологічного фонду (*безодхідно* («весь час»), *гарюкатись* («гостро перемовлятися»), *дзигарити* («голосно говорити»), *досвідчитися* («переконатися»), *дрантина* («ганчірка»), *забарка істий* («справжній»), *луччий* («кращий»), *мокрач* («болото»), *назворот* («навпаки»), *назря* («як-небудь», «наосліп»), *окромішній* («своєрідний», «особливий»), *почутити* («відчути»), *прикмічати прилюбність* («пристрасть»), *розтриюдити* («розворушити»), *ропсудити* («лякати»), *сокирницький* («тесярський»), *стямкувати* («зрозуміти»), *тосамість* («однаковість»), *угаристий* («відчайдушний»), *уявки* («наяву») та ін.)

І. Нечуй-Левицький увібрав характерні риси фонетичної системи південноукраїнського діалектного оточення. Автор намагався якомога краще зануритися в народнорозмовну основу, це вплинуло до появи в його текстах низки фонетичних територіально диференційованих елементів, що виокремлюють середньонаддніпрянський говір з-поміж інших. Так, в мові письменника на місці в закритих складах поряд зі звуком [i] фіксуються характерні для середньо-наддніпрянського говору форми з голосним [o] (*вольний, гость, воз, дом*).

Утворенню ідіолекту І.С. Нечуя-Левицького відбувалося і в середовищі типового для середньонаддніпрянських говірок явища — паралельного вживання сполук [мй] та [мн] перед рефlekсами псл*к: *В борці плавали таргани замість м'яса, але: Микола стояв коло печі і мняв ногами коноплі*.

У мовотворчості письменника є і такі характерні риси середньо-наддніпрянського говору, як втрата приголосного [в] перед голосними заднього ряду [o], [y]: (*огонь, улиця, узька, ухо*).

У творах І. Нечуя-Левицького простежується випадки руйнування опозиції [дз]: [з], звеніло, кукурудза; руйнування опозиції [дж]: [ж], похожають. Зустрічається також характерне для середньонадніпряньського говору порушення опозиції /л/: /лг/ за рахунок утрати диференційних ознак «твердість» (*горілька, килім, близька*) та «м'якість» (*білиший, біліше*).

Спостерігаються ще і приклади середньонадніпряньського говору:

- наявність займенника *такий* із приставним *о* (*отакий*);
- приголосний [и] на місці [с] у препозиції до глухого [к] в лексемі *скло* й похідних (*шклянка*);
- оглушення дзвінкого [з] у позиції перед глухими приголосними звуками (*роскидані, розкажу, роскіш*).

Мовотворчість І.С. Нечуя-Левицького пронизана любов'ю до рідного куточка, який він полюбив ще з дитинства за певучість, душевність, дивовижну природу. Створюючи свої твори, він наділяє самотнім характером своїх героїв, завдяки цьому вони становляться ближче і зрозуміліше читачеві. Спостереження мови творів І.С. Нечуя-Левицького дозволило переконатися у виразній орієнтованості творця на середньонадніпряньські діалекти, дбайливе ставлення до мови народу. При всій різноманітності методів передачі явищ місцевої говірки автором можна відзначити переважне вживання етнографічних діалектизмів та власне лексичних.

Іван Семенович Нечуй-Левицький один з талановітіших письменників другої половини 19 ст. — початку 20 ст. Мова творів письменника одне з дивних явищ української та світової літератури. Це зразок органічного сплетіння народних говорів і літературної мови.

Список використаних джерел

1. Білецький О.І. Іван Семенович Левицький (Нечуй) // О.І. Білецький. Зібрання праць: У 5 т. — К.: Наук. думка, 1965. — Т. 2. — С. 323–359.
2. Власенко В.О. Майстерність І. Нечуя-Левицького // Питання майстерності. — Д.: ДДУ, 1969. — Вип. 1. — С. 3–14.
3. Драгоманов М.П. Українське письменство 1866 — 1873 рр. // М.П. Драгоманов. Літературно-публіцистичні праці: У 2 т. — К., 1970. — Т. 1. — С. 247–301.
4. Мартинова Г.І. Лінгвістична географія правобережної Черкащини // Г.І. Мартинова. — Черкаси: Відлуння, 2000. — 265 с.
5. Матвіяс І. Відображення середньонадніпряньського говору в мові творів Івана Нечуя-Левицького. Українська мова. — 2007. — № 4. — С. 37–41.

УДК.372.881.116.12

Фоменко Наталія

МОЗ «Тираспольська середня школа № 3 ім. А.П. Чехова»

МЕТОДИЧНІ АСПЕКТИ НАВЧАННЯ ДІАЛОГІЧНОГО МОВЛЕННЯ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розкрито поняття діалогічного мовлення, представлена класифікація видів діалогу, описані типи вправ на формування навичок діалогічного мовлення.

Ключові слова: діалог, діалогічне мовлення, вправи, репліка, розвиток діалогічного мовлення.

METHODICAL ASPECTS OF DIALOGICAL SPEECH LEARNING IN THE UKRAINIAN LANGUAGE CLASSES

The article deals with the concept of dialogic speech, presents the classification of types of dialogue, describes the types of exercises for forming the skills of dialogic speech.

Key words: dialogue, dialogic speech, exercises, replica, development of dialogic speech.

Дослідженню проблеми розвитку мовлення відображено в працях методистів і педагогів: Т.В. Роговий, І.М. Верещагіній, І.А. Зимової, Є.І. Пассова, Н.І. Гез, М.В. Ляховицкая, І.Ф. Гудзик, А.П. Коваль і ін.

Основною метою загальноосвітній школі у викладанні мови є комунікативна мета, яка і визначає весь навчальний процес. Однією з основних форм мовного спілкування є діалогічна мова.

Актуальність даної теми обумовлена соціальною значимістю діалогічної мови в міжособистісної комунікації та інтересом до проблематики мовного впливу в сучасній методиці, педагогіці і лінгвістиці.

Метою нашої праці є проаналізувати стан розробки проблеми навчання діалогічного мовлення на уроках української мови в сучасній школі. Пропонуються типи вправ для розвитку навичок діалогічного мовлення.

На сучасному етапі розвитку методичної науки діалогічне мовлення розглядається як фундаментальне вміння, оволодіння яким є важливою умовою навчання мови. Під діалогічним (полілогічним) мовленням розуміють обмін висловлюваннями, що породжуються у процесі розмови між двома (кількома) співрозмовниками. Це особливий вид мовленнєвої діяльності, функції якого реалізуються у процесі безпосереднього спілкування співрозмовників у результаті послідовного чергування стимулюючих і реагуючих реплік.

У науковій літературі представлена класифікація видів діалогу: побутовий, навчальний, художній, діловий. Залежно від змістової функції діалоги можуть бути: запитально-відповідні, розповідні, полемічного характеру (діалог-суперечка, діалог-дискусія) тощо. За метою висловлювання розрізняють:

1. Побутовий діалог, що використовується у природних умовах і більше, ніж інші, насичений «розмовністю»;
2. Проблемний (діалоги на уроках, утворені проблемними запитаннями), позбавлений природності. Такий діалог носить штучний характер, і його природність залежить від індивідуальності творця.

Діалогічна мова завжди підтримується репліками або питаннями співрозмовників, всією ситуацією. Це полегшує діалог. Формування навичок діалогічного мовлення включає і такі типи вправ:

- 1) вправи на відтворення прослуханої мови і коментування окремих спостережуваних дій;
- 2) питання-відповідь вправи, спрямовані на навчання постановці питань, які потребують позитивних чи негативних відповідей (повних або усічених), підготовляють до активного діалогу;
- 3) вправи на заміну мовних зразків в діалогах і самостійне складання діалогів (мікро- і макро- діалоги):
 - а) з опорою на джерело інформації: таблиці зі зразками діалогів, ситуативні картинки (наприклад: «На прийомі у лікаря», «В гастрономі», «В транспорті»;

б) фрагменти діа- і кінофільмів, прочитані тексти.

- 4) вправи на самостійне складання зв'язкових оповідань, послідовно розкривають сюжет зображення, з елементами діалогу. В системі вправ кожне завдання має комунікативну установку, котра спрямовує увагу учнів на зміст висловлювання. У вправах, пов'язаних з виробленням навичок діалогічного мовлення, завдання формулювалися відповідно до мети навчання.

У плані методики навчання діалогічного мовлення на початковому етапі доцільно спиратися на репліки учасників діалогу. На наступному етапі навчання здійснюється перехід до більш складних форм усного наукового

спілкування (дискусія, полеміка) з використанням таких логічних прийомів, як аналіз, синтез, абстрагування, узагальнення та ін., Що вимагає певної системи вправ.

До числа лексико-синтаксичних особливостей навчального діалога-бесіди зазвичай відносять такі фактори:

- широке використання простих односкладних пропозицій з переважанням оповідних і питальних над спонукальними і оклику;
- переважне використання власне-питальних, а також можливо-питальних, (поряд з ними зустрічаються альтернативні питальні речення);
- серед складних пропозицій щодо часто використовуються складнопідрядні і особливо пропозиції модального типу;
- використання неповних речень, еліпсис, супортів (так, ні);
- присутність окремих висловлювань, в структурному та смисловому відношенні близьких до монологу.

При розробці типів вправ враховується перш за все ту обставину, що в навчальному діалозі-бесіді провідними одиницями навчання є репліки-стимули (ініціативні репліки) і репліки-реакції (реактивні репліки). Ініціативні репліки є: запит інформації, запит думки, спонукування до комунікації тощо.

Особливо важливими для навчальної бесіди є ініціативні репліки, що виражають запит інформації, доповнення інформації або висловлення власної думки.

Отже, до базових, простішим вмінням відносяться вміння запросити інформацію і повідомити інформацію у відповідь. До більш складних умінь відносяться вміння запитати думку і повідомити думку у відповідь. До найбільш складним — вміння стимулювати розвиток діалогу шляхом ініціативних реплік.

Відповідно до зазначених особливостями пропонуються і практичні завдання, які передбачають:

- 1) формування умінь реагувати (відповідати) на репліки певного типу, використовуючи властиві науковому стилю форми вираження;
- 2) формування умінь ініціювати (починати) діалог, вступати в обговорення проблем, вживаючи стилістично адекватні засоби вираження;
- 3) розвиток умінь вести діалогічне спілкування на мікро- і макрорівні, тобто будувати міні-діалоги відповідно до заданої ситуацією і розширювати їх, включаючи в обговорення додаткові питання.

Навчання діалогічного мовлення у процесі викладання мови є невід'ємною, найважливішою його частиною. Для побудови діалогічного висловлювання, як з боку учнів, так і з боку викладача повинні бути докладено

багато зусиль і проводиться ретельна підготовка. Будь-яке висловлювання має супроводжуватися аргументацією своєї думки, обґрунтованістю свого висловлювання. Процес навчання діалогу має власну, методично продуману організацію.

Список використаних джерел

1. Гойхман О.Я., Надеина Т.М. Речевая коммуникация: Инфра — М., 2001. — 269 с.
2. Калмикова Л.О. Формування мовленнєвих умінь і навичок у дітей: психолінгвістичний та лінгвометодичний аспекти: Навчальний посібник. — К.: НМЦВО, 2003. — 229 с.
3. Палихата Елеонора. Формування діалогічного мовлення учнів середніх класів // Дивослово, 1995.
4. Скалкін В.Л. Навчання діалогічному мовленню. — К.: Рад. шк., 1989. — 152 с.
5. Флоренская Т.А. Диалог в практической психологии / Т.А. Флоренская. — М.: Владос, 2001. — 201 с.

УДК.811.161.2-3

Хлопова Альона

МОЗ «Тираспольська середня школа з г/кл. № 18»

ОБРАЗ ІУДИ ІСКАРІОТА: КАНОН ТА ІНТЕРПРЕТАЦІЯ (НА МАТЕРІАЛІ ЗБІРКИ Н. КОРОЛЕВИ «ВО ДНІ ОНИ» ТА НОВОГО ЗАВІТУ)

Дана стаття є спробою осмислення образу Іуди Іскаріота, який став світовим архетипним символом зради, шляхом компаративного розгляду постаті апостола в новелістичних творах Н. Королеви та новозавітних претекстах.

Ключові слова: новела, образ Іуди, Євангеліє, канон, інтерпретація.

THE IMAGE OF JUDAS ISCARIOT: CANON AND INTERPRETATION (ON THE MATERIAL OF THE BOOK «IN THE DAYS THEY ARE» BY N. KOROLEVA AND THE NEW TESTAMENT)

This article is an attempt to comprehend the image of Judas Iscariot, which became the world archetypal symbol of betrayal, by comparative consideration of the figure of the Apostle in the short stories works written by N. Koroleva and in the New Testament pretexts.

Key words: novel, image of Judas, Gospel, canon, interpretation.

Неабияке місце на українській літературній ниві ХХ ст. займає постать Наталени Королеви. Внаслідок майстерно вмонтованих у текстуальне полотно її творів інтертекстуальних укрплень, творчість авторки є не лише високоінтелектуальною, а й духовно багатою, філософсько-заглибленою, неординарною. Тематично рівень сакралізації її доробку вражає багатством контекстуального підґрунтя, вмілим поліфонічним симбіозом традиції із новизною прочитання знаних сюжетів, тем та проблем. На думку О. Копача, книги Н. Королеви ставлять *«біжучі проблеми перед очі читачів, подають їх розв'язку у світлі християнських засад»* [4; 22].

Не можна сказати, що неповторність творчої студії Н. Королеви не намагались різноаспектно дослідити. Згадати хоча б наукові розвідки В. Антофійчука, П. Ямчука, Н. Сороки, І. Голубовської, І. Остащук, К. Буслаєва, Ю. Мельникова, І. Набитовича та багатьох інших. Проте феномен письма мисткині й досі залишається не цілковито обґрунтованим.

Ми **маємо на меті** системно проаналізувати найсуперечливіший християнський образ — образ Іуди Іскаріота — в новелістичній прозі Н. Королеви, шляхом порівняльного зіставлення суто авторського бачення постаті зрадника із викладеним у євангельському першоджерелі. Отож, за **об'єкт** дослідження ми обрали новелістичну збірку письменниці — «Во дні они», промовистий євангельський контекст якої переносить нас у епіцентр новозавітних подій. **Предметом** нашого зацікавлення стало вивчення особливостей авторської інтерпретації відомого образу відступника, шляхом компаративного зіставлення поверхнево візуального та внутрішньо прихованого єства героя у ментально-моральному зрізі.

Діапазон текстів, які присутні у прозі письменниці, відзначається широтою і розмаїттям. Проте варто зазначити, що образ Іуди Іскаріота зустрічається лише у двох новелах із тринадцяти, уміщених у збірку «Во дні они», а саме: у замальовках «У Різдва́ну ніч» та «Для справи». Однак літераторка не сліпо наслідує канонічне потрактування образу зрадника, а додає низку фактів, що цілком достовірно вмотивовують безчесний вчинок Юди. Активне використання авторкою паратекстуальних компонентів і дещо трансформоване реконструювання біблійного сюжету в новелах Н. Королеви дозволяє створити релігійно заангажований, полемічно насажений образ

евангельського зрадника. Письменниця звісно апелює до християнських претекстів, однак і вносить свої корективи в запозичену образну систему. Чи не вперше, читачеві надається можливість прослідити становлення Іуди як звичайної людини із самого дитинства, коли відбувається закладання фундаменту його ціннісно-духовних орієнтирів.

Так, у новелі «У Різдвяну ніч» авторка розповідає про родину малого Юди: матір Іхеведь, добродісна жінка, що передусім прагне виховати сина «в законі» [5; 25]; батько ж, Шимон, грабіжник й душогубець, що повсякчас спрямовує хлопця на стежку злочинства («*І от її син, все її щастя украв з-під чужого намета зарізане і приготовлене до печення ягнятко*» [5; 25]). Письменниця описує важливий епізод із життя Іуди — першу зраду хлопчика, а саме: викриття власного батька римським воякам за можливість посидіти на солдатському коні (Юда «...поглядом вказав на запхану камінням щілину за своїм лігвом» [5; 27]). За цей по-дитячому наївний, однак підступний вчинок вояк кидає малому «блискучу срібну монетку» [5; 27] «на потішення», (що звісно є завуальованим натяком на майбутнє запродання Юдою Христа за 30 срібників), тоді як матір закликає сина-одинака пророчими словами: «*А бодай же ти зависвся [...] Найзрадницьким найменням твоїм кленуть люди, аж доки стоятиме світ...*» [5; 28]. У підсумку в один день Юда власноруч прирікає батька на смерть у в'язниці й стає мимовільною причиною самогубства матері, що кидається «сторчголов у прірву» [5; 28]. Таким чином, мисткиня намагається аргументувати подальшу поведінку Юди-апостола, який, внаслідок глибокої психологічної травми в минулому, ріс морально понівеченою й духовно деградованою людиною.

Творчо реконструюючи євангельські події, Н. Королева «оперує цілим корпусом загальних і спеціальних знань про час і місце зображуваних подій» [6; 16]. Під час аналізу новели «Для справи» легко простежується рецептивна наближеність авторського тексту до новозавітного претексту. При цьому спостерігається виклад одного й того ж самого епізоду з урахуванням відомостей, викладених в Євангелії від Луки, Матвія, Марка та Іоанна. Отож, перед читачем у результаті постає всебічно висвітлений узагальнений образ зрадника, якому волею долі судилось стати боговідступником: «...знал Он [Ісус] предателя Своего» [Іоанн, 13: 11], «...да сбудется Писание: «ядущий со Мною хлеб поднял на Меня пяду свою» [Іоанн, 13: 17]. При цьому авторка використовує суголосну євангельській думку про те, що без зради Іуди, не можливе було б спасіння роду людського: «*Не вы Меня избрали, а Я вас избрал и поставил вас, чтобы*

вы шли и приносили плод...» [Іоанна, 15: 16]. Так само у новелі «Для справи» Месія реагує на пересторогу інших апостолів щодо Іуди словами: «Я знав, кого вибирав» [5; 32]. В Євангелії від Іоанна знаходимо своєрідне підтвердження цих слів: «Сын Человеческий идет по предназначению» [Лука, 22: 22], «лучше для вас, чтобы Я пошел; ибо, если Я не пойду, Утешитель не придет к вам» [Іоанн, 16: 7]. Тобто, вчинок Юди, з одного боку, розглядається як величезний злочин проти людства; а з іншого, зрада апостола трактується «як виконання вищого служіння, необхідного для спасіння світу і призначеного самим Христом» [1; 580].

На відміну від апостольських писань, для яких характерна «підкреслена інформаційність» [2; 11] оповіді, письменниця подає докладний поведінковий портрет апостола Юди, в якому жевріє іскра невдоволеності зволіканням та пустослів'ям Учителя. Сам він «мав чималий дар слова» [5; 28], був «як молоко на вогні, все б кудись втікав, усе квапиться» [5; 32]. Серце й розум його полонить єдина думка: «кому й навіщо потрібно витрачати дорожочинний час поміж каміннями по пустелях, коли треба не гаючись [...], проявити себе рішучим вчинком?!» [5; 29]. Юда відчуває огиду до будь-якого «вияву людських страждань і потворностей» [5; 30], і тому постає людиною черствою, бездушною. Заздрощі, ревності, брак віри, бажання збагачення й уславлення свого імені — ось досить не повний перелік пристрастей, що вирують всередині амбіційного апостола.

Не відходить авторка від євангельського тексту, й описуючи загибель зрадника. Однак в той час як у Новому Завіті читаємо суху замітку: «И бросив сребренники в храме, он вышел, пошел и удавился» [Матвій, 27: 5], у Н. Королеви знаходимо деталізований опис душевного стану Юди одразу після зради та безпосередньо перед смертю («Почував, як серце обкипає огидою, образою, ненавистю [...]. Скреготав зубами, кусав губи й не помічав, як солона кров цівочками заливає йому уста» [5; 33]). Підсвідомо апостол намагається відшукати собі виправдання, проте сумніви сповнюють його серце: «А що ж, як Він [Ісус] таки дійсно мав перетворити обличчя світу?...» [5; 32]. Розуміння неминучості смерті Вчителя змушує Юду поглянути на своє життя з позиції стороннього. Він — людина «без пристановища, без щастя... для себе» [5; 33], «безсилий раб», який «ніде й нічого досягти не міг» [5; 33]. Апостол не знаходить іншого виходу, як вчинити самогубство шляхом повішання. Проте галузина виявилася сухою й під тягарем тіла зламалася. Іуда летить «з гостряка на гостряк, з виступу на виступ» [5; 33], доки повністю розтовчений й розбитий не докотиться до неродючого «мертвого гончарського поля» [5; 33], яке, виходячи із Єван-

геліє від Матвія, купили первосвященики за ті срібники, що їх їм повернув зрадник розкайавшись. *«и взяли тридцать сребренников, цену Оцененного, Которого оценили сыны Израиля, И дали их за землю горшечника, как сказал мне Господь»* [Матвій, 27: 9, 10].

Не дивлячись на значну увагу авторки до проблеми духовної кризи Іуди Іскаріота, у новелах абсолютно відсутній опис сцени «таємної вечері» та наступної зрадницької засідки на горі Гетсиманській, яким неабияке місце відводиться в апостольських писаннях. *«...появился народ, а впереди его шел один из двенадцати, называемый Иуда, и он подошел поцеловать Его», «Иисус же сказал ему: Иуда! целованием ли предаешь Сына Человеческого?»* [Лука, 22: 47, 48], *«...что делаешь, делай скорее»* [Іоанн, 13: 27].

Відрізняється від євангельського й авторське бачення причини зради Юди. Якщо в Євангеліях від Матвія та Марка головним мотивом відступництва Іуди вбачаються гроші (*«Тогда один из двенадцати, называемый Иуда Искариот, пошел к первосвященникам И сказал: что вы дадите мне, и я вам предаю Его?»* Вони предложили ему тридцать сребренников» [Матвій, 26: 14, 15]), а в Євангеліях від Луки та від Іоанна — втручання нечистої сили (*«И во время вечера, когда диявол уже вложил в сердце Иуде Симонову Искариоту предать Его»* [Іоанн, 13: 2]), то у Н. Королеви підставою віроломства стало розходження поглядів учня та Вчителя. З одного боку, Юда вірить в Ісуса і його божественні сили, однак із докором й часткою заздрощів визнає обмеженість власних можливостей: *«Мы — не боги и не янголы. Звичайні римські раби — і нічого більше. Тож наша зброя [...] — не чудеса, а повстання, хитрощі, зрада і підступ»* [5; 31]. Він бачить спасіння іудейського народу не у вірі, і не в сподіваннях «царства Божого», а *«в нас самих»* [5; 31], *«Треба покладатися на дійсну силу!»* [5; 31].

Отже, зазначені новели Н. Королеви — це майстерна літературно-художня інтерпретація канонічного простору через призму абстрагування його на реальне підґрунтя. Це вдала спроба моделювання суперечливого архетипного образу зрадника, вивершеного шляхом авторського трансформування традиційного прообразу й доповненого психологічно вмотивованою переконливою аргументацією відступництва апостола.

Список використаних джерел

1. Аверинцев С. Иуда Искариот / С. Аверинцев // Мифы народов мира. Энциклопедия: В 2 т. — Т. 1. — М.: Сов. энциклопедия, 1987. — С. 580—581.

2. Антофійчук В.І. , Нямцу А.Є. Євангельські мотиви в українській літературі кінця ХІХ–ХХ ст. / В.І. Антофійчук, А.Є. Нямцу. — Чернівці: Рута, 1996. — 208 с.
3. Библия. Книги Священного Писания Ветхого и Нового Завета. — М.: Издательский совет РПЦ, 2008 г.
4. Копач О. Наталена Королева / О. Копач. — Вінніпег: Накладом УВАН, 1962. — 36 с.
5. Королева Н. Без коріння. Во дні они. Quid est veritas?: повість, роман, новели, оповідання, спогади / Наталена Королева. — Дрогобич: Відродження, 2007. — 668 с.
6. Поліщук Я. Роман як християнська легенда (Quid est veritas? Наталени Королевої) / Я. Поліщук // Слово і час. — 2010. — № 10. — С. 11–17.

УДК.372.881.116.12

Шаповал Ольга

МОЗ «Тираспольський загальноосвітній теоретичний ліцей»

ВИКОРИСТАННЯ ІНОВАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ ЯК ЗАСІБ ФОРМУВАННЯ ТВОРЧОЇ ОСОБИСТОСТІ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ ТА ЛІТЕРАТУРИ

У статті порушено актуальну проблему використання інноваційних технологій. Охарактеризовано прийоми інноваційних технологій на різних етапах уроків та безпосередньо на уроках.

Ключові слова: інноваційні технології, навчальний процес, форми роботи.

THE USE OF INNOVATIVE TECHNOLOGIES AS A MEANS OF FORMING A CREATIVE PERSONALITY AT THE CLASSES OF THE UKRAINIAN LANGUAGE AND LITERATURE

The article touches upon the actual problem of the use of innovative technologies. Methods of innovative technologies at different stages of classes and directly at classes are characterized.

Key words: innovative technologies, educational process, forms of work.

Майбутнє країни зумовлюється інтелектуальним потенціалом, рівнем розвитку науки, а значить, і якістю освіти. Сучасний темп розвитку суспільства надзвичайно високий. Людина повинна переробляти велику кількість інформації, щоб встигати за змінами. Тому пріоритетне значення мають сьогодні саме інноваційні технології. Оновлення змісту освіти, дистанційне навчання, впровадження нових форм спілкування (електронна пошта, відеоконференція, участь у роботі інтернет-форумів) *потребують засвоєння та вживання на практиці викладачем інноваційних технологій*. Адже інноваційна діяльність — це якісно організована, раціональна і систематична робота. Це, як говорив В. Кротов, «зміна здивування розумінням». Інноваційне навчання — це новий підхід в освіті, який включає особистісний підхід, фундаментальність освіти, використання новітніх технологій та творчий підхід. В основі інноваційного навчання лежать наступні технології:

- створення ситуації успіху на уроці;
- інформаційні технології;
- технологія «Метод проектів»;
- технологія модульного навчання;
- розвиваюче навчання;
- проблемне навчання;
- диференційований підхід до навчання;
- розвиток критичного мислення.

Великі переваги дає використання саме цих технологій під час уроку. Навчальний процес стає цікавим, підвищується якість знань, розвиваються комунікативні, інтелектуальні та творчі здібності учнів, формуються лідерські якості особистості. Доцільно на уроках з використанням інноваційних технологій застосовувати наступні прийоми:

- 1) комплексний аналіз тексту;
- 2) зміна ролей (рольові ігри);
- 3) завдання пошукового характеру;
- 4) групова дискусія;
- 5) використання мультимедіа;
- 6) ведення та захист проектів;
- 7) опорний конспект (кластер);
- 8) сенквейн;
- 9) асоціативний ряд;
- 10) мозкова атака;
- 12) робота з текстами, спрямована на розвиток критичного мислення;
- 13) лінгвістичні картки;

14) есе;

15) нетрадиційні форми домашнього завдання [1; 36]

Учні формують власне світобачення, визначають життєву позицію, навчаються пояснювати і вмотивовувати завдяки застосуванню інноваційних технологій. Створюється ситуація, яка потребує від учнів активного пошуку розв'язань.

Критичне мислення — це єдиний засіб взаємодії з ідеями та інформацією. Учень, який вміє володіти інформацією, аналізувати джерела, відкриває нові шляхи рішення задач. Стикаючись з новою інформацією повинен вміти розглядати її вдумливо. Наприклад, як той чи інший вчинок характеризує героя, або які мотиви керують діями персонажа твору. Цей метод використовується при підготовці учнів до написання творів, оскільки допомагає не тільки аналізувати текст, а йти слідом за автором, «бачити», як ним створюється текст і що хоче «сказати» читачу на даному етапі.

Дуже важливим прийомом є **дискусія**. На уроках з літератури така форма роботи найбільш ефективна. Своїми думками, поглядами, знаннями учні діляться під час дискусії. Спільний пошук рішення, повага до точок зору всіх її учасників — невід'ємна умова такої форми роботи. Адже саме такий урок літератури дасть можливість навчитися говорити. Це навичка, яка формує основу ділових стосунків. Учня оволодіти нею допоможуть дискусії, які навчать мовним штампом, обробці заперечень, аргументуванню.

Зробити урок сучасним допоможе використання комп'ютера. **Мультимедіа** значно розширюють спектр викладання матеріалу. Це і демонстрація учнями власних презентацій або проектів, віртуальних екскурсій, сучасних екранізацій класичних літературних творів, і проведення (створення) «онлайн» тестувань, і виведення на екран опорних фраз. Цей метод є дуже ефективним та актуальним, адже такі технології забезпечують високий рівень наочності, активізують пізнавальну діяльність, допомагають формувати ключові компетенції учнів. У цих умовах зміст роботи вчителя суттєво змінюється: основним стає не передача знань, а організація самостійної пізнавальної діяльності учнів, своєчасне виявлення труднощів кожного з них при розв'язанні пізнавальних задач.

Проект для учня — це проблемна тема, над якою він працює і в результаті представляє підсумки. Суть цієї інновації в створенні ситуації успіху. Проект дозволяє ефективно розвивати критичне мислення, дослідницькі здібності, активізувати творчу діяльність, медіа компетентність учнів. До використання поданого методу потрібно готувати учнів поступово. Даний підхід допомагає проявити самостійність та індивідуальність [2; 2].

Однією з важливих проблем є написання есе. Це дуже поширений вид письмових робіт в західній педагогіці. Таку роботу доцільно використовувати на стадії рефлексії. Якщо учні навчаються за допомогою технології розвитку критичного мислення, прийом есе допоможе проаналізувати порушене питання, поміркувати, зробити самостійний вибір. Цей вид письмового завдання використовується в кінці заняття, щоб допомогти учням підбити підсумки з вивченої теми. Для викладача це можливість отримати зворотний зв'язок.

Зміна ролей вимагає від учня підготовки на задану тему. Учень змушений усвідомити, що кожний урок — це декілька годин якісної підготовки. Такий метод роботи сприяє більш відповідальному підходу учнів до своєї роботи, розвитку творчих здібностей.

Сучасні уроки не повинні бути схожими один на інший. Саме різноманітність форм занять і є важливим елементом інноваційної освіти, основним стимулом в навчанні. Зацікавити учнів потрібно можливістю розвивати їх творчі, інтелектуальні, лінгвістичні здібності та безпосередньо самим процесом навчання. Саме інноваційні технології є інструментом, спрямованим на досягнення мети та створення цікавого пізнавального процесу. Сьогодні викладач має можливість суттєво змінити процес навчання завдяки використанню інноваційних технологій на різних етапах уроку, допоможе зробити урок результативним та продуктивним.

Список використаних джерел

1. Дичківська І.М. Інноваційні педагогічні технології: навч. посіб. / І.М. Дичківська. — К.: Академвидав, 2004. — 352 с.
2. Захарчук Т.В. Інноваційні технології навчання в сучасній школі / Захарчук Тетяна Віталіївна // Освіта регіону: політологія, психологія, комунікації: Український науковий журнал / Гол. ред. В.М. Бебик. — 2011. — № 3.

УДК.821.161.2-31

Щербина Валентина

Придністровський державний університет ім. Т. Г. Шевченка

**ТЕМА ПАТРІОТИЗМУ У ТВОРЧОСТІ
О. ДОВЖЕНКА**

У статті досліджуються авторські засоби осмислення екзистенційних засад духовності українського народу у боротьбі з фашизмом під час Великої Вітчизняної війни на основі твору О. Довженка «Повість полум'яних літ».

Ключові слова: Батьківщина, концепт, перемога, буття, світогляд.

THE THEME OF PATRIOTISM IN THE LITERARY WORKS BY O. DOVZHENKO

The article explores the author's means of understanding the existential foundations of spirituality of the Ukrainian people in the fight against fascism during the great Patriotic war on the basis of the work by A. Dovzhenko «Tale of fiery years».

Key words: homeland, concept, win, being, outlook.

У літературознавчих розвідках та методичних розробках останніх десятиріч тема патріотизму займає особливе місце. У національних літературах до цієї теми в різні часи зверталось багато філософів, письменників, поетів. Українська література не є винятком. «Складні обставини історії нашого народу були об'єктом досліджень не лише істориків і філософів, а і втілилися у фольклорі та літературі» [6; 101].

Особливо гостро постала ця тема в останній час. Напередодні святкування 75-ї річниці Перемоги СРСР над фашистською Німеччиною деякі вітчизняні та зарубіжні «діячі» намагаються переписати історію, применшити роль Червоної Армії. З'являються «нові герої», а про героїзм таких українців, як Сидір Ковпак, Іван Кожедуб, Ляля Убийвовк та багатьох інших намагаються сором'язливо забути.

Творчість О. Довженка допомагає молодому поколінню розібратися в багатостраждальній історії Батьківщини, визначити її героїв і ворогів, зрадників і пристосуванців. Довженкове слово правдиве саме через те, що письменник брав участь у бойових діях Червоної Армії, яка і стала головним переможцем фашизму в Європі.

Творчість О. Довженка була обрана нами не випадково: він є знаковою постаттю ХХ ст., мистецька діяльність якої глибоко споріднена з душевно-ментальними категоріями національного світогляду. Своєю творчістю письменник допомагав читачам усвідомити невичерпне багатство духовної сили народу, знайти відповіді на запитання, що стосуються його історії [6; 101].

Творчий доробок О. Довженка досліджували О. Бабишкін, Ю. Барабаш, М. Куценко, С. Плачинда, О. Підсуха, О. Поляруш, Є. Сверстюк

та ін. Дослідження духовних основ українського народу, історичних вимірів літературної творчості Довженка набуває у наш час особливої актуальності.

Мета статті — дослідити засади формування любові до Батьківщини в годину тяжких випробувань на основі літературних творів військової тематики митця.

Мета статті передбачає виконання завдань: проаналізувати авторську реалізацію концепту «батьківщина», дослідити коло порушуваних авторських тем, визначити сфери національного буття українців, що стали фактором формування патріотизму.

Об'єктом дослідження став твір О. Довженка «Повість полум'яних літ».

Патріотизм (грец. πατριώτης — *співвітчизник*, грец. πατρίς та лат. patria — *батьківщина*) громадянське почуття, змістом якого є любов до батьківщини і готовність пожертвувати своїми інтересами заради неї, відданість своєму народові, гордість за надбання національної культури, особливе емоційне переживання своєї приналежності до країни і свого громадянства, мови, історії, традицій, готовність діяти в інтересах вітчизни та постати на її захист у разі необхідності [4; 471].

Філософ Колар, за національністю чех, пояснив свою позицію таким чином, що головне в патріотизмі це самі люди, їх звичаї, повага до предків і до мови, а земля це всього лише територія, яка без усього вище зазначеного нічого з себе не може представляти.

У березні 1942 року в газеті «Известия» надруковано статтю Олександра Петровича Довженка «Україна у вогні», в якій розповідалося про злочини окупантів. Автор з невимовним боєм пише про знівечену красу рідної землі, про страхіття війни, про гнів народу, висловлює тверду віру в перемогу над загарбниками [5; 116]. Одна за одною виходять його статті-звернення до народу. Вони дістали високу оцінку співвітчизників, оскільки здатні були глибоко хвилювати читача своєю вогняною патетикою, масштабністю думок і образів, гоголівською пронизливою силою ліричних звернень і уподібнень [3; 135].

Поціновуючи тогочасну публіцистичну творчість Довженка, С. Коба зазначає: «Насичені конкретними фактами, побаченими на власні очі, сповнені аналогій і порівнянь з образами народних героїв Богдана Хмельницького і Максима Кривоноса, Кармалюка і Шевченка, Цюраса і Пархоменка, написані мовою, близькою до народної стихії, полум'яно, на високих патетичних регістрах, ці статті, викриваючи мерзенну суть фашизму, запалювали бійців на подвиг, зміцнювали надію на швидке визволення в тих, хто страждав під гітлерівським чоботом» [2; 117].

Довженків творчий доробок воєнних літ складають не лише публіцистичні статті, а й оповідання, кіноповісті й кіносценарії, що сприймаються як одна книга про любов до рідної землі, свого народу, його трагедію та героїзм.

Сутність Довженкового погляду на змальований ним період історії, справедливо зазначає Н. Тимків, полягає в тому, що він розглядає його як певну ланку у величезному ланцюзі всієї історії народу [5; 47].

Довженко розуміє народ не тільки як категорію соціальну, але перш за все як національну, як те, що зараз часто називають етносом. Звичайно, основу народу як етносу у кіноповісті Довженка становить пересічний селянин Іван Орлюк і його батьки, сільський інтелігент, директор школи, Василь Маркович Рясний і вчителька Уляна Василівна, його дочка, старий драгун Богдан Шамрило, Георгіївський орденоносець, та його сини, четверо з яких полягли *«за нашу батьківщину ще в перших боях — Петро, Семен, Володимир і Павло»* [1; 102], завдяки яким і загинула німецько-фашистська навала.

Саме устами старого Деміда Орлюка, батька головного героя, Довженко проголошує важливу думку про втрату самоідентичності в умовах окупації країни гітлерівською армією, а з нею й Батьківщини: *«Вже ми німці тепер... І діти наші теж пропали. Блукатимуть по чужих державах»* [1; 71]. Втрата Батьківщини призводить до духовного занепаду, що яскраво ілюструє образ перекладача Грибовського, який, *«довго блукаючи чужиною, сіяв ненависть до уряду свого народу. Був агентом багатьох держав»* [1; 57]. Його зневажають і фашисти, й одноплемінники, які після визволення української землі від ворога грізно засудили поплічника окупантів, *«українсько-німецького націоналіста Грибовського, який разом з фашистськими катами знищив третину нашого села, нашу школу, директора»* [1; 136].

У творі письменник торкається різних тем: теми війни, захисту рідної землі, теми наступності поколінь та історичної пам'яті народу, теми дезертирства і зрадництва, тема кохання тощо. Проте лейтмотивом твору постає тема патріотизму, тема захисту Батьківщини.

Головне протистояння у творі постає між українським народом, який піднявся на захист своєї рідної землі, і ворогом, який нещадно, жорстоко і без жалю нищить села, вбиває дітей, батьків: *«Хату спалено, а старого Деміда нещадно побито. Не жити вже Демидові на білому світі, бо ж такий він синій та пухлий, і так нестерпно болять руки-ноги...»* [1; 71]; *«вони вбили нашого батька, і його батька, й діда, й Гальку»* [1; 125].

Автор чітко розмежовує ворогів і захисників Батьківщини. Вороги — це офіцер німецької армії Курт Шредер, командуючий фронтом генерал Брен-

нер, перекладач Грибовський — «комівояжер терору» [1; 57], дезертир, «бандит і грабіжник» [1; 61] Федір Курбацький, який став начальником поліції при окупантах.

Представники цивілізованої Європи у XX столітті принесли на Україну смерть, вогонь, як і «орди печенігів, керовані візантійцями» [1; 59] у Х столітті. Відвідавши українську школу, гітлерівський комісар Курт Шредер відверто заявляє директору: «Я винищу половину твого народу!» [1; 62]. Цю людиноненавистницьку ідею окупант реалізує у стінах школи: директор Василь Маркович «лежав посеред класу з простреленими Шредером грудьми, оточений розпростертими тілами своїх безстрашних потомків, якими споконвіку славилась наша земля» [1; 63].

Протиставлення «ворог-патріот» письменник підіймає на високий духовний рівень. Неодноразово в різні історичні епохи наша земля ставала ласим шматком для зажерливих орд: автор згадує печенігів, порівнюючи їх з нашістю німецько-фашистської армії, сутність ідеології якої розкривається в словах «фюрера України Еріха Коха: На безмежних просторах України є земля для всіх солдатів. ... я витягну з цієї країни останнє» [1; 54].

І у тяжкий час народ підіймався на захист Вітчизни: за часів Київської Русі боронить рідну землю князь Святослав, «благородний і простосердний слов'янин» [1; 58], у XX столітті Іван Орлюк, син селянина, підноситься у своєму прагненні очистити від загарбників Україну до рівня билинного богатиря. У сценах бою, коли Івана Орлюка у поранено двічі, під час вилазки у складі розвідувальної групи за «язиком», у сцені врятування командира дивізії, під час наступу при форсуванні Дніпра Довженко розкриває найкращі риси свого героя: мужність, відвагу, стійкість, вірність солдатській присязі, відданість Батьківщині.

Батьківщина для головного героя уособлюється в багатогранному образі рідної землі — це і хата, і природа, і Дніпро, і працьовиті сусіди. В пам'яті Івана Орлюка виникає рідна домівка: «ось його хата, біла, з солом'яною стріхою, порослою зеленим оксамитовим мохом, архітектурна прама-тір пристанища людського» [1; 87], «крізь малі твої віконця так лагідно зазірало сонце з соняшниками, й різними квітами, і всяким пахучим зіллям» [1; 89]. Підійшовши з боями до Дніпра, Іван Орлюк поривається й далі гнати лютих ворогів: «Це мій берег!... Онде навпроти, якраз на горі, груші й вишні. То мої! А за вишнями й хата моя...» [1; 78].

Варто зазначити, що у кіноповісті Довженка захищають Батьківщину не лише воїни у кривавих боях. На боротьбу за свою землю встає і мирне населення, що опинилося на окупованих територіях. Кульмінаційним мо-

ментом твору є протистояння Курта Шредера і Василя Рясного, директора школи, моральна і духовна велич якого постає зразком відданості та патріотизму.

Устами Уляни Рясної, котра не перервала своєї розповіді про «*благородного й простосердного слов'янина*» [1; 58] князя Святослава під час відвідування уроку окупантами і надихала учнів на подвиг, звучить філософське запитання, яке адресоване не лише безхребетному Мандрику, а, на нашу думку, кожному із нас: «*Хто ви? Для чого ви живете на світі?*» [1; 124]. І читач знаходить відповідь у самому творі Довженка: «...для любові та миру» [1; 114].

Слід зазначити, що протистояння українського народу й німецьких орд завершилося, на нашу думку, символічно: німецький генерал Бреннер збожеволів, Іван Орлюк переможцем увійшов у Берлін.

Таким чином, Довженко розвивав і поглиблював набуту скарбницю філософських ідей Г.Сковороди, П. Юркевича, Д.Чижевського про «серце» як осереддя духовності, створюючи образи, національні характери, виходячи з уявлень українців про такі морально-етичні категорії, як добро і честь, совість і правдивість, гідність і справедливість, людяність і чесність, добро і милосердя. Почуття патріотизму у творі Довженка «Повість полум'яних літ» сформований на ґрунті народної моралі та етики, на ґрунті українських національних традицій.

Список використаних джерел

1. Довженко О.П. Олександр Довженко. Вибрані твори. — Львів: Каменяр, 1980. — 302 с.
2. Коба С.Л. Олександр Довженко. Життя і творчість. — К.: Дніпро, 1979. — 193 с.
3. Історія української літератури у восьми томах. Т. 7. / Відпов. ред. Б.С. Буряк. — К.: Наукова думка, 1971. — 325 с.
4. Скуратівський В. Патріотизм. Філософський енциклопедичний словник / гол. редколегії В.І. Шинкарук та ін. — К.: Абрис: 2002. — 742 с.
5. Тимків Н. Підтекст як авторська позиція через сторінки кіноповісті «Україна в огні» О. Довженка // Українська мова та література в школі. — 2004. — № 6. — С. 47–51.
6. Троша Н.В. Літературна спадщина О. Довженка як вияв національної ідентичності й джерело виховання патріотизму // Філологічні трактати. — Том 5. — 2013. — № 4. — С. 101–6.

УДК.821.161.2

Щербина Валентина

Придністровський державний університет ім. Т.Г. Шевченка

**ОБРАЗНА ПАРАДИГМА МОТИВУ ДОРОГИ
В ПОВІСТІ «МИКОЛА ДЖЕРЯ»
І. НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО**

У статті зроблено спробу осмислити образну парадигму мотиву дороги в межах художнього простору повісті «Микола Джеря» І. Нечуя-Левицького. За основу взято уснопоетичне та індивідуально-авторське трактування концепту «дорога», що знайшло своє втілення на архетипно-символічному рівні твору.

Ключові слова: мотив дороги, образ, концепт, архетип, символ.

**THE IMAGINATIVE PARADIGM OF THE ROAD
MOTIVE IN THE NOVEL «MYKOLA DZHERYA»
BY I. NECHUI-LEVITSKYI**

The article offers an attempt to comprehend the figurative paradigm of the road motive within the artistic space of the novel «Mykola Dzherya» by I. Nechui-Levitskyi. The basis is taken from the ethno poetic and individually-authored interpretation of the concept «road», which was embodied at the archetype and symbolic level of the work.

Key words: road motive, image, concept, archetype, symbol.

Мотив дороги як національно-ментальне утворення, яке вдало поєднує пряме предметне уявлення з духовною екзистенцією прихованих сенсів, насамперед слугує вираженню образно-змістової складової художньої ідеї твору. Концепт «дорога» зустрічається на різних зрізах людського існування й діяльності: в релігійно-етичному, філософському, науковому, міфологічному, фольклорно-побутовому, і, звісно, художньому.

Дорога — стрижневий український етнокультурний образ, який сполучає відомості про навколишню дійсність і знання про психоемоційну внутрішню сутність людини. Свій внесок до проблеми вивчення мотиву дороги в літературі зробили такі видатні вітчизняні та зарубіжні літературознавці та філософи, як О.О. Потебня, О.М. Веселовський, А.І. Білецький,

М.М. Бахтін, В.Б. Шкловський, В.Я. Пропп, М.Л. Гаспаров, А.В. Грех-
ньов, В.О. Міхнюкевич, Т.І. Сільман, Г.Г. Гадамер, Г.І. Богін, Г.П. Ще-
дровицький та ін.

Мотив дороги — популярний часопросторовий засіб гри з текстуальним художнім виміром, широко представлений у світовій літературі — у творчості М. Гоголя й М. Сервантеса, Л. Стерна й П. Куліша, Л. Толстого й Т. Шевченка та ін. Ключове місце зазначений мотив займає й у творчості Івана Нечуя-Левицького, письменника-реаліста, співця «козацького бурхливого минулого й складної української дійсності XIX — початку XX століття» [2; 17]. Загальновідомо, що Іван Семенович часто вдавався до використання внутрішніх потенцій фольклорної образності, неповторного багатства уснопоетичних мотивів, архетипів та символів. Таким чином, актуальність нашої розвідки зумовлена недостатнім вивченням рефлексивного розуміння феномену дороги в художньому просторі митця.

Проблема розкриття образної парадигми мотиву дороги в творчому спадку І. Нечуя-Левицького і є темою нашого дослідження.

Предмет дослідження — всебічний аналіз концептуальної системи образних реалізацій мотиву дороги через призму індивідуально-авторського та рецептивного індивідуально-емоційного читачького сприйняття.

Об'єктом дослідження виступила соціально-побутова повість митця «Микола Джеря». Отже, **мета** нашої розвідки визначити роль глибинної смислової наповненості трактування мотиву дороги як архетипної моделі відображення різних площин існування героя твору.

На нашу думку, особливість художнього моделювання письменником мотиву дороги полягає у тому, що дане поняття подається у неочікуваному ракурсі, сповнюючи образну картину досліджуваного твору важливим фольклорно наповненим, національно забарвленим загальнолюдським змістом. Так, в першу чергу, дорога в загальноукраїнському світосприйнятті — це своєрідний символ долі, пошуку правди, краси, любові; це символ духовної та соціальної волі людини, а, у деякому сенсі, прояв стану збентеженості, вічного шукання.

М. Бахтін підкреслює, що «реальна путь-дорога героя непомітно переходить у метафору дороги, життєвий шлях душі» [1; 276]. Дорога — це рух, процес, це поштовх до пошуку самого себе, самореалізації. Мотив дороги в нашому житті проявляється у низці послідовних подій, що в кінці кінців приводять героя до засвоєння певних життєвих уроків. Згідно зі «Словником символів» О. Потапенка «Шлях/путь, дорога — символ складного, нелегкого життя; розлуки з домівкою; лінії поведінки тощо».

Що ж стосується І. Нечуя-Левицького, то він дотримується класичного алгоритму розвитку архетипного сюжету дороги, коли «лінійний простір стає зручною художньою мовою для моделювання темпоральних категорій («життєвий шлях», «дорога» як засіб розгортання характеру у часі)» [3; 255].

Так, головний герой досліджуваної повісті, Микола Джеря, людина твердої натури, працелюбний, наполегливий, щиросердний, чутливий до людського болю, борець із несправедливістю: *«Він усе думав, нащо то бог так вчинив, що недобре розділив долю між людьми: одним дав панство й степи, й лани, а другим дав важку працю, бідність та трохи не торби»* [4; 29]. Його рішення покинути домівку, родину й довгі роки бурлакування, — це не втеча від проблем, а спосіб відшукування свого призначення, відстоювання свого життєвого кредо. *«Піду з села, бо тяжко мені жити; піду в ліси, піду в степи, піду в пущі й на го-стрі скелі, а панщини таки робить не буду і в москалі не піду. Піду втоплюсь, об камінь розіб'юся! Нехай звірі розмарпають моє тіло, а я все-таки втечу»* [4; 34], бо як виявляється, *«воля, бач, річ дорога; за неї варт дорого заплатити»* [4; 68]. Одним супутникам Миколи ця примусова втеча від панського гніву стала своєрідним шансом на здобуття щастя в чужій стороні, для інших (наприклад, Петра Кавуна) — обернулась невідворотною смертю далеко від рідної домівки.

За допомогою прийому «дорожнього» конструювання сюжету автор відображає неминучі зміни, що їх зазнає головний герой, і що відбилися не тільки на його зовнішності, а й на внутрішній сутності його психопортрета. На початку твору Микола — чорнобровий засмаглий, молодий, повний сили й сподівань, а вже через рік після блукань перед читачем постає нібито інший чоловік: *«Він так помарнів і змінився на обличчі, що його трудно було впізнати. Блискучі карі очі наче погасли, лице постарілось, рум'янець пропав, лоб став жовтий, як віск, шия поморхла»* [4; 43]. Рибалки навіть подражали Миколу Смутком.

Зміна психологічного стану героя чітко простежується у короткій сцені опису виконання ним «пекельного» гопака: *«Микола на той час забув і Вербівку, і Нимидору, і свою хату, і свого страшного пана; запив все своє горе і вже жив у якомусь іншому світі, веселому, гудячому, — неначе він знов удруге парубкував»* [4; 55].

Слід відзначити, що, по-перше, у Нечуя-Левицького мотив дороги в образному векторі формування образу головного героя тісно пов'язаний з біблійним мотивом «блудного сина». В останніх словах Миколи до жінки

звучить невимовний сум через необхідність покинути рідні пороги: *«Прощай, Нимидоро! Згадуй мене, моє серце, вірними словами та дрібними сльозами, а я тебе, доки живий буду, довіку не забуду»* [4; 35].

Блукаючи усякими усюдами, герой подумки залишається зі своїми рідними, намагається вивідати новини із рідного села, дізнатися про долю дружини й доньки і не полишає надії на возз'єднання з сім'єю: *«Знов перед бурлаками розіслався скатертею широкий степ; знов пішли вони знайомими шляхами. Вони ніби не йшли, а, здавалось, самі ноги несли їх додому»* [4; 111].

По-друге, мотив дороги у повісті митця — це символічний путь до здобуття такої бажаної й такої вистражданої волі. На противагу сумирному служінню панам Микола обирає шлях боротьби, офіруючи при цьому своїм життям і щастям своєї родини. З тих пір, як молодий Джеря підмовив інших односельців піти жати власний хліб, а не панський, за ним закріпилось прізвисько «бунтар», «вільнодумець», «революціонер», що не боявся сміливо виказувати своє незадоволення існуючим порядком: *«Панське добро — то й наше добро, бо то наша праця, а земля божа»* [4; 33].

Повернувшись додому лише через два десятки років, він дізнається про смерть матері та дружини, що до останку не полишали думки про Миколіне повернення; про одруження дочки, що зростала сиротою при живому батькові. *«Все померло, й сліду не зосталось. Марно перегоріло й перетліло моє живоття, і тепер зостався тільки попіл, доки його не поглине свята земля»* [4; 115].

Проте героя не зігнула ні жорстока недоля, ні тяжка неволя. Він не зрадив своїм принципам, не зламався й не піддався життєвим спокусам облаштувати нове родинне гніздечко з Мокриною. Міцне коріння зі своєю Вербівкою, нетлінний образ коханої Нимидори у серці, думка про світле майбуття пригнічених кріпаків, надавали сили дождити омріяної свободи: *«Настали інші часи, настали інші люди. Джеря тільки згадував, як колись він жав з Нимидорою вночі при місяці, як людський хліб стояв незжатий, гнувся додолу й висипавсь, а люди на панщині хапали серпами панський хліб»* [4; 119].

По-третє, мотив дороги реалізується через любовну лінію твору. Зародження кохання між Миколою та Нимидорою, їхнє одруження, народження дитини — це поступові етапи розвитку стосунків героїв у часовому зрізі довжиною в життя.

Уперше хлопець примітив дівчину на березі річки, вдруге постеріг по дорозі на панські поля й *«На його серце полилася така радість, таке*

щастя, що він не бачив стежки під своїми ногами» [4; 9]. Подібні почуття душевного лету охоплюють й дівчину-наймичку: «Тепер Нимидорі здалось, що вона пурхнула на якийсь широкий без краю степ, в синє небо і летить на волі, і сама не знає куди. Їй так стало легко, гарно, наче вона вдруге на світ народилась...» [4; 14]. Концепт «дороги» тут мислиться як стежка кохання, емоційно-чуттєвий компонент творення образної системи твору.

Вражаючою за своєю масштабністю є й реальна географія повісті «Микола Джеря». Часопростір твору Нечуя-Левицького охоплює значну частину України. Мандрування головного героя, що починаються з нічної втечі з Вербівки, згодом проходять через сахарні на Канівщині, в Стеблеві, де вперше, звиклі до безкраїх ланів та левад, хлібороби стали працювати біля мертвих машин. Потім їх шлях проліг через Черкащину, де заробітчани зазнали голоду та хвороб через жадібність посесора Бродовського; далі бурлакування у степах Одещини, Херсонщини, знайомство з землями Бессарабії, де втікачі нарешті знаходять прихисток в Аккерманщині в посаді Кривда, й, у кінці-кінців, довгождане повернення додому. Таким чином, дорога у творі є концептуальним ядром сюжету, символом нескінченності й замкненості художнього простору.

Отже, в системі образного моделювання художнього світу І. Нечуя-Левицького мотив дороги виступає одним із наскрізних образів, що надає сюжетові твору необхідного спрямування. Як фактичне явище дійсності поняття «дорога» пов'язане з категоріями руху, прагненням до змін, до внутрішнього розвитку.

У повісті «Микола Джеря» хронотоп дороги — це філософський архетип з безліччю нашарувань та вкраплень. В авторській картині реалій кріпацького існування фольклорний мотив дороги реалізується у низці образно-символічних тлумачень: дорога як прояв плинності життя й невблаганності долі; дорога як шлях у забуття, смерть; дорога як родинний союз; дорога як метафоричний путь до пізнання свого внутрішнього «я», характеротворчий чинник еволюційного зростання героя; дорога як спосіб торування шляху до волі.

Список використаних джерел

1. Бахтин М.М. Формы времени и хронотопа в романе. Очерки по исторической поэтике // Бахтин М.М. Литературно-критические статьи / сост. С.Г. Бочаров и В.В. Кожин / М.М. Бахтин. — М.: Художественная литература, 1986. — С. 121—290.

2. Іваненко Р.Г. Іван Нечуй-Левицький // Українська мова та література. — 2000. — С. 17–28.
3. Лотман Ю.М. О русской литературе: Статьи и исследования (1958–1993). История русской прозы. Теория литературы / Юрий Лотман. — Санкт-Петербург: Искусство-СПБ, 1997. — 848 с.
4. Нечуй-Левицький Іван. Микола Джеря / Іван Нечуй-Левицький. — К.: Наукова думка, 1965. — 230 с.
5. Словник символів [Електронний ресурс]. — Режим доступу: refs.in.ua>slovník-simvoliv.html — Назва з екрану.

УДК.82.82-3-028.22

Якимович Олена

Придністровський державний університет ім. Т.Г. Шевченка

СИМВОЛІКА КОЛЬОРУ У ТВОРЧОСТІ ІВАНА НЕЧУЯ-ЛЕВИЦЬКОГО

У статті розглянута багатогранна символіка кольорів у творчості Івана Нечуя-Левицького. Відслідковуються різні визначення найголовніших тонів і протилежним їм відтінків. Чіткі вияви колірної якості, інтенсивності та насиченості символічних кольорів, які можна проаналізувати внаслідок дій чи процесів сюжетних ліній. Майстерне застосування символічних кольорів робить Івана Нечуя-Левицького майстром образної мови та несе в собі етичне та соціальне значення.

Ключові слова: символіка, кольори, колірна лексика, переносне значення, колірні якості, кольоровості предметів.

SYMBOLISM OF COLOR IN CREATIVITY IVAN NECHUI-LEVITSKY

The article considers the multifaceted symbolism of colors in the works of Ivan Nechuy-Levytsky. Different definitions of the most important tones and opposite to them shades are traced. Clear manifestations of color quality, intensity and saturation of symbolic colors can be analyzed as a result of actions or processes of storylines. The use of symbolic colors makes Ivan-Nechuy Levytsky a master of the language of images and has ethical and social significance.

Key words: Symbolism, colors, color vocabulary, figurative meaning, color qualities.

Метою статті є дослідження символіки кольору у творчості Івана Нечуя-Левицького. Ще з давніх часів науковці намагалися дослідити та пояснити природу кольорів та їхню символіку. Проводили різноманітні досліді, змішували кольори, встановлювали відмінності. Саме митець, а в нашому випадку, Іван Нечуй-Левицький, може керувати кольоровим устроєм у своїх творах. Наділяючи героїв та предметів, що їх оточують, колірними якостями.

Лексико-семантична сфера кольорів в українській мові надзвичайно велика. Іван Нечуй-Левицький мав особливу колірну лексику. Він зумів поєднати зображувальні художні засоби та живопис для втілення багатогранного людського світу.

Повість «Кайдашева сім'я» органічно сповнена кольоровими епітетами, метафорами та порівняннями, що створюють вигляд живописного полотна. Бачимо, як на початку повісті Карпо уявляє собі Мотрю: «Він неначе бачив, як пашило її лице з рум'янцем на всю щоку, як білили її дрібні зуби між тонкими червоними губами» [1;122]. На протигагу зображення самого Карпа: «Карпо був широкий в плечах, з батьківськими карими гострими очима, з блідуватим лицем. Тонкі пружки його блідого лица з тонкими губами мали в собі щось неласкаве. Гострі темні очі були ніби сердиті» [1;120].

Саме це й дало нагоду Іванові Франкові прозвати Івана Семеновича «великим артистом зору».

Зорові враження від уявних для читачів барв зображеного чи прочитаного, виконують важливу роль у типології та індивідуалізації героїв та їх образів. Ось такою з'являється перед читачами Маруся Кайдашиха: «Вона була вже не молода, але й не стара, висока, рівна, з довгастим лицем, з сірими очима, з тонкими губами та блідим лицем» [1;123]. На перший погляд проста жінка, нічого особливого, але коли автор додав трішки комізму до цього образу за допомогою художньої деталі втіленої із застосуванням кольорового епітета: «Кайдашиха виставила навмисне напоказ громаді жовті нові сап'янці. Сонце грало на чоботях. Сап'янці жовтіли на всю вулицю» [1;174]. Перед нами постає дуже чітка картина і ми можемо охарактеризувати Кайдашиху як людину пихату, хитру, але в той час якоюсь мірою тупу, зажерливу....

Яскраво подано образ Карпа. «Карпо скориставшись відсутністю батьків пішов на той куток, де жила Мотря. Проходячи повз Довбишеву хату побачив Мотрю: «Мотря стояла під хатою проти білої стіни. Висока на зріст, рівна станом, але не дуже тонка, з кремезними ногами, з рукавами, позакочуваними по лікті, з чорними косами, вона була ніби намальована на білій стіні. Загоріле рум'яне лице ще виразніше малювалось з чорними тонкими бровами, з темними блискучими, як терен, облитий дощем, очима. В

лиці, в очах було розлите щось гостре, палке, гаряче, було видно розум із завзяттям і трохи з злістю. Сонце було на Мотрю косим промінням, освічувало її з одного боку, обливало жовтогарячий кісник на голові та червоне намисто на шиї» [1;128]. Така характеристика дівчини засвідчує те, що дівчина була типовою українкою (за зовнішністю), роботящою, «з іскрою», не із бідної сім'ї. Дівчина сподівалася побачити Карпа, тому вдяглася по-шляхетному, навіть взяла з собою такий атрибут як хустинка, біла хустинка, що надає статусу панни: «Мотря вбралась в зелену спідницю, в червону запуску, підперезалась довгим червоним поясом і попускала кінці трохи не до самого долу, одяглась в зелений з червоними квіточками горсет, взулась в червоні чоботи, наділа добре намисто, взяла в руку білу хусточку тай пішла до церкви. Вся її голова аж ніби горіла квітками проти сонця. Павине пір'я блищало їй миготіло, а золотий пружок парчі на чорних косах саяв і надавав краси тонким чорним бровам та блискучим очам» [1;131].

Саме символікою кольорів письменник показує злість і лють у епізоді, де Карпо заступається за Мотрю у справі за мотовило: «Карпо зблід, як смерть, а тонкі губи, міцно стулені, стали зовсім білі, неначе полотно», «Кайдаш, блідий, з темними блискучими очима, знову кинувся на Карпа», «Мотря сиділа коло вікна, червона, як жар, і плутала ниткою вздовж і поперек, і по комірі, й по пазусі» [1;149]. Передає сум дівчини за коханим: «Чого ти, Мелашко, така смутна? Брови твої чорні й лице біле: де ж дівся рум'янець з твого лица?» [1;169]. Таким чином утворюється контраст: чорні брови характерні для дівчини, а смутне лице навпаки.

Дуже влучно кольорові епітети передають атмосферу ситуацій та гострих моментів (особливо напружених).

В залежності від атмосфери письменник майстерно підбирає характерні їй «кольорові слова». Взяти хоча б епізод у 4 розділі повісті «Дві москвички», «Коли Ганна поверталася із церкви: «Брязнуло намисто! Ганна перелетіла через другий перелаз під хатою, а на білій стіні, проти сонця, неначе полум'я зайнялося, влетіло в сіни, тільки червонястий одлиск майнув по білих стінах», в даному випадку епітет «червонястий» у поєднанні з динамікою дій надає картині якоїсь особливої веселості. А ситуації, коли завели Ганну на посад і співали жалібних пісень: «Марина зблідла, як смерть!» [2;58].

Іван Нечуй-Левицький, як майстерний психолог, таким чином показує внутрішні переживання героїні та увесь трагізм ситуації.

Саме так, Іван Семенович користуючись символікою кольорів досягає справжнього відображення героїв, їх характерів та зовнішніх характеристик у суб'єктивній дійсності читача, що сприймає їх як живих людей.

Стильова манера Івана Нечуя-Левицького у зображенні колоритних описах краєвидів, яких він досягає за допомогою вдалого поєднання барв різних відтінків та кольорів. Переважають відтінки червоного, чорного, білого та зеленого.

Змальовуючи головних та другорядних персонажів, а також побутові речі, письменник надає перевагу чорній кольоровій гамі. Така палітра характерна також для змалювання дня і ночі. Автор вдало користується зоровими епітетами при переході ранку та дня, вечора та ночі.

Іван Нечуй-Левицький, використовуючи кольорові ефекти, описує у правильній послідовності явища природи, порівнявши їх з типовими елементами побуту, і пов'язуючи їх із діями та вчинками героїв повісті: «Тим часом сонце спустилось низенько; потомились руки граючи, потомились ноги танцюючи... Сонечко зайшло, і надворі почало вже темніти. На заході небо червоніло жаром, неначе у печі вигорювало; на сході понад зеленим лісом небо було синє-синє, аж чорнувате, а на йому подекуди плавали невеличкі червоні хмарочки, тліли й жевріли, неначе жар у темних челюстях вечірньої добою. Гасло полум'я на заході, дотлівали червоні хмарки, займались подекуди серед неба ясні зорі. А чорна ніч простелювалась чорним сукном по селу, по садках та лісах; тільки блищали білі стіни хат проти заходу, а на яру ставочки здавались якимись продухвинами в другий, інший світ з таким же темно-синім небом, з такими ж зорями по небі. На селі почалися дівчачі та парубочі співи» [2;60].

Іван Нечуй-Левицький влучно та гармонійно передає значення кольорів через порівняння їх з іншими явищами: «Уся половина неба на північ над Подолом була червоняста, неначе розпечена червона мідь. Небо було тоді було вкрите густими хмарами. Червоний, неначе кров'яний одлиск йшов по хмарах, густий покрівець з хмар неначе світився наскрізь, неначе зайнялося півнеба й падало без полум'я», «А мідно-червоне небо раз у раз миготіло, неначе кліпало велетенське кров'яне око...» [3;261].

Порівняння у відображенні символічності кольорів мають величезне значення, оскільки надають процесу читання та усвідомлення твору такої додаткової експресивно-емоційної забарвленості, що читаючи рядки такого плану у свідомості читача мимовільно виникає картина, яку хоче передати митець.

Використання автором порівнянь свідчить про величезний життєвий досвід, адже людина, яка не відчула чи не побачила хоча б подібного не зможе так гармонійно й логічно передати його на письмі: «...Низ жеврів червоним жаром, неначе в велетенській печі або в рибальській кабіці над морем.

А звідтіль все спалахали ніби огняні язики, кучеряві червоні й оранжеві фантастичні квітки, плигали вгору, спадали вниз, неначе горіло на далекій півночі смужкою од самого низу обрію північне сяєво й виганяло й шпурляло од себе вгору ніби червоні й жовті хвилі», «В Дніпро одкидалось червоне, ніби криваве небо, червоніли ніби хмари, котрі впали й розстелені по землі серед чорної ночі... Мені несамохіть пригадалась Лиса гора над Дніпром нижче од Києва, повна віпальників, де кожний стунь землі зверху під шибеницями, певно, напоений людською кров'ю й почервонів од людської крові, як почервоніли од страшної пожежі гори й Дніпро...» [3;263].

Іван Нечуй-Левицький мав чудовий хист до передачі кольорів через порівняння їх з іншими явищами. Саме тому героїв його творів так легко уявити та візуалізувати усі події, що відбуваються. Для точного та реалістичного відображення картини художньої дійсності й реалістичного відтворення побутових умов героїв є таким же важливим, як опис їх характерів з використанням символіки кольорів.

Список використаних джерел

1. Нечуй-Левицький І.С. Микола Джеря: Повісті, оповідання, нариси — К.: Веселка, 1988. — 352 с.
2. Нечуй-Левицький І.С. Зібрання творів у 10-и томах. — К.: Наукова думка, 1967., т. 1, С. 56—62.
3. Нечуй-Левицький І.С. Зібрання творів у 10-и томах. — К.: Наукова думка, 1967., т. 8, С. 259—264.

ЗМІСТ

Алексєєва Олена. Відбір текстів для аудіювання українською мовою у школах з російською мовою навчання	5
Бєленька Тетянаю. Вивчення творчості Івана Нечуя-Левицького у загальноосвітній школі	11
Бондарєва Валєнтина, Лозан Тетяна. Співвідношення художнього образу та історичної правди в творчості І. Нечуя-Левицького	15
Бойко Наталія. Засоби суб'єктивізації як інноваційна технологія на уроках української мови	21
Бойко Наталия. Воздействие иноязычных слов на современную русскую лексикологию	25
Брижко Марина. Сучасне методичне спрямування викладання української мови і літератури з акцентуванням на розвитку інноваційної особистості	28
Брижко Марина. Фольклор як джерело національної культури на прикладі творів І. Нечуя-Левицького «Баба Палажка та баба Параска» та «Кайдашева сім'я»	33
Бурдужа Ольга. Сучасна інтерпретація творчості Івана Нечуя-Левицького: особливості сприйняття та розуміння повісті «Кайдашева сім'я»	39
Бурдужа Ольга. «Формула успіху» сучасного вчителя в умовах реалізації нових освітніх стандартів у Придністров'ї.....	42
Гранєнко Олена. Використання технології формування та розвитку критичного мислення учнів при вивченні творчості Івана Нечуя-Левицького	47
Грудко Катєрина. Історична проза Івана Нечуя-Левицького	52
Грудко Катєрина, Грудко Ольга. Формування іншомовної комунікативної компетенції учнів шляхом впровадження технологій особистісно-зорієнтованого навчання.....	54
Данилова Наталія. Погляди Івана Нечуя-Левицького на норми української мови	59
Дружинєць Марія. Регіональний соціофонетичний опис мовлення сучасної молоді України: вимова приголосних звуків.....	62

Дукрін Ірина. Використання сучасних педагогічних методів і технологій у процесі формування та розвитку іншомовної комунікативної компетенції учнів	67
Калмацуй Оксана, Ланецька Наталя. Вивчення творчості Івана Нечуя-Левицького в загальноосвітній школі на прикладі повісті «Кайдашева сім'я»	73
Котовська Ніна. Особливості підготовки і проведення уроків розвитку зв'язного мовлення у 8 класі	77
Кравцова Наталія. Особистісно зорієнтований підхід у процесі викладання української мови та літератури	82
Кравцова Наталія. Іван Нечуй-Левицький: «Всеобіймаюче око України»	87
Крижанівська Галина. Вплив художнього слова І.С. Нечуя-Левицького на виховання учнів	90
Кузнецова Наталья. Межпредметные связи и интеграция на уроках английского языка	96
Леонтьєва Олена. Семантичні типи іменних предикатів у творах І. Нечуя-Левицького	100
Лозан Тетяна. Морально-етичні проблеми родинного виховання крізь призму повісті І.С. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»	105
Ошколуп Світлана. Фразеологізми сучасної української мови: проблемні аспекти	110
Пазіна Наталія. Мовні засоби творення образу жінки в творі Марії Матіос «Майже ніколи не навпаки»	119
Пазіна Наталія. Зоонім як складова частина порівняння у повісті І.С. Нечуя-Левицького «Кайдашева сім'я»	124
Погорелая Екатерина. Научное измерение современной траектории развития славянской филологии	129
Товкан Тетяна. Творчість Івана Нечуя-Левицького — справжня енциклопедія життя українського селянства	134
Третяченко Алла. Поетична спадщина Володимира Яринича в контексті літературного шістдесятиництва	138
Фоменко Наталія. Твори І.С. Нечуя-Левицького як діалектне джерело	142
Фоменко Наталія. Методичні аспекти навчання діалогічного мовлення на уроках української мови	147
Хлопова Альона. Образ Іуди Іскаріота: канон та інтерпретація (на матеріалі збірки Н. Королеви «Во дні они» та Нового Завіту)	150

Шаповал Ольга. Використання інноваційних технологій як засіб формування творчої особистості на уроках української мови та літератури	155
Щербина Валентина. Тема патріотизму у творчості О. Довженка	158
Щербина Валентина. Образна парадигма мотиву дороги в повісті «Микола Джеря» І. Нечуя-Левицького	164
Якимович Олена. Символіка кольору у творчості Івана Нечуя-Левицького	169

Наукове видання

**МОВИ І СВІТ: ДОСЛІДЖЕННЯ ТА ВИКЛАДАННЯ
В ПРИДНІСТРОВ'І
(до 25-річчя кафедри української філології)**

Матеріали Республіканської науково-практичної конференції

Видається в авторській редакції
Комп'ютерна верстка *І.І. Головачук*

ВЛ № 06150. Сер. АЮ от 21.02.02.

Підписано до друку 15.06.21 р. Формат 60х90/16.

Ум. друк. арк. 11,0. Замовлення № 1075. Електронне видання.

Опубліковано на Освітньому порталі ПДУ ім. Т.Г. Шевченка moodle@spsu.ru